116
Παπ

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΡΙΟ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΟΠΗ ΒΑΡΕΛΙΔΟΥ-
ΘΕΟΔΩΡΑΚΑΚΟΥ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ
ΜΑΓΔΑ ΜΠΟΥΤΣΗ
ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΠΟΤΙΔΟΥ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1998

Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Πτυχιακή εργασία που υποβλήθηκε στο Τ.Ε.Ι. Πειραιά για απόκτηση πτυχίου με βάση το Π.Δ. 489/84.

Εισηγητής καθηγητής
Πόπη Βαρελίδου - Θεοδωρακάκου

Σπουδαστές
Μάγδα Μπούτση
Σουλτάνα Ποτίδου

Πειραιάς 1998

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα την σύμβουλο καθηγήτρια κ. Βαρελίδου Πόπη που χωρίς τις εύστοχες παρατηρήσεις και την καθοδήγησή της, η πραγματοποίηση της εργασίας θα ήταν αδύνατη.

Επίσης ευχαριστούμε την κ. Αφέντρα Γ. Μουτζάλη, αρχαιολόγο στην τρίτη εφορία Βυζαντινών Πάτρας, για το έντυπο υλικό που μας παραχώρησε.

Τον κ. Κολώνα Λάζαρο, αρχαιολόγο στην έκτη εφορία Βυζαντινών Πάτρας.

Τον κ. Παπαναστασόπουλο Σίμο, αρχιτέκτονα και τον κ. Κρούπη Νικόλαο για την παραχώρηση των συσκευών επεξεργασίας και εκτυπώσεως της εργασίας, καθώς και για τις πολύτιμες συμβουλές τους.

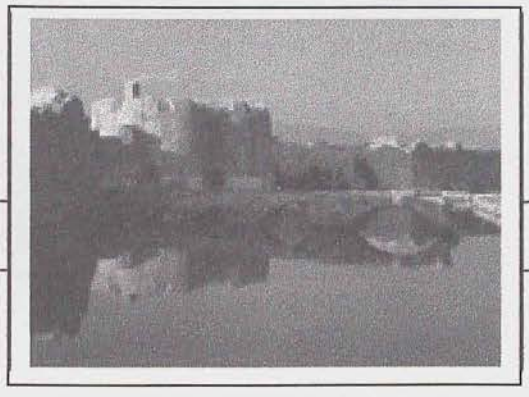
Τέλος ευχαριστούμε όλους όσους μας βοήθησαν για να τελειοποιήσουμε αυτή την εργασία.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ 3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ 5
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ 6
ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΚΑΣΤΡΟ 6
ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ 7
ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΤΟΥ ΜΟΡΗΑ 8
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ 15
ΑΧΑΪΑ 16
ΡΙΟ 17
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ 19
ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΥΠΟ ΤΗΝ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ 30
ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΑΝΤΙΡΡΙΟΥ 34
ΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΤΕΙΧΗ 38
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ 39
ΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ 39
ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ 42
ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ 58
ΦΘΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ 61
ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ 61
Το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) στην ατμόσφαιρα 61
Το νερό και ο ρόλος του στη διάβρωση της πέτρας 62
ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΔΥΝΑΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΤΑΠΟΝΗΣΕΩΝ 64
Εκρήξεις και ανατινάξεις 64
Σεισμός 65
Η δράση του παγετού 65
ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ 66
ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΕΔΑΦΟΥΣ ΘΕΜΕΛΙΩΣΕΩΣ 66
Καθίζηση 66
Διογκώσεις παγετού 66

Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΘΟΡΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ 67
ΠΡΟΤΑΣΗ ΜΕΘΟΔΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ 68
ΔΙΑΔΟΧΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ 68
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ 68
Εξωτερικός πρώτος καθαρισμός 68
Επιμελής καθαρισμός όλων των επιφανειών που πρόκειται να υποστούν οποιαδή.ποτε κατεργασία συντηρήσεως 70
Στερεώσεις ρωγμών 70
ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΙΘΩΝ 71
ΕΔΑΦΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ 71
ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ 73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 75
ΣΧΕΔΙΑ 77

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

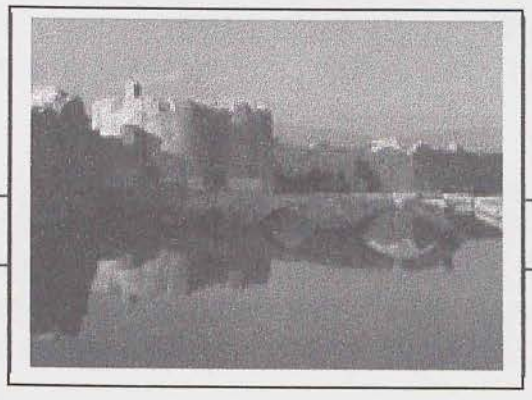
Ελλάδα, σημείο αναφοράς στην παγκόσμια ιστορία, η οποία συγκεντρώνει εκτός την ιστορία, τον πολιτισμό και την φύση που την αγκαλιάζει.

Τα κάστρα της γης μας, της ελληνικής, μνημεία του πολέμου, συγκεντρώνουν για τον μελετητή αλλά και τον επισκέπτη τους και τα τρία αυτά στοιχεία.

Είναι γεμάτα από ιστορικές μνήμες, ξεχωρίζουν για την αρχιτεκτονική τους σοφία και βρίσκονται συνήθως κτισμένα μέσα σε μια δυσπρόσιτη, γοητευτική και άσπιλη ακόμα φύση.

Τα κάστρα της ελληνικής γης έχουν ιδιαίτερη αξία για την ευρύτερη ευρωπαϊκή ιστορία, διότι η ελληνική γη και οι ελληνικές θάλασσες, για αιώνες, υπήρξαν το επίκεντρο των συγκρούσεων δύο κόσμων, δύο πολιτισμών. Του ευρωπαϊκού χριστιανικού πολιτισμού με τον αφροασιατικό μουσουλμανικό πολιτισμό.

Είναι λοιπόν εύκολο να αντιληφθεί κανείς την αξία και το μακροχρόνιο βίο αυτών των μνημείων, τα οποία βρίσκονται για αιώνες στην πρώτη γραμμή των αιματοβαμμένων συγκρούσεων.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΚΑΣΤΡΟ

Τι περίπου είναι ένα κάστρο, ή αλλιώτικα, τι ο όρος εμπεριέχει και τι υποδηλώνει. Το λατινικό Castrum και το υποκοριστικό του Castellum έχουν περάσει και έχουν γίνει αποδεκτά στη γλώσσα μας, εδώ και αρκετούς αιώνες, έτσι σήμερα χρησιμοποιούμε τη λέξη κάστρο αλλά και τη λέξη καστέλι, διατηρώντας μάλιστα και τη μεταξύ τους εννοιολογική διαφορά μεγέθους και εννοώντας μ' αυτές τις οχυρωματικές, τις φρουριακές γενικά κατασκευές των παλαιοτέρων εποχών. Κάτι παρόμοιο έχει συμβεί και στις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες. Τα Castrum και Castellum έχουν μεταφερθεί και έχουν μεταβληθεί σε Chateau ή Castello ή Castel, ανάλογα με τη γλώσσα.

Στα γερμανικά χρησιμοποιείται κυρίως ο όρος Burg, που διατηρεί ακόμα εμφανή τα στοιχεία της συγγενείας του προς τον ελληνικό Πύργο.

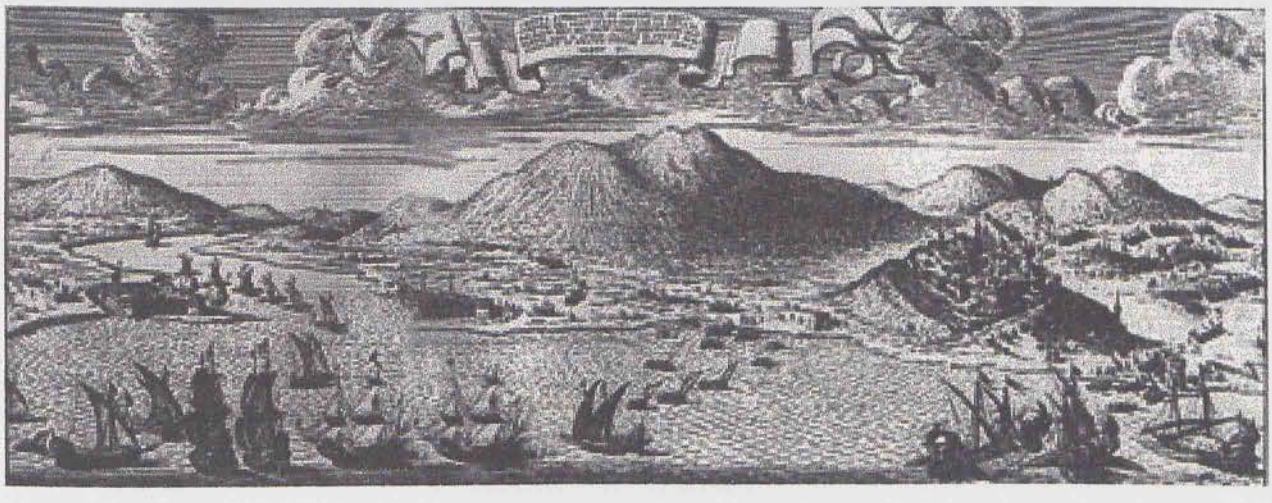
Πρέπει ωστόσο να παρατηρηθεί ότι, παρόλη την κοινή τους καταγωγή, οι όροι Chasteau, Castello και Castle δεν έχουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο προς το δικό μας κάστρο, και αυτό γιατί στη δυτική Ευρώπη οι όροι αυτοί, από τη μεσαιωνική κυρίως εποχή και πέρα, αναφέρονται όλο και περισσότερο στις οχυρωμένες κατοικίες, πύργους των φεουδαρχών και των ηγεμόνων.

Βέβαια εδώ στην Ελλάδα η έννοια της φεουδαρχικής κατοικίας δεν υπάρχει. Έτσι θα είμαστε ίσως πιο δικαιολογημένοι αν δεν χρησιμοποιούσαμε και τόσο συχνά τον όρο κάστρο, δεδομένου ότι τα μόνα πραγματικά με αυτήν την έννοια κάστρα που υπάρχουν στη χώρα μας είναι τα φράγκικα, γιατί αυτά πραγματικά αποτελούσαν ιδιοκτησίες και κατοικίες κληρονομικών αρχόντων, φεουδαρχών.

Τα βενετσιάνικα είναι πολύ περισσότερο φρούρια και πολύ λιγότερο κάστρα. Αλλά είναι γνωστό πως ο λαός που δημιουργεί τη γλώσσα και τους κανόνες της και δίνει στις λέξεις έννοιες, ονόμασε κάστρο το φρούριο του Ρίο.

Λέγοντας λοιπόν βενετσιάνικα κάστρα, θα πρέπει να ξέρουμε ότι εννοούμε βενετσιάνικα φρούρια, δηλαδή φορτέτσες κατασκευές οχυρωματικές που χτίστηκαν από την Βενετία για την υπεράσπιση μίας πόλεως ή μίας σημαντικής θέσεως, που ανήκαν στη Βενετία και όχι σε κληρονομικούς βενετσιάνους άρχοντες και που διοικούνται από τους βενετσιάνους πρεβεδούρους, δημοσίους λειτουργούς.

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ένας από τους δείκτες του πολιτισμού της κάθε κοινωνίας, μιας δεδομένης εποχής, είναι και η έκφραση της αρχιτεκτονικής της τέχνης. Όσο περισσότερο αναπτυγμένη και εξελιγμένη, είναι αυτή, τόσο περισσότερο αναπτυγμένος πρέπει να θεωρείται ο πολιτισμός της συγκεκριμένης κοινωνίας.

Φυσικά η τέχνη της αρχιτεκτονικής δεν θα μπορούσε να λείπει από τις πολεμικές δραστηριότητες των ανθρώπων, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την οχύρωση και την άμυνα πόλεων. Η αναζήτηση σχεδίων δομικής και κατασκευαστικής αντοχής, στερεότητας και ανθεκτικότητας για την οχυρωματική αρχιτεκτονική και η υλοποίησή τους σε φρουριακά έργα, ώστε να αντέχουν αυτά στα δεινά του πολέμου, είχαν ως αποτέλεσμα να διασωθούν μέχρι μακρινές χρονικές εποχές.

Τα φρούρια, μνημεία της δύναμης και του πολέμου, είναι κτισμένα συνήθως σε επιλεγμένες φυσικά οχυρές τοποθεσίες, στις κορυφές δυσπρόσιτων υψωμάτων ή σε ακτές, γύρω από παράλιες και παραποτάμιες πόλεις τις οποίες προστατεύουν. Όταν πλησιάζει ο επισκέπτης τους τα εξωτερικά τους τείχη, πύργους και προμαχώνες

καταλαμβάνεται από ένα συναίσθημα απειλής και δέους. Όταν όμως περπατάει στους εσωτερικούς τους χώρους καταλαμβάνεται αντίθετα από ένα συναίσθημα σιγουριάς και ασφάλειας.

Πολλά από αυτά εκτός από την αμυντική τους ικανότητα και την θαυμαστή επινοητικότητα των αρχιτεκτόνων που τα σχεδίασαν και η οποία έχει αποτυπωθεί στα οχυρωματικά έργα, διακρίνονται για την έξοχη και καλαίσθητη μορφή τους. Οι τεράστιοι πανύψηλοι ισχυροί λίθινοι όγκοι τους, καθώς ορθώνονται πάνω από γκρεμούς και χαράδρες, κατασκευασμένοι με τα πενιχρά τεχνικά μέσα του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, δίνουν την αίσθηση της υποταγής της ύλης στο ανθρώπινο πνεύμα.

Οι θρύλοι, που με την πάροδο των αιώνων σκέπασαν τα έρημα πια τείχη τους, υπάκουσαν σε μία υπερβατική διαλεκτική, χωρίς ο όρος αυτός να αναιρεί την έννοια της λέξης, κατάλληλη και ανάλογη με την ιστορία τους και την ιστορία των ανθρώπων που τα έκτισαν, έζησαν σε αυτά, τα υπεράσπισαν. Για τον ίδιο λόγο πολλά από τα δημοτικά τραγούδια τα οποία αναφέρονται σε κάστρα έχουν δοξαστικό και ηρωικό χαρακτήρα.

Η Ελλάδα, χώρα με παλαιότατο αυτόχθονα πολιτισμό, αλλά και σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών, δέχθηκε κατά τη διάρκεια της πολυαιώνιας ιστορίας της αμέτρητες επιδρομές και επιθέσεις στο έδαφός της. Για την ασφάλειά τους έκτιζαν πολυάριθμα αξιόλογα οχυρά από την αρχαιότητα μέχρι τον αιώνα μας, τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο και τα οποία αποτελούν μία ενδιαφέρουσα μαρτυρία της ιστορίας αυτού του τόπου, ενώ ταυτόχρονα επιτρέπουν μια ικανοποιητική μελέτη της ευρύτερης αμυντικής αρχιτεκτονικής.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα κάστρα, τα οποία οικοδομήθηκαν από τον 12^{ο} ως 17^{ο} αιώνα, διότι αφ' ενός μεν τα περισσότερα από αυτά διασώζονται σε μία ανεκτή κατάσταση, αφ' ετέρου οι αιώνες αυτοί παρουσιάζουν έντονη πολεμική δραστηριότητα στον ελληνικό χώρο, με αποτέλεσμα τα κάστρα που κτίστηκαν στο πέρασμα τους να αποτυπώνουν την εξέλιξη της οχυρωματικής αμυντικής αρχιτεκτονικής, αλλά και την πλούσια ιστορία τους, η ηχώ της οποίας φθάνει μέχρι εμάς.

Τα περισσότερα, κτισμένα σε φυσικά οχυρές θέσεις, στέκουν σιωπηλά, μεγαλοπρεπή, επιβλητικά υψώνοντας προς τον ουρανό τα τραυματισμένα γκρίζα πέτρινα τείχη τους, λουσμένα από το ελληνικό φως. Κουρασμένα και γερασμένα αλλά πάντα αγέρωχα τα κάστρα δίνουν την τελευταία και μεγαλύτερη μάχη τους. Δεν υπάρχουν πια τα λαμπρά στρατεύματα των βυζαντινών αυτοκρατόρων, ούτε των σουλτάνων που τα υπερασπίζονταν ούτε οι γενναίοι Φράγκοι ιππότες, ούτε οι λαμπροί καπετάνιοι της Βενετικής Δημοκρατίας που τα πολιορκούσαν ή τα υπερασπίζονταν ανάλογα με τις τύχες του πολέμου. Δεν τα απειλούν πια οι πολιορκίες και οι μηχανές του πολέμου. Ο μεγαλύτερός τους εχθρός είναι ο χρόνος καθώς και η ανθρώπινη άγνοια και αδιαφορία.

Δεν πρέπει όμως να αφήνουμε την αδιαφορία να τα σκεπάσει, αντίθετα, θα πρέπει να τα περιβάλουμε με την ιστορική μνημοσύνη και να τα διατηρήσουμε όρθια και αγέρωχα.

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΤΟΥ ΜΟΡΗΑ

Στην περιοχή της Ελλάδας που λέγεται ΜΟΡΗΑΣ, αλυσίδα ολόκληρη ξετυλίγεται από κάστρα και ακροπόλεις.

Είναι περισσότερο από 150 τα απομεινάρια τους που διαδέχονται το ένα το άλλο, άλλα κατεστραμμένα από πολεμικές αιτίες, και άλλα από τον χρόνο. Μερικά γεννημένα στην κλασσική ή ρωμαϊκή εποχή, χρησιμοποιήθηκαν επισκευασμένα τον μεσαίωνα.

Τα υπόλοιπα χτίστηκαν απ' ευθείας από τους Βυζαντινούς, Φράγκους ή Ενετούς και απ' τους Τούρκους.

Ιστορικοί, συγγραφείς, περιηγητές, Έλληνες και ξένοι μας δίνουν λίγες ή πολλές λεπτομέρειες πάνω στην ύπαρξή τους, τη σημασία και την ιστορία τους. Ακόμη ίσως περισσότεροι είναι οι θρύλοι και τα παραμύθια που γυρίζουν πολλές φορές άγραφα, ανάμεσα στο λαό, για αυτά.

Σε όλες τις εποχές από την αρχαιότερη μέχρι την επανάσταση του 1821 έχουν το ρόλο τους.

Αυτήν όμως που γεμίζουν και εξουσιάζουν πέρα για πέρα είναι η εποχή «της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα», που μαζί μ' αυτή περίπου συμπίπτει και η δημιουργία και κατάλυση του «*Δεσποτάτου του Μορηά*» του τελευταίου αυτού βλασταριού της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που την πτώση του και διάλυσή του ακολούθησε η υποδούλωση μας στους Τούρκους.

Για περίεργο λόγο η περίοδος αυτή της ιστορίας μας και ακόμη μακρύτερα και ολόκληρη η Βυζαντινή, είναι λιγότερο γνώστες στους πολλούς Έλληνες.

Και όμως η εποχή αυτή, υπήρξε μια από τις πιο δύσκολες και κρίσιμες για την Ελληνική φυλή.

Περίεργη εποχή που ενώ έδειχνε πως θα γινόταν το κύκνειο άσμα της, εν τούτοις υπήρξε το βάθρο πάνω στο όποιο συντελέστηκε το χτίσιμο μιας *ελληνικής εποχής* όπως γράφει και ο Παπαρρηγόπουλος, που διαδέχτηκε την μεσαιωνική ελληνική εποχή, όταν αυτή πέθαινε μαζί με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Το Βυζαντινό κλονισμένο από την ακατάσχετη πίεση των εχθρών του της Ανατολής, εξασθενισμένο από της ατυχίες του και την κακοδιοίκηση, χτυπήθηκε ύπουλα από τους υποκριτές και κουτοπόνηρους, θρησκευτικούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες της Δύσης, και έπεφτε. Η σημερινή Ελλάδα εγκαταλειμμένη επαρχία της ετοιμοθάνατης Αυτοκρατορίας έπλεε σε πελάγη φτώχιας και αμάθειας.

Αφού ξετινάχτηκε από τις φορολογίες, και από της αρπαγές των διαφόρων επιδρομέων και κουρσάρων, βρισκόταν στα χέρια ατίθασων αγροίκων και άπληστων τοπικών τυράννων που αλληλοσκοτώνονταν.

Η κακοδιοίκηση σε ημερησία διάταξη και η αδιαφορία για τον γενικό κίνδυνο που προετοίμαζαν οι διάφοροι εχθροί ήταν απίστευτη.

Γράφει ο Νικήτας Χωνιάτης για τους τότε άρχοντες της Ελλάδας:

«Εις ολοσχερή φιλοτιμία κατά της εαυτών πατρίδος υπεκκαέντες, ανδραποδώδεις άνθρωποι, τρυφή και ταις άλλαις απονοίαις διεφθαρμένοι, οχυρωμάτων και φρουρίων αποτόμων *λαβόμενοι, οι Δε και πόλεων ευτειχίστων επιβάντες κακοδαίμονας τυραννίδα περιεβάλλοντο, και δέον φιλεχθρείν Λατίνοις, οι δ' αντοφθαλμοίν αλλήλοις, και Λατίνοις, το καινόν εσπεύδο».*

Λόγια πικρά για τους Έλληνες αλλά δυστυχώς αληθινά. Τα ίδια περίπου επαναλαμβάνει μετά ενάμισι περίπου αιώνα ο αυτοκράτωρ Ιωάννης VI ο Καντακουζηνός για τους απογόνους τους.

Είναι η εποχή που παρά τα δικά του σφάλματα, προσπάθησε να στεριώσει στα πόδια του το νεαρό Δεσποτάτα του ΜΟΡΗΑ, στέλνοντας τον γιο του Μανουήλ.

Στη προσπάθεια του αυτή βρήκε πάλι διαρκές εμπόδιο και σκοτούρα τους απόγονους αυτούς των αρχόντων της Ελλάδος του 1204, πάλι με την ίδια περίεργη νοοτροπία και αλληλοφαγωμάρα:

« Ούτε κακοπραγία, ούτε ευημέρια, ούτε χρόνος ο τα πάντα λύων, διαλύειν δύναται αυτοίς την προς αλλήλους έχθραν, αλλά διά βίου τε πολέμιοι είσιν αλλήλους, και μετά τελευτήν ώσπερ τινά πατρώον κλήρον καταλείποντες, τοις παισί, προς τινας διαφοράν».

Με το πέσιμο της Πόλης κατεβαίνουν οι σιδερόφρακτοι Φράγκοι στη σημερινή Ελλάδα και φτάνουν σχεδόν μέχρι την άκρη του ΜΟΡΗΑ.

Σποραδικές οι αντιστάσεις των αρχόντων. Ούτε ο Δοξαπατρής στο Αράκλωβο, ο Σγουρός στον Ακροκόρινθο και Ευδαιμογιάννηδες, Σοφιανοί και Μαμωνάδες στην Μονεμβασία και ίσως μερικοί άλλοι, δεν θα μάτωναν στο στρατιωτικό αυτό Περίπατο των Φράγκων. Οι περισσότεροι άρχοντες προσκύνησαν, ο λαός, κατά το πλείστον αδιαφόρησε.

Βέβαια στην εύκολη κατάχτηση του Μορηά κύρια αιτία υπήρξε η προηγουμένη τακτική των Αυτοκρατόρων του Βυζαντίου, που άφησαν τον λαό αυτό σχεδόν ανίδεο και ανειδίκευτο στα πολεμικά, προτιμώντας να εισπράττουν χρήματα ή άλλες Παροχές σαν αντισήκωμα για τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις.

Σφάλμα μεγάλο που δυστυχώς κατά το πλείστον τα ακολούθησαν και οι μετέπειτα Βυζαντινοί Αυτοκράτορες, που κόστισε πανάκριβα στα Ελληνικά πεπρωμένα.

Όλα έδειχναν ότι τα πάντα χαθήκανε για τον Ελληνισμό ανεπιστρεπτί, και όμως παρά τις δυνατές σπρωξιές της μοίρας και των εχθρών, το έθνος σταμάτησε πεισματικά. Μέσα στη καταστροφή άρχισε να ξαναγεννιέται η φυλή. Στη προκειμένη περίπτωση η θρησκευτική συνείδηση και η αθάνατη Εθνική, η υπερήφανη Ελληνική συνείδηση, έκαναν τη δουλεία τους γερά.

Το παράδειγμα των λίγων αρχόντων, από τη μια μεριά στην αρχή, και ολόκληρος ο λαός από την άλλη αργότερα, αντιμετώπισαν σταθερά τις προθέσεις του κατακτητή, ώστε να μπορέσουν σιγά - σιγά να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για κάτι νέο Ελληνικό, εκείνο που ο μεγάλος ιστορικός της σύγχρονης Ελλάδας αποκαλεί *νέος Ελληνισμός*

Έτσι ούτε η δύναμη, ούτε η γαλιφιά του εχθρού στάθηκαν ικανές να υποσκάψουν και να εξουθενώσουν, όπως επεδίωξε, τον Ελληνισμό.

Στα παραπάνω βέβαια ήρθε απρόσμενος βοηθός εκείνο που δυστυχώς παρέλειψαν να κάνουν οι προηγούμενοι Βυζαντινοί Αυτοκράτορες, αλλά ήρθαν ευτυχώς οι Φράγκοι να πραγματοποιήσουν, πιεζόμενοι βέβαια και από την αριθμητική τους μειονότητα, αλλά κυρίως λόγω της μεγαλαυχίας τους και της κουτουπερηφανείας τους, γιατί έβλεπαν τους υποταχτικούς τους σαν κατώτερους και ακίνδυνα όντα.

Ο Παπαρρηγόπουλος γράφει πώς η περίοδος αυτή είχε σαν κύριο αποτέλεσμα να διδάξει στα Ελληνικά χέρια την παράταξη και στα δάχτυλα τον πόλεμο.

Επιπόλαιοι και μεγάλαυχοι οι Φράγκοι, έμπειροι και ικανοί κατά το πλείστον ευτυχώς οι στρατηγοί του ανεκδιήγητου και ανίκανου Αυτοκράτορα Ανδρονίκου ΙΙ Παλαιολόγου, μεταχειρίσθηκαν άριστα, το έτοιμο αυτό έμψυχο πολεμικό υλικό και ξεπέταξαν το «*Δεσποτάτο του Μορηά*» που στάθηκε η τελευταία έξαρση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στο διάστημα αυτό «της μεταγενέστερης Βυζαντινής Περιόδου» όπως την αποκαλεί ο Ern. Stein, αλλά και η βάση και η κοιτίδα του νεώτερου Ελληνισμού και του τελευταίου κομματιού της ιστορίας μας.

Μπορούμε σχεδόν με βεβαιότητα να πούμε πώς αν δεν μεσολαβούσαν ορισμένα γεγονότα, ίσως το νέο αυτό ημιανεξάρτητο Ελληνικό κρατίδιο, να μη γνώριζε την Τουρκική σκλαβιά, και η σημερινή πατρίδα μας να ήταν μια από τις μεγαλύτερες δυνάμεις της Μεσογείου.

Η αδικαιολόγητη και ανόητη μνησικακία της Δύσης για την κατάλυση της Λατινικής Αυτοκρατορίας της Ανατολής, από τον ιδρυτή της δυναστείας τον Παλαιολόγο, υπήρξε ο κύριος συντελεστής για την μη επιβίωση του Δεσποτάτου του Μορηά.

Ο Μωροφιλόδοξος και υπερφίαλος, πρώτος βασιλιάς της Νεαπόλεως από την δυναστεία των Αντζου ο Κάρολος ο 1ος, με τις ευλογίες του ολέθριου για τον Ελληνισμό πάπας Κλήμη του IV, ξεκίνησε να παλινορθώσει τη Φραγκική αυτοκρατορία της ανατολής, και χωρίς βέβαια να πετύχει τον αντικειμενικό του σκοπό, έγινε με την πολιτική του αυτή αφ' ενός μεν ο νεκροθάφτης της Βυζαντινής Μικράς Ασίας και συγχρόνως ο κύριος αυτουργός για την μη έγκαιρη ανάπτυξη και ισχυροποίηση του Βυζαντινού Μορηά και στη συνεχεία του Δεσποτάτου του Μορηά, το οποίο ο Ιωάννης VI ο Καντακουζηνός πρώτος και ο Κωνσταντίνος XI ο Παλαιολόγος προόριζαν για αντικαταστάτη της ψυχορραγούσης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Μετά απ' αυτόν ένας απόγονός του, ο Ιάκωβος ντι Μπώ δούκας του Αδρία και του Μοντεσκαλιόζο, μας κουβάλησε ορδές μισθοφόρων Ναβαρρέζων για να διεκδικήσει και αυτός τα ανύπαρκτα δικαιώματα του στα Ελληνικά εδάφη και να πραγματοποιήσει τα απραγματοποίητα όνειρά του. Τα αποτελέσματα των ενεργειών του, δυσμενή μεν γι' αυτόν, υπήρξαν ανυπολόγιστα επιζήμια για την ανάπτυξη και την ισχυροποίηση του Νέου Ελληνικού Κράτους που σχηματίζονταν στον Μορηά.

Ο Θεόδωρος Ι. Παλαιολόγος, Δεσπότης του Μορηά χρόνια και χρόνια ολόκληρα υποχρεώθηκε ν' αγωνιστεί εναντίον των τυχοδιωκτών αυτών εξαντλώντας της Πόλης, αντί να διαθέσει όλα αυτά για την προπαρασκευή και την οργάνωση του Δεσποτάτου εναντίον της αναμενόμενης εισβολής του κυρίου εξωτερικού εχθρού, των Τούρκων.

Έτσι κάθε στρατιωτική και οικονομική δυνατότητα για πολλά έτη ματαίως καταναλώθηκε σε πολέμους με υπερφίαλους και μνησίκακους ομόθρησκους ή με καιροσκόπους και πονηρούς εμπόρους π.χ. Ενετοί.

Αργότερα με την εξουδετέρωση όλων σχεδόν αυτών και όταν το Δεσποτάτο κάτω από την εμπνευσμένη και συνετή διοίκηση του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου βρήκε το δρόμο του επεκτεινόμενο προς τον Βορρά και στην υπόλοιπη σημερινή Ελλάδα, ήρθε η πανωλεθρία του Ουνιάδη στη Βάρνα το 1444 να φέρει τελείως απερίσπαστη από τα νώτα της, την Κολοσσιαία Οθωμανική Αυτοκρατορία, προ των πυλών του μόλις ανδρουμένου Νέου Ελληνικού Κράτους.

Δεν αποκλείεται όμως παρ' όλα αυτά, το Δεσποτάτο να επιζούσε αν δεν στεκόταν άτυχο στους κυβερνήτες του στις κρίσιμες τελευταίες εποχές του.

Ίσως ακόμα αν δεν υποχρεώνονταν ο Κων/νος Παλαιολόγος να φύγει από το Μυστρά και να πάει στην Πόλη να πεθάνει ηρωικά, σώζοντας την τιμή και την αξιοπρέπεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και της Ελληνικής φυλής, ίσως άλλη να ήταν η τύχη του Δεσποτάτου.

Παρ' όλα αυτά κανείς δεν μπορεί ν' αρνηθεί πως χάρις στο κρατίδιο αυτό ο Ελληνικός πληθυσμός του Μορηά αντιστάθηκε στις Φράγκικες επιδράσεις και κατόρθωσε ν' αφομοιώσει τα ξένα στοιχεία και ακόμα πως αυτό υπήρξε η αιτία που μεταδόθηκαν οι Εθνικές παραδόσεις, τα γράμματα, οι επιστήμες οι τέχνες στον αναγεννώμενο Ελληνισμό του Μορηά.

Ακόμη πώς υπήρξε το φυτώριο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε και δημιουργήθηκε η πολεμική παράδοση, που εξέθρεψε αργότερα στην εποχή της Τουρκοκρατίας, τον αδάμαστο Εθνικό στρατό των Αρματολών και Κλεφτών, το κύριο όπλο στο οποίο στηρίχθηκε η Ελληνική Επανάσταση του 1821, που μας έφερε στη συνέχεια την ανάσταση του Γένους.

Η ίδια ηθική δύναμη που προστάτεψε τον Ελληνισμό από το να Φραγκέψει τον είχε προστατέψει και μερικούς αιώνες νωρίτερα σε μία άλλη μπόρα που είχε ξεσπάσει στην Ελλάδα και στο Μορηά.

Την εποχή των Σλαβικών επιδρομών από τον 6ο μέχρι τον 10ο αιώνα.

Το γεγονός ότι αργότερα, οι αντίπαλοι των Φράγκων είχαν επίθετα Σγουροί, Δοξαπατρήδες, Χάμαρετοι, Ευδαιμογιάννηδες κ.τ.λ. και όχι ονόματα με κατάληξη σε ιτς και ωφ, αποδεικνύει αφ' ενός μεν ότι η Ελληνική φυλή πάντα απορροφούσε τους ξένους που επεδίωκαν να κατακτήσουν την περιοχή της και αφ' ετέρου πως θεωρίες

σαν του Φαλμεράγιερ, του Χαζέ και του Άμπερτιν δεν έχουν καμιά σχέση με την πραγματικότητα.

Η δύναμη αυτή λοιπόν που εξελλήνισε αρχικά τα υπόλοιπα των Σλάβων αργότερα έκανε το ίδιο και για τα κατάλοιπα των αποδιωγμένων Φράγκων, που απέμειναν εδώ, όπως και για τις χιλιάδες των Αλβανών που κουβαλήθηκαν στα χώματά μας .

Επιγραμματικά, είναι αυτά που έγραψε ο σοφός καθηγητής κ. Στ. Κυριακίδης:

«Τα Ελληνικά φαγοκύτταρα κατέφαγαν μέχρι πλήρους αφανισμού τα εισδύσαντα ολίγα ξένα αιμοσφαίρια ».

Τα κάστρα την εποχή εκείνη φύτρωναν σαν μανιτάρια κάτω από το γαλανό ουρανό σ' όλο το Μοριά.

Μικρότερα ίσως, αλλά πιο θεωρητικά και πιο άγρια από εκείνα που άφηνε ο κατακτητής πίσω στην πατρίδα του. Ο τόπος είναι όλος πέτρα και χωρίς στολίδια, γράφει ο Κόντογλου παρουσιάζοντάς τα στα «Ταξίδια του».

Καινούρια χτίζονταν και πολλά παλιά και ερειπωμένα παλαιοτέρων εποχών ξαναδιορθώνονταν.

Τα έφτιαχναν οι ξένοι Κόμητες και Βαρώνοι για να μπορούν μ' αυτά να διαφεντεύουν τα καινούρια φέουδά τους και να φοβερίζουν τους νέους υποταχτικούς τους.

Δεν στάθηκαν όμως, όσο φοβερά και αν ήταν, ικανά μέχρι το τέλος να τους σώσουν.

Σιγά - σιγά άρχισαν να περιέρχονται στους αντιπάλους τους που πριν ήταν υποτελείς τους.

Κι' αυτοί με τη σειρά τους τα χρησιμοποίησαν, για να αμυνθούν στο νέο εισβολέα, τον Τούρκο.

Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και της Ενετοκρατίας πολλές φορές άλλαζαν χέρια μέχρι το 1715 για να χαθούν και να εξαφανισθούν από το προσκήνιο τα περισσότερα απ' αυτά, και τα τελευταία και σπουδαιότερα που έμειναν να παίξουν τον Τελευταίο ρόλο τους στη διάρκεια της Επαναστάσεως του 1821.

Όταν τα βλέπεις, στη σκέψη σου έρχεται μία στροφή ενός ποιήματος που παραστατικότατα αναφέρεται σ' αυτά:

Ναι μπορέσαμε πάλι, λευτεριά να τη βρούμε
λίθινα, άγρια θεριά
και τη δύναμη τώρα της φυλής μας μετρούμε
στη δική σας θωριά.

Για εκείνο που δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, είναι πως ή στα χέρια του εχθρού σαν όργανα βίας όπως το κάστρο του Ρίο ή καταπίεσης, ή στα χέρια των δικών μας σαν αμυντικά εργαλεία κατά των διαφόρων εισβολέων, δέθηκαν τόσο πολύ με την ιστορία του τόπου μας ώστε ν' αξίζει ο κόπος να καταπιαστεί κανείς με αυτά και να θελήσει να τα γνωρίσει έστω και από απλή περιέργεια.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Η παράδοση μιλάει για το Μυθικό Πέλοπα, γιο του Τάνταλου και εγγονό του Δια που έδωσε το όνομα του στην Πελοπόννησο. Εξίσου γνωστή και η ονομασία Μορηάς, που εμφανίζεται πολύ αργότερα, στις αρχές του 13^{ου} αιώνα μ. χ.

Σε όλη την περιοχή βαραίνει πανάρχαια η ιστορία που στους προϊστορικούς χρόνους είναι άρρηκτα δεμένη με την ομηρική διήγηση για τις πολύχρυσες Μυκήνες και τον ξεσηκωμό των Ελλήνων για την Τροία από τους πανίσχυρους Ατρείδες. Από εδώ, σύμφωνα με τη μυθολογία, ξεκίνησε ο Ηρακλής για να πραγματώσει τους άθλους του, ενώ ο Θησέας μεγάλωσε στην Τροιζήνα.

Στους ιστορικούς χρόνους όλη σχεδόν η Πελοπόννησος κατακλύστηκε από Δωριείς. Κυρίαρχη υπήρξε η παρουσία της Σπάρτης με το λακωνικό τρόπο ζωής της, της Κορίνθου με την καλλιτεχνική της παράδοση και της Ολυμπίας όπου καλλιεργήθηκε το Ολυμπιακό ιδεώδες.

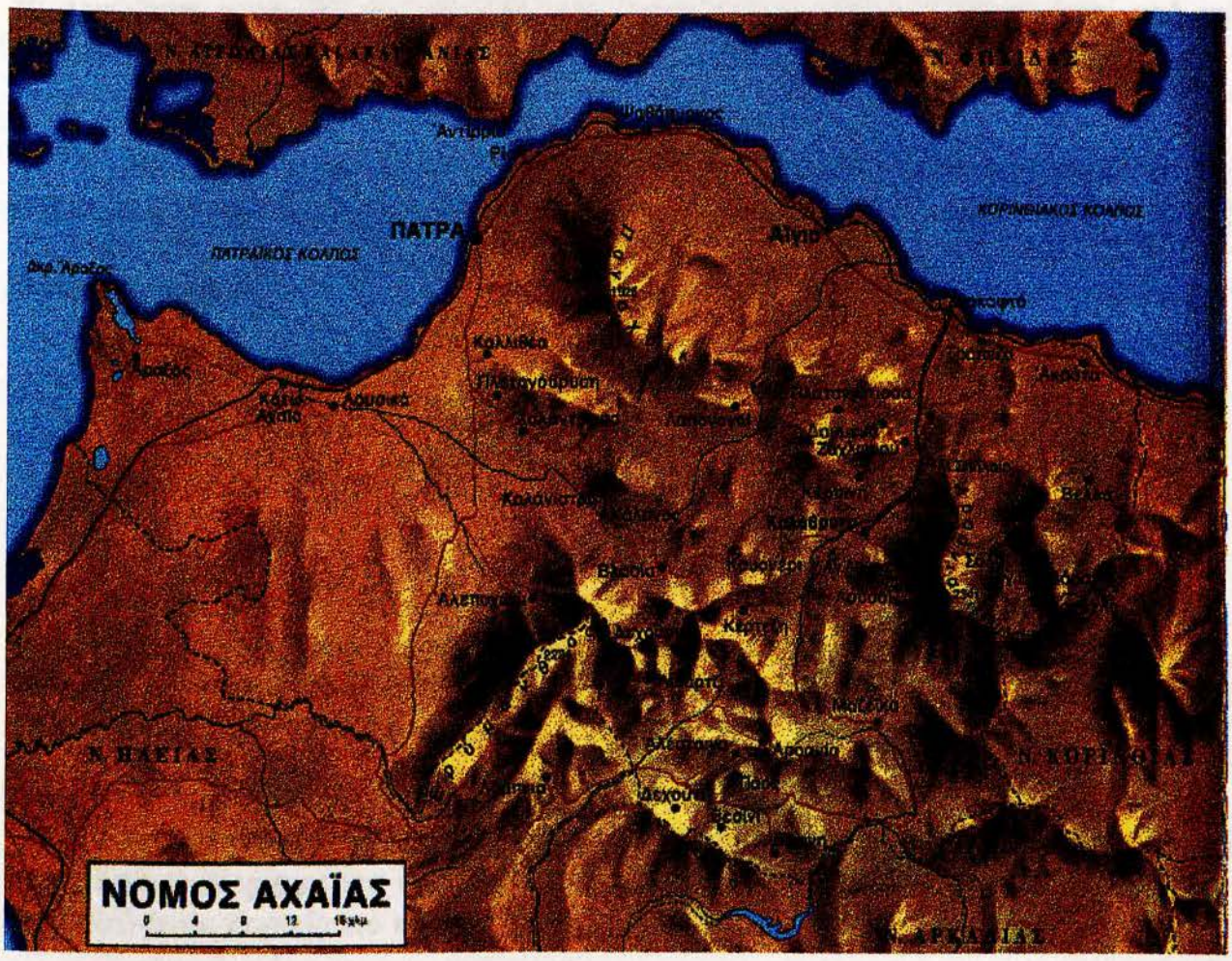
Πολύ αργότερα, ακολούθησαν νέες εισβολές από Γότθους, Αβάρους, Σλάβους και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204 από Φράγκους ιππότες που διαίρεσε την περιοχή σε δώδεκα βαρονίες. Μόνο λίγα παράλια μέρη περιήλθαν στους Ενετούς και ακόμη λιγότερες θέσεις στους Βυζαντινούς Παλαιολόγους.

Το 1460 όλη η Πελοπόννησος κυριεύτηκε από τους Τούρκους που, αν εξαιρέσει κανείς τις αντιδικίες και τις αλλεπάλληλες ανακαταλήψεις από τους Ενετούς, εδραίωσαν οριστικά τις βάσεις τους στην περιοχή από το 1718. Αξιοποιήθηκαν συνάμα και οι Αλβανοί που είχαν εισχωρήσει στην Πελοπόννησο από το 14° αιώνα, καθώς οι Τούρκοι τους στρατολόγησαν σε σώματα που επιδίδονταν σε βιαιοπραγίες, λεηλασίες και κατάπνιξη των στάσεων, εις βάρος βέβαια των υποτελών.

Η μοίρα επιφύλαξε ωστόσο, στην Πελοπόννησο την τιμή να κηρυχτεί το 1821 στα μέρη της η Επανάσταση που κατέληξε σε μερική τουλάχιστον απελευθέρωση της νεότερης Ελλάδας.

ΑΧΑΪΑ

Η ΑΧΑΪΑ πρωτοκατοικήθηκε την παλαιολιθική εποχή, όπως έδειξαν οι ανασκαφές στο βορειοδυτικό τμήμα της περιοχής κοντά στον Άραξο. Πρώτοι κάτοικοι της θεωρούνται οι Ίωνες.

Με την εισβολή των Δωριέων (1100 π.χ.), Αχαιοί από διάφορες περιοχές της Αργολίδας εγκαταστάθηκαν εδώ και ίδρυσαν δώδεκα σημαντικές πόλεις, η περιοχή ονομάστηκε Αχαία, ενώ οι παλαιότεροι κάτοικοι της μετανάστευαν στην Αττική και από εκεί στις ακτές της Μικράς Ασίας, η οποία από αυτούς ονομάστηκε Ιωνία.

Οι Αχαιοί δεν συμμετείχαν στις μεγάλες πολεμικές συγκρούσεις και τα πολιτικά γεγονότα του 5ου π.χ. αιώνα. Το μεγαλύτερο γεγονός στην ιστορία της περιοχής αποτελεί η ίδρυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας το 280 π.χ. η αναδιοργάνωση δηλαδή της ομοσπονδίας των αχαϊκών πόλεων με αφορμή την εγκατάσταση σε αυτές μακεδονικών φρουρών. Εσωτερικές διαφορές είχαν σαν αποτέλεσμα να διαλυθεί η Συμπολιτεία και η Αχαΐα, όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα, να υποταχθεί στους Ρωμαίους (146 π.χ.).

Την Βυζαντινή εποχή η Αχαΐα ήταν πλούσια και εύφορη γι αυτό δέχθηκε επανειλημμένες βαρβαρικές επιδρομές (Σλάβων, Αράβων).Το 1205 περιήλθε στους Φράγκους και χωρίστηκε σε βαρονίες που ανήκαν στο Πριγκιπάτο της Αχαΐας ή του Μορέως.

Μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως κατακτήθηκε από τους Τούρκους (1460), οι οποίοι παρέμειναν μέχρι την έκρηξη της Επανάστασης του 1821, στην οποία η Αχαΐα πρωτοστάτησε. Στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας, κοντά στα Καλάβρυτα, υψώθηκε η σημαία της Επανάστασης, ενώ το κάστρο της Πάτρας ήταν από τα πρώτα που πολιόρκησαν οι επαναστατημένοι Έλληνες.

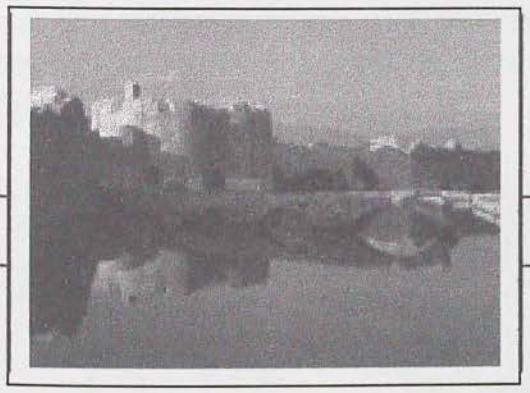
Η Πάτρα απελευθερώθηκε το 1828 από το γαλλικό απελευθερωτικό στράτευμα με επικεφαλή το στρατηγό Μαιζόν και έκτοτε η περιοχή ακολούθησε τις τύχες της υπόλοιπης Ελλάδας. Μεγάλες καταστροφές γνώρισε και στη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου πολέμου.

ΡΙΟ

Στο Ρίο το Αχαϊκό, όπως το ονόμαζαν οι αρχαίοι, απέδιδαν μεγάλη σημασία, απόδειξη ότι σχημάτισαν εκεί, μετά τη ναυμαχία του Ακτίου το 31 π. χ. σημαντική στρατιωτική βάση.

Ακρωτήριο στα βόρεια παράλια της Πελοποννήσου το Ρίο το οποίο μαζί με το ακρωτήριο Αντίρριου (στα παράλια της Ναυπάκτου) σχηματίζει την είσοδο από τον Πατραϊκό στον Κορινθιακό κόλπο.

Κατά την αρχαιότητα υπήρχε εκεί ναός του Ποσειδώνα, ενώ από το στενό του Ρίο έγινε σύμφωνα με την παράδοση, η κάθοδος των Ηρακλείδων. Πάνω στα ερείπια των Ρωμαϊκών οχυρώσεων, έχτισε κάστρο ο σουλτάνος Βογιαζίτ ο Β' το 1499, για να ελέγχει τον Κορινθιακό κόλπο.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

Το κάστρο του Ρίο χτισμένο στο ομώνυμο ακρωτήριο στη δυτική είσοδο του Κορινθιακού κόλπου, οικοδομήθηκε το 1499 ή κατά την Μονήν των Ιδήρων το 1500 από τον σουλτάνο Βαγιαζήτ Β.

Ο Βαγιαζήτ ο Β (1446 - 1512) γιος και διάδοχος του Μωάμεθ του Πορθητή, ενός από τους πιο διαπρεπείς σουλτάνους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σουλτάνος και ο ίδιος ανέβηκε στο θρόνο το 1481.Στην εποχή του τα γράμματα και οι τέχνες παρουσίαζαν μεγάλη ακμή.

Έκανε εκστρατείες εναντίον της Ευρώπης, κατά των Μαμελούκωντης Αιγύπτου, κατά των Ενετών και άλλων. Ύστερα από συνεχείς εμφυλίους πολέμους καθαιρέθηκε το 1512 και τη θέση του πήρε ο γιος του Σελήμ ο Ά.

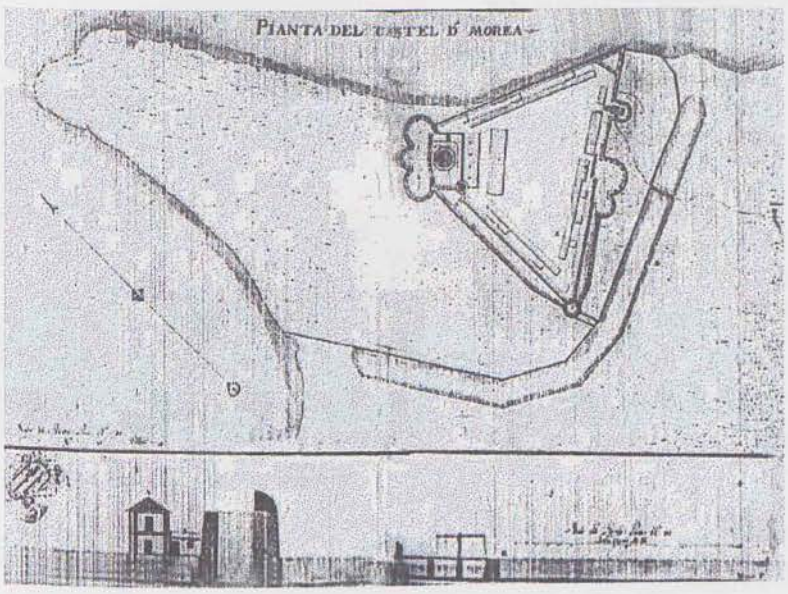
Ο Βαγιαζήτ δηλητηριάστηκε ενώ πήγαινε στο Διδυμότειχο για ξεκούραση.

Το κάστρο που ονομάστηκε «Καστέλι του Μορηά» ή «Νεόκαστρο»(οι οποία λέξη Νεόκαστρο προδίδει ότι σ' αυτή τη θέση δεν προϋπήρχε κάστρο) κατ' αντίθεση στο απέναντι κάστρο, που επίσης έχτισε ο Βαγιαζήτ στο ακρωτήριο του Αντίρριου και λεγόταν «Κάστρο της Ρούμελης».

Και τα δύο κάστρα ήταν γνωστά επίσης με την ονομασία «Μικρά Δαρδανέλια».

Στην αρχαιότητα τα δύο ακρωτήρια ονομάζονταν αντίστοιχα Ρίο Μολυκρικό ή Αιτωλικό και Ρίο Αχαϊκό. Στην ίδια θέση, που χτίστηκε το κάστρο του Μορηά, υπήρχε

στην αρχαιότητα ιερό του Ποσειδώνα, από το οποίο χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό για την κατασκευή του κάστρου. Η ανέγερση του ολοκληρώθηκε (όπως και του κάστρου του Αντιρρίου) μέσα σε τρεις μήνες, και έγινε υπό την επιμέλεια του Σινάν Πασά[1].

Εικόνα 1 Κάτοψη και τομή του Κάστρου από το βιβλίο του Kevin Andrews «Castles of Morea».

Είχε σχήμα στρογγυλό ενισχυμένο με πολλούς πύργους συνδεδεμένους με τείχη πάχους δύο μέτρων, στεφανωμένους με ένα αδύνατο στηθαίο και επάλξεις.

Ένα έγγραφο του προβλεπτού Ζακύνθου Π. Φωσκόλου τον Μάρτιο του 1504 αναφέρει ότι οι Τούρκοι είχαν κάνει πολύ καλή δουλεία και είχαν εφοδιάσει το κάστρο με πυροβολικό.

Το 1532 κατελήφθη από τον Αντρέα Ντόρια κατόπιν ισχυρής αντίστασης των Τούρκων της φρουράς του, (Ντόρια Αντρέας 1466 - 1560, σπουδαίο μέλος της οικογένειας των Ντόρια, διακρίθηκε στους αγώνες του εναντίων των Τούρκων και των Πειρατών). Στις 18 Αυγούστου 1532 ισχυρή ναυτική δύναμη 39 γαλέρων και 60 περίπου άλλων σκαφών (γενουατικών, ισπανικών, παπικών και της Μάλτας) ξεκίνησε από το λιμάνι της Μεσσήνης για τα ελληνικά παράλια. Επικεφαλής βρισκόταν ο Ανδρέας Ντόρια, πλαισιωνόταν από άλλα μέλη της ίδιας γενουατικής οικογένειας, από Ισπανούς και στρατιωτικούς που διακρίθηκαν στην Αφρική και την Λομβαρδία, από τον διοικητή των ναυτικών δυνάμεων του τάγματος του Αγίου Ιωάννη Βερνάδο Salviati και από μερικούς παλαίμαχους των πολέμων της κεντρικής Ευρώπης. Ύστερα από μικρές στάσεις στην Κεφαλληνία και στην Ζάκυνθο, πραγματώθηκε η κατάκτηση της Κορώνης στις 21 Σεπτεμβρίου και της Πάτρας στις 14 Οκτωβρίου.

Η κακή μισθοδοσία και η έλλειψη εφοδίων στο εκστρατευτικό σώμα εξώθησε τους χριστιανούς στρατιώτες, παρά τις αντίθετες διαταγές του Ντόρια, σε παρασπονδίες τις οποίες ακολούθησαν βιαιότητες και άγρια λεηλασία της πόλεως και των περιχώρων. Ήταν το πρώτο σύμπτωμα απειθαρχίας, το οποίο θα επαναληφθεί σοβαρότερα τις επόμενες μέρες, με αποτέλεσμα ένα μέρος των Ιταλών πεζών να αρνηθεί να

---

[1] *Κ.Ν. Σαθά : Τουρκοκρατούμενη Ελλάς, εκδ. 1962, σελ.61, υποσημείωση 1.*

Στεφ. Ν. Θωμόπουλου : Ιστορία των Πατρών, εκδ. 1950, σελ. 406.

λάβει μέρος στην πολιορκία του Ρίου στις 16 Οκτωβρίου, να αποχωρίσει από το κύριο σώμα των πολιορκητών και να απειλήσει με προσχώρηση στους Οθωμανούς.

Εικόνα 1. Ο Andrea Doria.

Τελικά το Ρίο έπεσε στα χέρια του Ντόρια με σχετική ευκολία και την επομένη ξεκίνησε η πολιορκία του Αντιρρίου το οποίο αντέταξε απροσδόκητα ηρωική άμυνα.

Το 1603 το κάστρο καταστράφηκε σχεδόν από τα θεμέλια από τους ιππότες της Μάλτας με αρχηγό τον Μέγα Μάγιστρο Ζαν Παριζό ντε Λα Βαλέτ. Οι νησιώτες δεν ξεπερνούσαν το ένα πέμπτο των Τούρκων, αλλά με τον ηρωισμό τους κατόρθωσαν όχι μόνο να αντιπαραταχθούν στους Τούρκους, αλλά και να τους νικήσουν τελικά.

Τότε αιχμαλωτίσθηκαν 320 άτομα της Τουρκικής φρουράς και οι ιππότες έλαβαν λάφυρα περίπου εβδομήντα πυροβόλα [1].

Η επισκευή του έπειτα από τους Τούρκους δεν υπήρξε αντάξια της πρώτης κατασκευής. Ο Γάλλος περιηγητής Du Loir επισκέφτηκε το κάστρο το 1641 και αναφέρει ότι τα τείχη του ήταν ανίσχυρα προς άμυνα, φαινόταν σαν εγκαταλελειμμένο και η πύλη του ήταν ανοικτή. Τα ίδια γράφουν και οι Σπόν και Ουίλλερ, περιηγητές της εποχής εκείνης.

Από το 1684 όπου ξεκίνησαν οι Βενετοτουρκικές συγκρούσεις, και ενώ το κάστρο ήταν και πάλι στα χέρια των Τούρκων, το κάστρο του Ρίο καθώς και του Αντιρρίου έπαιξαν σπουδαίο ρόλο, λόγω κυρίως της στρατηγικής τους θέσης. Αρχιστράτηγος του Βενετικού εκστρατευτικού σώματος είχε εκλεγεί ο ένδοξος παλαίμαχος του Χάνδακος Φραγκίσκος Morosini. Ο Morosini ο οποίος ξεκίνησε μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα για το Ιόνιο κατέλαβε τη Λευκάδα, την Πρέβεζα, το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό. Οι επιχειρήσεις συμπληρώθηκαν με πυρπολήσεις και λεηλασίες μουσουλμανικών χωριών. Ακολούθησε μια σειρά σύντομων αντιπερισπασμών του Βενετικού στόλου στους οποίους έπαιξαν σημαντικό ρόλο το Ρίο και Αντίρριο στο άνοιγμα του κορινθιακού κόλπου.

Το 1687 το κάστρο καταλήφθηκε από τους Βενετούς. Στις 22 Ιουλίου αποβιβάσθηκαν στα δυτικά του φρουραρχείου της Πάτρας ο Βενετικός στόλος. Η σύγκρουση με τις ισάριθμες σχεδόν στρατιωτικές δυνάμεις του σερασκέρη έγινε δύο ημέρες αργότερα. Οι Οθωμανοί πολέμησαν με ορμητικότητα και πείσμα, αλλά λύγισαν μπροστά στην πειθαρχημένη παράταξη των αντιπάλων τους και στο πυκνό πυρ

[1] *Στεφ. Ν. Θωμόπουλου : Ιστορία των Πατρών, εκδ. 1950, σελ. 407.*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

των ευρωπαϊκών πυροβόλων. Τελικά το απόγευμα της ίδιας ημέρας αναγκάσθηκαν να υποχωρήσουν άτακτα, εγκαταλείποντας πίσω τους 2000 περίπου νεκρούς και τραυματίες, 160 πυροβόλα, άφθονα τρόφιμα και πολεμοφόδια, 14 πολεμικά πλοία καθώς και τη σημαία του σερασκέρη.

Η καταστροφή αυτή έπεισε και τους άνδρες που υπερασπίζονταν το φρούριο της Πάτρας να αφήσουν τις θέσεις τους εσπευσμένα και να καταφύγουν προς το Ρίο και να κλειστούν στο κάστρο στις 24 Ιουλίου 1687. Αλλά και εκεί η είδηση της χριστιανικής νίκης και η παρουσία των Βενετικών πλοίων στον Κορινθιακό έπεισε την επόμενη μέρα τον στρατιωτικό διοικητή της περιοχής Χανσελδερήμ Μεχμέτ να αποφύγει κάθε αντίσταση και να τραπεί με τους στρατιώτες του ανατολικά. Μαζί του εγκατέλειπαν τα χωριά τους και Έλληνες κάτοικοι, άλλοι από φόβο και άλλοι ακολουθώντας αναγκαστικά τα τούρκικα στρατεύματα. Το γεγονός, βοήθησε τους Βενετούς να γίνουν, χωρίς κόπο και σε διάστημα ενός εικοσιτετράωρου, κύριοι και των δύο σπουδαίων οχυρών, Ρίου και Αντιρρίου. Οι Βενετοί κράτησαν το κάστρο μέχρι το 1715 και το επισκεύασαν δίνοντας του την μορφή που διατηρεί μέχρι σήμερα.

Το 1690 αναφορές των Βενετών κυβερνητών περιέγραφαν τις ζωτικής σημασίας θέση του κάστρου. Την ίδια χρονιά ο Giacomo Corner γράφει [2].

Το κάστρο του Ρίο που βρίσκεται στην ακτή του κόλπου ενός βαλτώδες εδάφους, καλά οχυρωμένο, περιφραγμένο από μεγάλο πάχους τοίχο, και περικυκλωμένο από τάφρο η οποία γεμίζει με θαλασσινό νερό, είναι πάντα σε θέση να στηρίξει μία εξαίρετη άμυνα. Χωρίς αμφιβολία θα πρέπει να ληφθεί υπόψη μία καλύτερη οχύρωση.

Ένα χρόνο μετά , το 1691 και μετά την απογραφή, ο Marino Michiel, μιλάει για μεγάλη ισρριή Ελλήνων από τη Λιβαδειά και τη Θεσσαλονίκη οι οποίοι ήταν υπό την προστασία των Βενετών και απονεμήθηκε γη και σπίτια στο κάστρο [3].

Το 1701 ο Francesco Grimani [4] γράφει την συζήτηση των πέντε αρχηγών των θαλάσσιων φρουρίων, για την ανακατασκευή στρατιωτικών αποθηκών και άλλων κτιρίων:

Οι πιο καλή γερουσία είχε λάβει τόσες πολλές προτάσεις από ιδικούς, αναφερόμενες στην οχύρωση των στενών. Κάθε μία από αυτές εκφράζει την ανάγκη να κατασκευαστεί φρούριο και από τις δύο πλευρές. Στη πλευρά του Λέπαντο η δουλεία θα ήταν δυσκολότερη, για να είναι τα κάστρα ισάξια. Αν λοιπόν η ακρόπολη μαζί με

---

[2] *Kevin Andrews. Δελτίον, II, σελ. 309.*

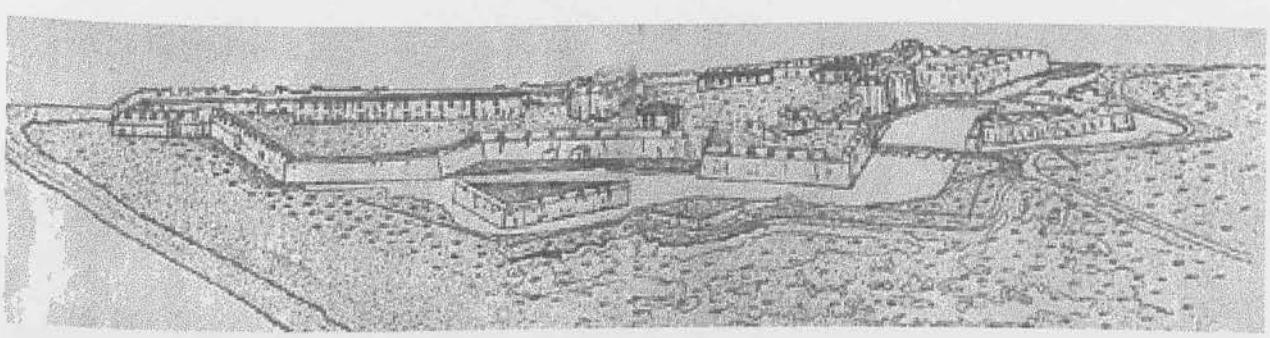
[3] *Kevin Andrews. Σπ. Λάμπρος, Ιστορικά μελετήματα (Αθήνα 1884), σελ. 201.*

[4] *Kevin Andrews. Δελτίον V, σελ. 493.*

τις ακτές της Ρούμελης πέσουν στα χέρια των Τούρκων, το Βασίλειο δεν θα έχει λιμάνι για καράβια μέσα στο κόλπο. Σε περίπτωση ανάγκης, ένα λιμάνι είναι απαραίτητο για γαλέρες και άλλα καράβια που θα θελήσουν να πλησιάσουν και να αγκυροβολήσουν, για να είναι ασφαλή από την ξηρά. Η εκβάθυνση του παλιού λιμανιού, για να εξυπηρετεί τον σκοπό, θα έπρεπε να περιλαμβάνει τα λιγότερα έξοδα. Κτίζοντας ένα κυματοθραύστη οπουδήποτε αλλού θα ήταν φοβερά αντιοικονομικό, αν και το κάστρο του Ρίο είχε ήδη βελτιωθεί σε τρόπους, ούτω σώστε σε περίπτωση ανάγκης θα χρειαστεί ένα μικρό λιμάνι για να παρέχει καταφύγιο σε μικρά που είναι εκτεθειμένα από την ξηρά.

Το 1708 στην αναφορά του Angelo Emo [5] γράφει ότι η Βενετική γερουσία αναγνώρισε της αδυναμίες των φρουρίων όταν πρόσφατα διατάχθηκε η οχύρωση του κάστρου του Ρίου που είναι σε μία πλεονεκτική θέση, για δύο λόγους, για το Βενετικό εμπόριο και για την ασφάλεια των Ελλήνων οι οποίοι ζούσαν μέχρι τότε ανυπεράσπιστοι στην χαμηλότερη πόλη της Πάτρας.

Το 1713 το κάστρο του Ρίο επισκευάστηκε και πήρε την σημερινή του μορφή όταν ενισχύθηκαν και οι οχυρώσεις του. Σήμερα παρουσιάζει σχήμα παράπλευρου τριγώνου.

Εικόνα 2. Προοπτικό του κάστρου από τον Ν. Λιανό

Οι Βενετοί θέλοντας να δώσουν στο κάστρο όλη την δύναμη που απαιτούσε η θέση του, ύψωσαν μπροστά ένα προμαχώνα και τρεις ημικυκλικούς πύργους που συνδέονται με τείχη και δύο ημικυκλικούς, που καλύπτουν το μέτωπο προς τη θάλασσα ενώ, μια μεγάλη τάφρος με νερό υπήρχε μπροστά τους. Σε περιγραφή ενός Γάλλου αξιωματικού επισημαίνεται επίσης, ότι οι οχυρωματικές εργασίες έγιναν στις αρχές του 18ου αιώνα και παραθέτει μία επιγραφή, που ανέγνωσε στην πύλη της θάλασσας με χρονολογία 1713.

Εκτός από τις οχυρώσεις, επισκευάσθηκαν από τους Γάλλους του εκστρατευτικού σώματος και τα κτήρια, που υπήρχαν στο εσωτερικό του κάστρου ενώ, μία μεγάλη αποθήκη μετατράπηκε σε φυλακή για 300 άτομα.

---

[5] *Kevin Andrews. Ibid, V, σελ, 685.*

Το 1715 οι Τούρκοι επέστρεψαν πάλι. Το κάστρο του Ρίο ήταν ένα από τα πέντε φρούρια από τα οποία οι Βενετοί προσπαθούσαν να αμυνθούν για όλη την Πελοπόννησο, αλλά επειδή τα κάστρα της Κορίνθου και του Ναυπλίου έπεσαν γρήγορα, το κάστρο του Ρίο περικυκλώθηκε και μετά από πέντε ημέρες πολιορκίας κατελήφθη από τους Τούρκους. Η πτώση του οφείλεται στην λιποψυχία της φρουράς και όχι στην πίεση των πολιορκητών.

Κατά την διάρκεια της συζήτησης των όρων του πολέμου μια ομάδα από Γενίτσαρους εισέβαλε στο φρούριο και σφάγιασαν ένα μεγάλο αριθμό από στρατιώτες και πολίτες. Τα νέα για την αγριότητα των Γενίτσαρων απλώθηκαν σε όλο το Μορηά με αποτέλεσμα να πέσουν και οι τελευταίες Βενετικές αποικίες[6].

Το κάστρο του Ρίο παρέμεινε στην κατοχή των Τούρκων μέχρι την Επανάσταση του 1821.

Οι ξένοι περιηγητές που επισκέφθηκαν την περιοχή περιγράφουν το κάστρο και τις οχυρώσεις του.

Ο William Leake[7] το 1805 γράφει :

[6] *Kevin Andrews. Cappelletti, XI, σελ. 159, δελτίον V, σελ. 804.*

[7] *Kevin Andrews. Morea, II, σελ. 147.*

Ο F. Pouqueville το 1816 βρήκε το κάστρο σε άσχημη κατάσταση το οποίο μαζί με το κάστρο του Αντιρρίου, τα 43 νησιά του Αιγαίου, τα λιμάνια της Εύβοιας και της Ναυπάκτου καθώς και η Μάνη ήταν στην κυριαρχία του Capitan Pasha. Το κάστρο του Ρίο χρησιμοποιήθηκε ως αμυντικό οχυρό για τα ξένα πλοία που εισέβαλαν στον Κορινθιακό κόλπο.

Ο Pouqueville επίσης αναφέρει ότι βρίσκονταν μερικά κομμάτια μάρμαρο από το Ιερό ναό του Ποσειδώνα μέσα στο κάστρο.

Το 1819 το κάστρο ήταν ακόμα σε προνομιούχα θέση. Ο E. Dodwell έγραψε:

Κομμάτια του τοίχους έχουν αποσαθρωθεί από τη θάλασσα. Εδώ πέρα υπάρχει μία πυροβολαρχία από μεγάλα όπλα, λίγο πιο ψηλά από το επίπεδο του νερού, που πολύ πιθανόν να μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση ανάγκης, αλλά δεν διέθεταν πυροβολικό για να αντιμετωπίσουν μία συνεχόμενη επίθεση. Οτιδήποτε μέσα στο τουρκικό φρούριο, είναι αποδιοργανωμένο και εγκαταλελειμμένο.

Στο εσωτερικό του τοίχους υπάρχει ένα μικρό τζαμί, και μερικά μισογκρεμισμένα κτήρια τα οποία χρησιμοποιούνται σαν αποθήκες.

Στην απέναντι πλευρά, στην Αιτωλική ακτή, το κάστρο της Ρούμελης φαίνεται σε χαμηλό επίπεδο. Όταν αυτά τα δύο φρούρια οχυρωθούνε σωστά, το στενό μπορεί να έχει μία ισχυρή άμυνα εναντίον του εχθρού.

Το 1825 στην Αχαΐα η επανάσταση αντιμετώπισε δυσχέρειες και άρχισαν να φτάνουν ισχυρές τουρκικές ενισχύσεις από την ήπειρο. Ο Γιουσούφ Πασάς πληροφορήθηκε την δύσκολη θέση των Τούρκων στην Πάτρα και αλλάζοντας αμέσως πορεία έπεισε να περάσει τον κορινθιακό και να φτάσει στο Ρίο. Βάδισε προς την πόλη χωρίς να συναντήσει αντίσταση από τους επαναστάτες που εγκατέλειψαν άτακτα τις θέσεις τους. Φρικιαστικές σκηνές εξελίχθηκαν τότε και παρ' όλες τις προσπάθειες του Γάλλου πρόξενου Πούκεβιλ, πλήθος αθώων σφάχτηκε και αιχμαλωτίσθηκε εκείνες τις μέρες. Από τον ίδιο δρόμο που ακολούθησε ο Γιουσούφ Πασάς έφτασε στο Ρίο στις 6 Απριλίου και δεύτερη τουρκική δύναμη, 3500 περίπου Αλβανών υπό τον Μουσταφά Κεχαγιαμπέι του Χουρσίτ Πασά.

Ισχυρή ναυτική βάση των Τούρκων στον κορινθιακό αποτελούσε η Ναύπακτος η οποία προστατευόταν από τα ισχυρά φρούρια του Ρίο και Αντιρρίου. Έτσι κάθε απόπειρα για επίθεση ήταν καταδικασμένη. Και όμως οι οπλαρχηγοί της επαρχίας, Διαμαντής Χορμόβας, Κωνσταντίνος Σιαδήμας και Γεώργιος Πιλάλας, πριν ακόμη ξεσπάσει η επανάσταση στη δυτική Ελλάδα είχαν αποφασίσει να επιτεθούν κατά του ισχυρού αυτού φρουριακού συγκροτήματος. Πολύ γρήγορα συνειδητοποίησαν τη μειονεκτική τους θέση. Χωρίς κανόνια και χωρίς πλοία η πολιορκία δεν ήταν δυνατό

να έχει κανένα θετικό αποτέλεσμα. Γι' αυτό από την αρχή ζήτησαν ενίσχυση από τα νησιά και πραγματικά, αφού πέρασαν τα στενά του Ρίο - Αντιρρίου, οπού εκεί έσπευσαν να ενωθούν μαζί τους και λίγα πλοία από το Γαλαξίδι, αποφασίστηκε έφοδος κατά του κάστρου του Ρίο και Αντιρρίου. Δεν υπήρχαν επαρκείς δυνάμεις για να αναλάβουν τέτοια δύσκολη επιχείρηση. Άλλωστε κύριος της καταστάσεως εκεί εξακολουθούσε να είναι ο Γιουσούφ πασάς. Παρά τις δυσκολίες άρχισαν να βάλλουν με κανόνια εναντίον των δύο φρουρίων και από ξηρά και από θάλασσα. Οι Τούρκοι της Ναυπάκτου έντρομοι, αφού έκαψαν την πόλη, έσπευσαν να οχυρωθούν στο κάστρο.

Το 1828 το κάστρο καταλήφθηκε από τον γάλλο στρατηγό Μαιζόν. Έπειτα από την υπογραφή του πρωτοκόλλου του Λονδίνου συγκεντρώθηκε στην Τουλόν Γαλλικό εκστρατευτικό σώμα υπό τον στρατηγό Μαιζόν, με την εντολή να κατευθυνθεί στην Πελοπόννησο και να αναγκάσει τα Αιγυπτιακά στρατεύματα σε άμεση αναχώρηση από εκεί. η δύναμη του γαλλικού στρατού έφτανε τις 14000 ή 16000 άντρες.

Εικόνα 3. Στρατηγός Μαιζόν

Όπως ήταν φυσικό η άφιξη των γαλλικών στρατευμάτων στην Πελοπόννησο προκάλεσε μεγάλη έκπληξη στον Ιμπραήμ. Ωστόσο ο Μαιζόν χειρίστηκε το θέμα με τη γνωστή διπλωματικότητα, διαβεβαιώνοντας τον Ιμπραήμ για τα φιλικά αισθήματα της κυβερνήσεώς του, ενώ ταυτόχρονα καθόριζε με λεπτομέρεια όλα τα σημεία τα σχετικά με την οριστική απαγκίστρωση των Αιγυπτιακών στρατευμάτων από την Πελοπόννησο. Στη συνέχεια όμως ο γάλλος στρατηγός έδειξε ότι δεν είχε σκοπό να παραμείνει πιστός στους όρους της συνθήκης της Αλεξάνδρειας, και απαίτησε από τον Ιμπραήμ να παραδώσει στα γαλλικά στρατεύματα όσα φρούρια της Πελοποννήσου κατείχε.

Αμέσως μετά ο Μαιζόν διέταξε ένα τμήμα του στρατού του να επιτεθεί κατά του φρουρίου της Κορώνης. Στον Ιμπραήμ δεν έμενε πλέον παρά η άμεση εγκατάλειψη του πελοποννησιακού εδάφους. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την παράδοση αμαχητί των τουρκικών φρουρίων της Μεθώνης, του Νεόκαστρου, της Κορώνης και της Πάτρας. Αντίσταση προβλήθηκε μόνο από 800 Τούρκους της φρουράς της, που

έσπευσαν να κλεισθούν στο κάστρο του Ρίο[8]. Έπειτα από 11 ημέρες πολιορκίας όμως αναγκάσθηκαν και εκείνοι να παραδοθούν στον Σνάιτερ άνευ όρων, τερματίζοντας με αυτό τον τρόπο την τετράχρονη σχεδόν δοκιμασία της Πελοποννήσου, που από τον Φεβρουάριο του 1825 είχε υποστεί τεράστιες καταστροφές, ερημώσεις, λεηλασίες και αιχμαλωσίες των πληθυσμών της.

Τον Οκτώβριο του 1828 ο Μοριάς ήταν και πάλι ελεύθερος. Ο πρώτος Έλληνας φρούραρχος του κάστρου μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, υπήρξε , ο Ν. Τριτάκης.

Περιγράφοντας, ένας αξιωματούχος τις επισκευές που έκαναν οι Γάλλοι στο φρούριο όταν το κατέλαβαν γράφει[9]:

Το κάστρο του Μοριά, τοποθετημένο στο πιο βόριο σημείο της Πελοποννήσου, πάνω σε μία από τις πλευρές του πορθμού γνωστό με το όνομα Μικρά Δαρδανέλια, δεν αποτελούνταν αρχικά παρά μόνο από μερικούς πύργους σε διάφορους τύπους, ενωμένοι με περιτειχίσματα με πάχος δύο μέτρα που βρίσκονται πάνω από ένα αδύναμο, χτιστό θωράκιο.

Οι Βενετοί θα ήθελαν να δώσουν σ' αυτό το κάστρο όλη τη δύναμη που απαιτούταν από την σημασία της θέσης του ρίχνοντας από πριν μια έπαλξη και τρεις ημιεπάλξεις που θα ενώνονταν με μικρές αυλίτσες, δυο μισοφέγγαρα θα κάλυπταν τα μέτωπα που είναι αντίθετα με τη θάλασσα, μια μεγάλη τάφρος γεμάτη από νερό προηγείται από αυτά και ένας δρόμος καλυμμένος με κομμένες κλιτύδες προηγείται ο ίδιος από μια τάφρο, που περιστοιχίζει όλα αυτά τα ανοίγματα.

Αυτό συνέβη προφανώς στις αρχές του 18ου αιώνα που αυτές οι κατασκευές άρχισαν να γίνονται όπως φαίνεται η ένδειξη, μια λατινική επιγραφή τοποθετημένη κάτω από την πόρτα της θάλασσας, ανοιχτή στο καινούριο οχυρό. Αυτή η επιγραφή είναι σχέδον τελείως σβησμένη, αλλά με λίγη προσοχή, αναγνωρίζει κανείς τι ήταν γραμμένο.

PORTA SALUS CASTRI AUXILIIS INTRANTI BUS
ARTE
INGRESSUM PANDIT MILITIBUS QUE LEO
ANNO DOMINI 1713

---

[8] *Kevin Andrews. Mangreart, Souvenirs de la Moree, σελ. 76, 400, M.A. Duheaume, Souvenirs de la Moree (Paris, 1833), σελ. 40-45, G. Finlay, History of the Greek revolution (Edinburgh, 1861), II, σελ. 192.*

[9] *Kevin Andrews. Quoted in Mangreat, op.cit, σελ. 321-325.*

Αυτές οι οχυρώσεις ήταν εντελώς αποτελειωμένες από τους δημιουργούς τους και φθαρμένες μόνο από την ατημελησία των Τούρκων ή μάλλον αυτές ήταν ακόμα ελλιπείς όταν αυτοί έγιναν τα αφεντικά. Αυτό που υπάρχει σίγουρα είναι ότι τα στηθαία στο χτίσιμο των μισοφέγγαρων και των επάλξεων ήταν, στη εποχή του τελευταίου αιώνα, σε αρκετά καλή κατάσταση, αλλά ότι οι σκεπασμένοι δρόμοι ήταν σχεδόν ολοκληρωτικά αφανείς, αυτό που έδινε τη δυνατότητα να βλέπεις από μακριά τις τάφρους, και επέτρεπε να δημιουργήσεις δύο διαβατά ρήγματα μαζί με μια γέφυρα με σειρά από τόξα τοποθετημένη στα πενήντα μέτρα από προεξοχές τις πιο προχωρημένες.

Αφού έχετε παρατηρήσει αυτά τα ρήγματα, όπως για να φυλάξετε τη θέση μ' ένα χεράκι βοήθεια, το πιο σημαντικό πράγμα ήταν το να ψάξεις, να βρεις τα μυστικά περάσματα των τάφρων στα χτυπήματα της υπαίθρου, είναι ο λόγος που οι γάλλοι μηχανολόγοι είναι επιμελής στο να ανοικοδομούν τους σκεπασμένους δρόμους κατά μέτωπο, πάνω στον οποίο έχουμε τελευταία κατευθύνει τις επιθέσεις.

Αυτό το έργο είναι τώρα κιόλας τερματισμένο, και μέχρι σήμερα τα ρήγματα μπροστά από τις επάλξεις κατά μέτωπο ήταν αδύνατο να φτιαχτούν, από την τοποθεσία εάν συνετά έχει ανατεθεί στις εργασίες του Charles X και του Georges IV, που άνοιξαν το μέρος σε τέσσερις ώρες. Θα έπρεπε σήμερα, για να δημιουργήσουμε αυτά τα ρήγματα να διασχίσουμε το μπροστινό μέρος της τάφρου, να επιστεγάσουμε το σκεπασμένο δρόμο και να κατέβουμε στο ισόπεδο του, για να εγκαταστήσουμε μια έπαλξη, γιατί το στηθαίο αυτού του έργου, που είναι μια γνήσια αμυντική φύλαξη είναι πολύ στενά για να λάβει τα κομμάτια. Όλες αυτές οι πράξεις ήταν τόσο δύσκολες, που καθυστερούσαν πάρα πολύ την άλωση της θέσης εάν όλες τις φορές δεν άδειαζαν ολότελα, με τον πολιορκητή μιας επιχείρησης τόσο μακριάς και τόσο επικίνδυνης.

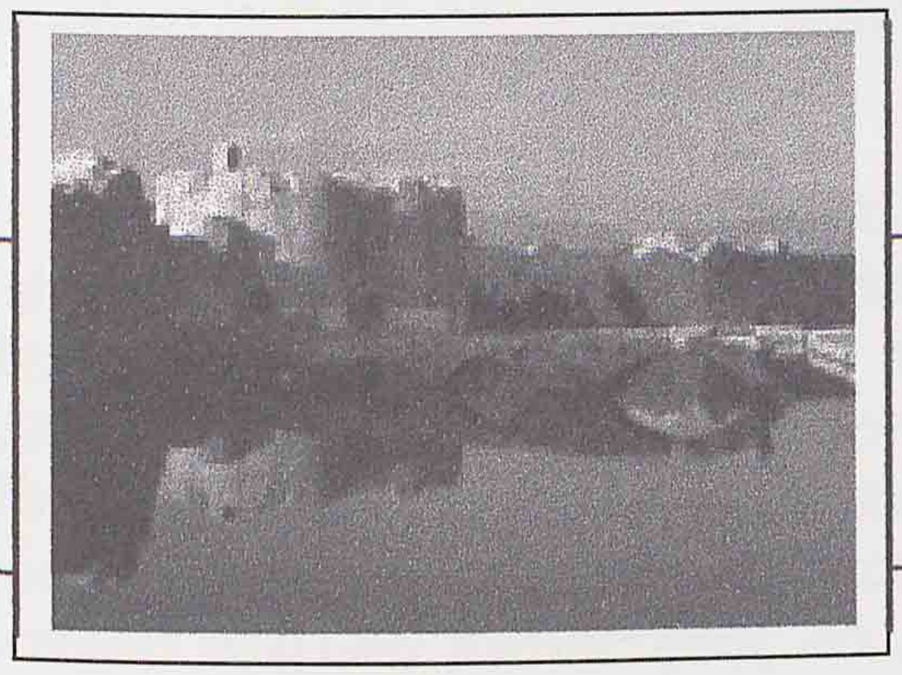
Αν και το άλλο μέτωπο της γης είναι λιγότερο προσβλητό από το προηγούμενο, συνεχίζουμε το σκεπαστό δρόμο μέχρι το πιο ανατολικό της τοποθεσίας, αυτό που δεν εμποδίζει ν' ασχοληθείς με άλλες επισκευές και καλυτερεύσεις πιο επείγων. Έτσι, έχουμε ανασηκώσει τα στηθαία των μισοφέγγαρων και του σώματος του μέρους. Αυτό της μισό- επάλξεις της δύσης, που είχε σχεδόν ολοκληρωτικά καταστραφεί κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, είχε κατασκευαστεί σε χώμα. Αυτή η έπαλξη θα μπορούσε από εδώ και πέρα να αμυνθεί με πιο πολλή επιτυχία από ότι προηγουμένως, γιατί οι μπάλες , που καταστρέφουν τα τελειώματα στα στηθαία, και παίρνοντας θραύσματα λάμψεις δυνατές επικίνδυνες για τους υπερασπιστές, χάνονται με έναν τρόπο ακίνδυνο, μέσα στις μάζες χώματος.

Αυτή η καλυτέρευση θα μπορούσε στη συνέχεια να γίνει μέσα στα άλλα έργα δυνατά, αν και η λίγη ικανότητα τους θα μπορούσε να παρουσιάσει κάποιο εμπόδιο. Αλλά για τη στιγμή θα έπρεπε να αρκεστούμε στο να επισκευάσουμε τα τωρινά στηθαία στο χτίσιμο, για να βάλουμε όσο το δυνατό γρηγορότερο το μέρος σε κατάσταση άμυνας. Είχαμε μόνο την προσοχή να αντικαταστήσουμε, όσο και να το μπορούσαμε, την πέτρα με τούβλα εκ του οποίου οι λάμψεις είναι λιγότερο επικίνδυνες για τους υπερασπιστές από του συνηθισμένου χτισίματος.

Πέρα από αυτές τις δουλειές που διπλασιάζουν τα μέσα της άμυνας του κάστρου, η μηχανική μεγαλοφυία ασχολείται με την επισκευή κτιρίων που έχουν κριθεί κατάλληλα για χρήση: Έτσι έχει μεταμορφώσει σε στρατόπεδο για 300 άντρες, τον πρώτο όροφο ενός μεγάλου μαγαζιού, εκ του οποίου έχει ξανακάνει εξ' ολοκλήρου την σκεπή. Επισκεύασε τρία μπαρουτάδικα διευθετώντας ένα τέταρτο μέσα σε ένα από τα πολυάριθμα δυνατά οχυρώματα.

Το 1846 ήταν ακόμα εφοδιασμένο με 48 πυροβόλα[10]. Μέχρι το 1943 διασωζόταν ερειπωμένο. Κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο χρησιμοποιήθηκε ως οχυρό ενισχυμένο με τα πρυμναία πυροβόλα του θωρηκτού «Λήμνος». Κατά το διάστημα της κατοχής οι Γερμανοί το χρησιμοποιήσανε επίσης σαν οχυρό.

[10] *Κουζάνι : Αχαϊκά, Δ. 40*

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΥΠΟ ΤΗΝ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ

Για το κάστρο έγραψε ο ποιητής Κώστας Ουράνης, με τη στοχαστικότητα που διακρίνει τα ταξιδιωτικά του κείμενα.

«Είναι κάστρα που, όσο και αν έχουν ερειπωθεί, διατηρούν στην καταστροφή τους κάτι το περήφανο και το προκλητικό μια ιαχή πολέμου και μια ανάταση αντιστάσεως, που κάνουν σπαραχτική και επιβλητική μαζί την τωρινή και για όλους τους αιώνες που θα 'ρθουν σιωπή τους. Στις γκρεμισμένες επάλξεις τους, στις τάπιες τις χορταριασμένες, στις άμορφες μάζες των πεσμένων πύργων τους, θαρρείς πως βλέπεις την ψυχή τους ν' ακινητεί σαν μία βίγλα των οριζόντων - όπως στις εποχές που τα κάστρα αυτά κυριαρχούσαν πάνω σε γλαυκές θάλασσες και σε φωτεινές πεδιάδες. Τα κάστρα της Μονεμβασιάς και της Καρύταινας, του Μυστρά και του Τρεμουλά, πάρα την ατμόσφαιρα του «τετελεσμένου», κρατάν μια αγέρωχη συγκέντρωση - σαν τους τάφους τους ιππότες του Μεσαίωνα, που δεν έχουν αφήσει από τα χέρια, και στο θάνατο ακόμα, το βαρύ τους ξίφος. Μόνο το κάστρο του Ρίο, μ' όλο που είναι όρθιοι ακόμα οι στρογγυλοί πύργοι του και διατηρημένες οι τάπιες του, μόνο το κάστρο του Ρίο είναι το πιο πεθαμένο από όλα τα πεθαμένα πράγματα. Η πολεμική του ψυχή το 'χει, θαρρείς, παρατημένο από τότε που το ατίμασε η φυλάκιση ληστών και δολοφόνων και που ρυπάνθηκε με μία μαύρη αχλύ ζόφου ...

Το επισκέφθηκα ένα απόγευμα που ο Πατραϊκός κόλπος ήταν ταραγμένος.

Η ατμάκατος που με πήγαινε σκαμπανέβαζε πάνω στα αφρισμένα κύματα, που κάθε τόσο με ράντιζαν ολόκληρο με τα νερά τους. Μακριά, μπροστά μου, σε μία προεξοχή της ακτής, άσπριζε η μάζα του κάστρου, χωρίς καμιά γύρω - γύρω του βλάστηση. Μια κιτρινωπή αμμουδιά του έκανε μια απομονωτική ζώνη από την άνοιξη του μεγάλου κάμπου. Έτσι πέτρινο, βαρύ και κατάμονο στο βάθος του ταραγμένου

κόλπου, το κάστρο του Ρίο είχε κάτι το εφιαλτικό και θύμιζε τα λοιμοκαθαρτήρια, από τα οποία περνάει μακριά και με φρίκη η ζωή.

*Το Ρίο ή κάστρο του Μορηά όπως το 'λεγαν τότε, στάθηκε ο τελευταίος προμαχώνας των Τούρκων στην Πελοπόννησο. Τα γαλλικά στρατεύματα το είχαν πολιορκήσει, αφού έπεσε το φρούριο των Πατρών, και μία Αγγλική βομβάρδα, η **Αίτνα**, φουνταρισμένη στον κόλπο του Λεπάντο, το χτυπούσε αδιάκοπα με τα κανόνια της. Το Ρίο όμως αντιστεκότανε στην πολιορκία. Τέλος, μια μέρα, δύο μεγάλα σκάφη, μ' ανοιχτά όλα τους τα πανιά, φάνηκαν να μπαίνουν στον όρμο των Πατρών. Ήταν τα γαλλικά πολεμικά **Κατακτητής** και **Πόλις της Μασσαλίας**, που έφεραν νέα στρατεύματα, κανόνια πολιορκίας, πολεμοφόδια, και το στρατηγό Μαιζόν από τη Μεθώνη, για εκπόρθηση του κάστρου.*

«... Πολλές μέρες», γράφει κάποιος Γάλλος, «πέρασαν σε διαπραγματεύσεις με τους πολιορκημένους. Ο στρατηγός Μαιζόν τις εκμεταλλεύθηκε για να εγκαταστήσει μία νέα πυροβολαρχία σχεδόν κάτω από τα τείχη του φρουρίου, χωρίς οι Τούρκοι να το πάρουν είδηση. Στις 29 του Οκτώβρη έστειλε μαντάτο στο Τούρκο διοικητή του κάστρου πως, αν δεν του παρέδινε αμέσως τα κλειδιά, θα του έκανε ταχιά τελειωτικά γιουρούσι, σκορπαλώνοντας στο φρούριο απ' το άνοιγμα που θα του έκαναν τα κανόνια του. Ο Τούρκος όμως διοικητής αρνήθηκε - κι άρχισαν οι ετοιμασίες για την επίθεση, που όλοι πρόβλεπαν πως θα ήταν αιματηρή...»

Η διαταγή δόθηκε στις εφτά το πρωί. Οι Τούρκοι, που ως τότε δεν είχαν πάθει μεγάλο κακό από τα μπουλέτα της αγγλικής βομβάρδας και των δύο γαλλικών πυροβολαρχιών που ήταν στημένες σε κάποια απόσταση, δε φαντάζονταν πώς βρίσκονταν σε ιδιαίτερο κίνδυνο. Βέβαια, απεναντίας, για την αντοχή του κάστρου τους, είχαν στήσει σ' ένα από τους πύργους, σαν ειρωνική απάντηση στην πρόσκληση να παραδοθούν, μια άσπρη σημαία γεμάτη ακαθαρσίες. Όταν όμως η κρυμμένη στα τείχη πυροβολαρχία άρχισε να τους χτυπάει, τα έχασαν. Τέσσερις ώρες τα μπουλέτα της σφυροκοπούσαν αδιάκοπα το ίδιο πάντα σημείο του τείχους, ανοίγοντας μια τρύπα που ολοένα μεγάλωνε. Το θεαμά της ενθουσίασε τους Γάλλους στρατιώτες και τους έκανε να ζητάν με μεγάλες κραυγές την άδεια να επιτεθούν. Στο μεταξύ, οι μεγάλες βάρκες των γαλλικών πολεμικών πλησίαζαν την ακτή γεμάτες με σκάλες για την εκπόρθηση. Οι Τούρκοι είδαν τότε πώς κάθε αντίσταση ήταν μάταιη και, τη στιγμή που οι Γάλλοι θα εφορμούσαν, κατέβασαν βιαστικά τις σημαίες τους από τους πύργους, σήκωσαν τη γαλλική σημαία κι άνοιξαν διάπλατα τις πύλες του κάστρου...

Η ατμάκατος που με πήγαινε μ' έβγαλε στην ίδια έρημη και στενή αμμουδιά, όπου οι Τούρκοι , που είχαν παραδοθεί, μαζεμένοι μοιρολατρικά κοπάδι με τις γυναίκες τους και τις φτωχές αποσκευές τους, πέρασαν τρία ολόκληρα μερόνυχτα περιμένοντας να τους μπαρκάρουν οι Γάλλοι.

«Ανάμεσα τους», γράφει ο Γάλλος, «πηγαινοέρχονταν αρκετοί Έλληνες από την Πάτρα, που παζάρευαν ότι οι νικημένοι είχαν για πούλημα, αγοράζοντας κατά προτίμηση τα μπακιρικά τους με το βάρος: τρία γρόσια την οκά...».

Σ' αυτή την αμμουδιά, όπου στάλιαζαν οι νικημένοι, άνθισε, μεταξύ του Γάλλου και μιας Τουρκάλας, ένα εφήμερο ειδύλλιο σαν ένας άγριος κρίνος. Η αφήγησή του αναδίνει ένα άρωμα σαν του ξερού λουλουδιού ανάμεσα στις σελίδες ενός βιβλίου.

«Μέσα στις άλλες Τουρκάλες», γράφει, «είδα και μια που, κάνοντας πως ήθελε να δέσει πιο σφιχτά το γιασμάκι της, ξεσκέπασε ολότελα και πολλές φορές το πρόσωπό της, αφήνοντάς με να δω τα τρυφερότερα μάτια, τα ομορφότερο στόμα, το τελειότερο κεφάλι που θα μπορούσε κανείς να φανταστεί. Έμεινα σχεδόν δύο ώρες να την κοιτάζω, καθισμένος επάνω σ' ένα σακί καλαμπόκι που άνηκε σ' ένα Τούρκο με τον οποίο κουβέντιαζα. Ο Τούρκος μου έλεγε πως είχαν κάνει το καθήκον τους και πώς ο μικρός αριθμός τους και η κακή κατάσταση των κανονιών τους δεν τους επιτρέψανε να κάμουν περισσότερα. Ύστερα άπλωσε στην άμμο ένα ωραίο χαλί και άρχισε να προσεύχεται κάνοντας αδιάκοπες μετάνοιες. Επωφελήθηκα από τη θρησκευτική του έκσταση, για να γράψω ελληνικά ένα μπιλιέτο και να το ρίξω στη νέα, που με κοίταζε κι αυτή όλη την ώρα. Παρ' όλο όμως που το είχα τυλίξει σ' ένα βότσαλο για να το κάνω βαρύτερο, δεν μπόρεσε να φθάσει στον προορισμό του κ' έπεσε ανάμεσα σε κάτι σάκους από φύλλα καπνού. Η ομορφιά της, τα νιάτα της, είχαν ξυπνήσει μέσα μου ένα αίσθημα αγάπης και συμπόνιας μαζί. Στο μπιλιέτο μου της πρότεινα να μ' ακολουθήσει, δίνοντας της την υπόσχεση πώς θα την έκανα γυναίκα μου και θ' αφοσιωνόμουν να την κάνω ευτυχισμένη. Η τύχη όμως δεν θέλησε να βοηθήσει να πραγματοποιηθεί το τρυφερό αυτό όνειρο...»

Η σκέψη μου έπαιζε μ' αυτό το ειδύλλιο, όπως θα 'παιζε το χέρι μ' ένα κομμένο λουλούδι, ενώ βάδιζα προς το κάστρο που ύψωνε μπροστά μου την πέτρινή του εγκατάλειψη. Δύο γλάροι πετούσαν με στριγκιές κρώξεις πάνω από τις έρημες τάπιες. Οι σκοποί, που τους έβλεπες άλλοτε να πηγαινοέρχονται αργά, με το όπλο στο ώμο, πάνω στις επάλξεις, φρουρώντας τους κατάδικους, δεν υπάρχουν πια. Από χρόνια τώρα το Ρίο είναι άδειο από φυλακισμένους κι ολότελα έρημο. Ο αρμυρός όμως αέρας της θάλασσας, που περνάει με γοερά σφυρίγματα μεσ' από τις τάπιες, και τα κύματα που το γλείφουν παφλάζοντας στις σχισμάδες των τειχών του, δεν μπόρεσαν ακόμα να ξεπλύνουν το ρύπος του. Το κάστρο είναι γεμάτο από την ατμόσφαιρα των βαρυποινιτών.

Ατμόσφαιρα στυγνή.

Αφού περάσει κανείς μια χαμηλή και ρημαγμένη πέτρινη γέφυρα, ριγμένη πάνω από την υδάτινη τάφρο που χωρίζει το κάστρο από την ξηρά, μπαίνει μέσα σε μια απέραντη αυλή, όπου η εγκατάλειψη και η σιωπή έχουν κάτι το εφιαλτικό. Άγρια χορτάρια και μοβ γαϊδουράγκαθα την πνίγουν ολόκληρη, ενώ οι δαντελωτές επάλξεις

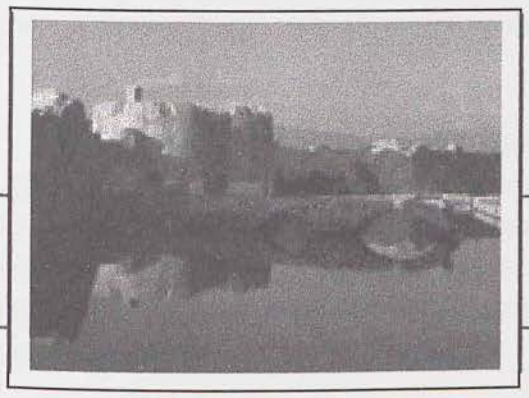
τη φράζουν από παντού. Η παρουσία μας δεν ξυπνάει την παραμικρότερη ζωή. Οι πόρτες των χαμηλών οικημάτων της φρουράς χάσκουν ορθάνοιχτες, οι καμάρες των στρογγυλών άχαρων πύργων κάνουν κενά σκοταδιού και το εντοιχισμένο σ' ένα είδος βωμού εικόνισμα μιας Παναγίας γεμάτη πραότητα είναι δίχως καντήλι. Ο μόνος θόρυβος - αδιάκοπος, μονότονος, άγριος - είναι των κυμάτων που χτυπούν τα μουράγια.

Σε μια από τις πλευρές των επάλξεων είναι αραδιασμένα τα κελιά των καταδίκων - όμοια με κλουβιά θηριοτροφείου. Τα παράθυρα με τα χοντρά σιδερένια κάγκελα έχουν μοναδική θέα έναν τοίχο. Οι πόρτες είναι ανοιχτές, αλλά κάτι ακόμα από την παλιά φρίκη απομένει στους τοίχους των κελιών, όπου διάφοροι κατάδικοι έχουν αφήσει γραμμένα τα ονόματά τους και μερικές φράσεις σχετικές με τη φυλάκισή τους. Μια απ' αυτές με συγκίνησε: «Έχω εδώ μέσα δεκαεφτά χρόνια!» έλεγε η φράση. Τίποτ' άλλο. Καμιά υπογραφή. Ποιος να 'ταν ο άνθρωπος αυτός. Τι να 'χε κάνει. Δεκαεφτά χρόνια! Μια ζωή ολόκληρη κάτω από το θόλο του στενού αυτού κελιού, με μόνο θέαμα έναν τοίχο, με μόνο άκουσμα τον υπόκωφο παφλασμό των κυμάτων... Πώς δεν είχε καταλήξει να τρελαθεί μετρώντας τις ατέλειωτες μονότονες μέρες που χρειάσθηκαν για να συμπληρωθούν τα δεκαεφτά αυτά χρόνια.

Ο συνοδός μου με πάει σ' έναν από τους πύργους, όπου έκλειναν για τιμωρία τους κατάδικους εκείνους που είχαν κάνει κάτι αντίθετο στους κανονισμούς. Η φυλακή αυτή σηκώνει τις τρίχες του κεφαλιού του ανθρώπου. Είναι ένα στρογγυλό θολωτό υπόγειο γεμάτο υγρασία και σκοτάδι, που θυμίζει τα τρομερά υπόγεια των φυλακών του κάστρου της Φεράρας στην Ιταλία, τα όμοια με τάφους. Αναπνέει κανείς εκεί μέσα μια θανατερή μούχλα, και η υγρασία τρυπάει τα κόκαλα σαν καυστικό υγρό. Όταν βγήκα έξω, η έρημη και σκυθρωπή αυλή του κάστρου, με τα χορτάρια της και τα γαϊδουράγκαθα της, μου φάνηκε παράδεισος!

Πριν αφήσω το ζοφερό κάστρο του Ρίο, ανέβηκα και περιπλανήθηκα στις επάλξεις του. Το μάτι μου αγκάλιασε από κει όλο τον ταραγμένο κόλπο, το αντικρινό κάστρο του Αντιρρίου, τα βουνά της Στερεάς. Ήταν η μελαγχολική ώρα του δειλινού. Την ώρα αυτή, που έχει μια τελματώδη στασιμότητα, το τεράστιο κάστρο φαινόταν ακόμα πιο κατσουφιασμένο και πιο πένθιμο. Η ερημιά των επάλξεων, των πύργων και των μουραγιών ήταν απέραντη. Τα άγρια χορτάρια ανάδευαν στον άνεμο και τα σάπια νερά των τάφρων ανατρίχιαζαν γεμάτα κοκκινωπές αποχρώσεις. Ο συνοδός μου, μου έδειξε το εκκλησιδάκι, όπου οι καταδικασμένοι σε θάνατο περνούσαν την τελευταία τους νύχτα, και το μέρος, αντίκρυ στην τάφρο όπου τους πήγαιναν να τους κόψουν το κεφάλι. Σύρριζα στο κάστρο, ακινητούσε πάνω στα νερά της τάφρου ένα σαπισμένο προιάρι. Ήταν η βάρκα του Χάροντα - που πήγαινε τους ετοιμοθάνατους από το εκκλησιδάκι στο δήμιο.

Ενώ, σκυμμένος πάνω από το τείχος, την κοίταζα, από τα τελματώδη νερά της τάφρου, τα γεμάτα ματωμένες ανταύγειες, ανέβαιναν θανατερές αναθυμιάσεις...»

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΑΝΤΙΡΡΙΟΥ

Πορθμός του Ρίου – Αντιρρίου ονομάζεται το στενό ανάμεσα στα ακρωτήρια Ρίο – Αντίρριο, που συνδέει τον Πατραϊκό με τον Κορινθιακό κόλπο. Έχει πλάτος (στον άξονα του διαύλου) 1850 μέτρα και βάθος 59 μέτρα. Στον πορθμό του Ρίου - Αντίρριου σχηματίζεται παλιρροϊκό ρεύμα με ταχύτητα 1,2 – 2.0 μιλιών την ώρα.

Εικόνα 5. Κάστρο του Αντιρρίου

Το κάστρο του Αντίρριου έχει θεμελιωθεί στη πιο κοντινή προς τη Πελοπόννησο άκρη της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Εικ. 5

Το κάστρο αποτελεί το βόρειο άκρο του Στενού.

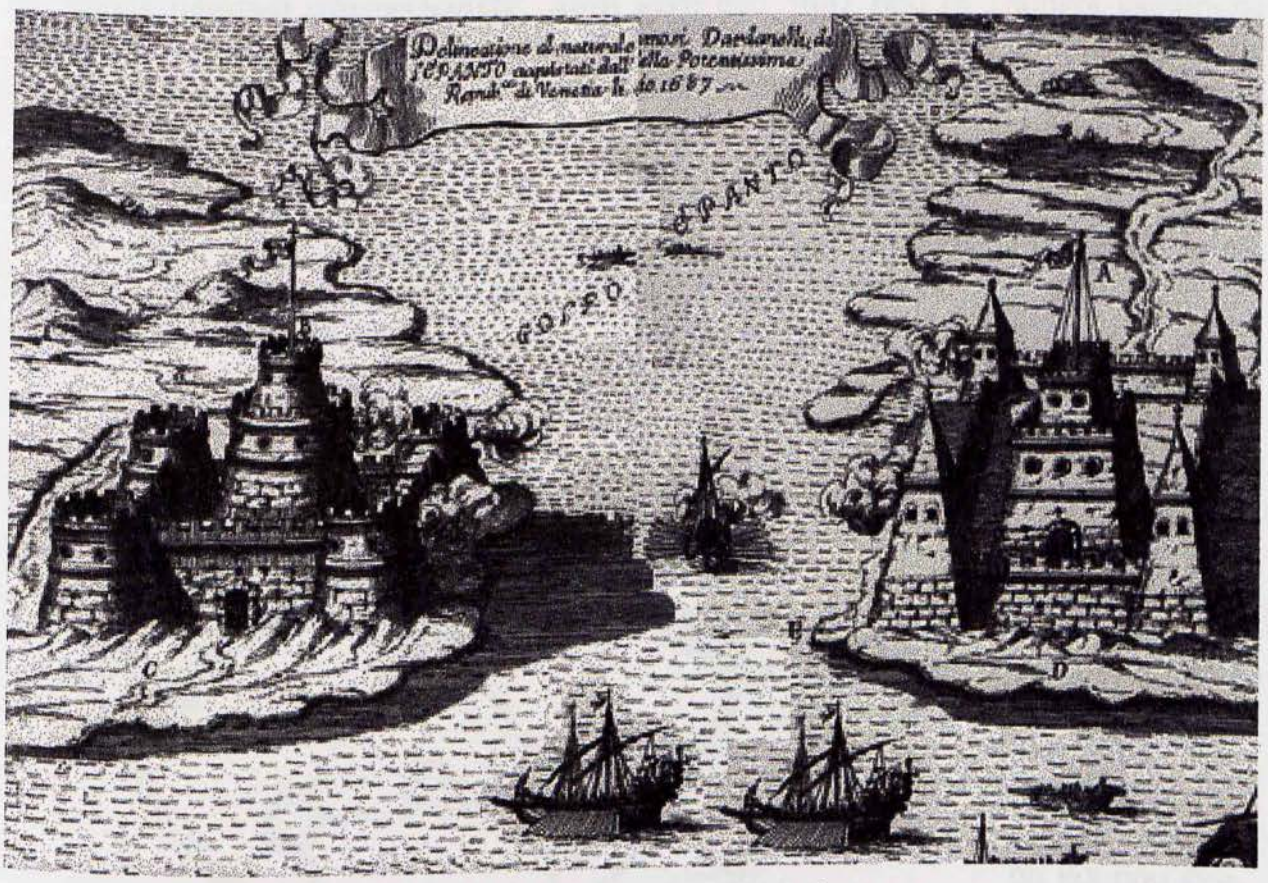
Αρχικά χτίστηκε με διαταγή του Τούρκου Σουλτάνου Βαγιαζήτ του δεύτερου μετά την κατάληψη της Ναυπάκτου από τους Τούρκους ακριβώς στα τέλη του 15^{ου} αιώνα.

Όπως και το κάστρο του Ρίου που χτίστηκε την ίδια εποχή από τον ίδιο.

Την οχύρωση του Στενού έκανε ο Σινάν Πασάς αρχιστράτηγος της Ανατολής, μέσα σε τρεις μήνες. Στο ίδιο χρονικό διάστημα κατασκευάστηκε και το Ρίο. Για την

ακρίβεια χτίστηκαν σύμφωνα με το κώδικα του Μοναστηριού των Ιβήρων το 1500. Μέχρι τότε τα Στενά του Ρίο ήταν ανοχύρωτα.

Τα Στενά αυτά οχυρωμένα ονομαστήκανε Μικρά Δαρδανέλια. Ιδιαίτερα το Αντίρριο πήρε την ονομασία Καστέλι της Ρούμελης, ενώ το Ρίο πήρε ονομασία Καστέλι του Μορηά. Τα Τουρκικά αυτά κάστρα ενισχύθηκαν με πυροβολικό το 1504[1]. Το 1532 ο Ναύαρχος του Αυτοκράτορα της Γερμανίας και του Βασιλιά της Ισπανίας, ο Αντρέας Ντόρια, κατάλαβε τη Πάτρα και το Ρίο και επιτέθηκε στο Αντίρριο. Εκεί βρήκε μεγάλη αντίσταση.

Το στενό των Μικρών Δαρδανελίων

Όταν όμως οι ενισχύσεις του από τη Ναύπακτο αποκρούστηκαν και το Τούρκικο ιππικό οπισθοχώρησε οι Γιανίτσαροι απογοητευμένοι έβαλαν φωτιά στα πυρομαχικά και τινάχτηκαν μαζί με το κάστρο στον αέρα. Τα τεράστια πυροβόλα του για την εποχή εκείνη, ο Αντρέα Ντόρια τα μετέφερε στη Γένουα[2].

Υπάρχει όμως και άλλη εκδοχή. Με κανονιές γκρέμισαν κομμάτια από το τείχος όρμησαν οι Χριστιανοί στρατιώτες μέσα και κατασφάξανε τους 300 Γενίτσαρους[3].

---

[1] *M. Saunudo Diarii 1881 σελ. 962.*

[2] *Κ. Ν. Σάθα, Η τουρκοκρατούμενη Ελλάς, εκδ. 1962, σελ. 104.*

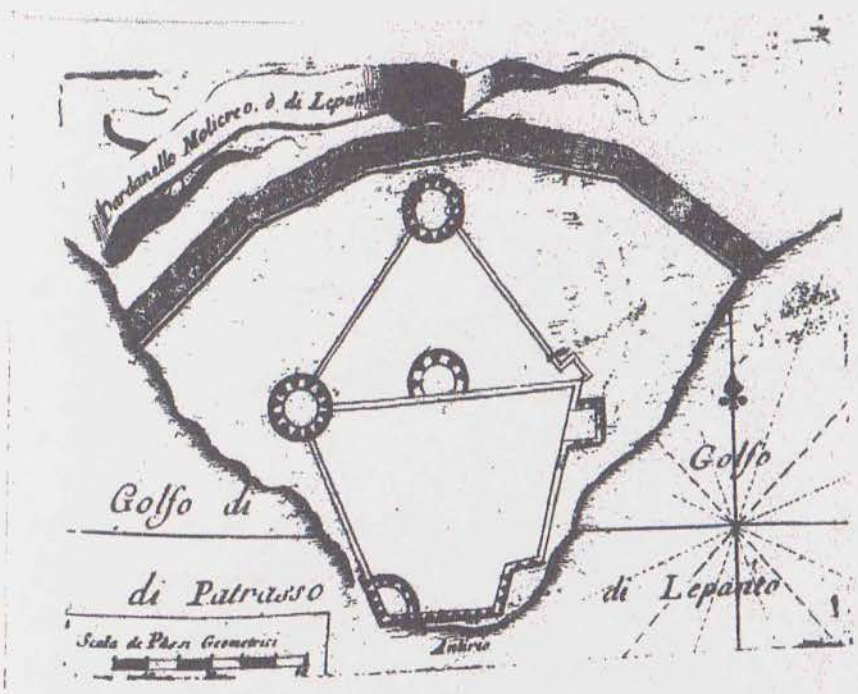
[3] *Σ. Θωμόπουλου, Ιστορία της πόλης των Πατρών, εκδ. Β 1950, σελ. 109, σημ. 5, σελ. 412, σημ. 1.*

Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από Ιταλικές πηγές που περιγράφουν διαφορετικά τα γεγονότα.

Το 1603 οι Ιππότες της Μάλτας με 5 γαλέρες το καταλάβανε, όπως και το κάστρο του Ρίου και τα καταστρέψανε[1]. Το κάστρο ξαναχτίστηκε από την αρχή το 1699, ο Μελέτιος ισχυρίζεται πώς ξαναχτίστηκε το 1701, ενώ το κάστρο του Ρίο επισκευάστηκε από τους Βενετούς το 1713.

Οποιαδήποτε ημερομηνία όμως και αν ξαναχτίστηκαν έχουν και τα δύο Ενετικά χαρακτηριστικά αρχιτεκτονικής. Αυτό γιατί στα 1687 που οι Τούρκοι νικήθηκαν από το Καϊνιγκσμαρκ, στρατηγό του Μοροζίνη, μπροστά από τη Πάτρα, ο Πασάς Μαχμούτ που βρίσκονταν στο Αντίρριο με 6000 άντρες και ο Χανσελδερίμ Μεχμέτ που βρισκόταν στο Ρίο το έβαλαν στα πόδια.

Κατά συνέπεια λοιπόν καμία σχέση δεν έχουν τα σημερινά ερείπια με τα Τουρκικά κάστρα του Βαγιαζήτ. Είναι εντελώς διαφορετικά και σχεδιάσθηκαν και χτίστηκαν από τους Ενετούς.

Εικόνα 6. Κάτοψη Αντιρρίου

Το κάστρο του Αντιρρίου έχει σχήμα τραπεζίου περίπου που από τις τρεις πλευρές του προστατεύεται από τη θάλασσα και που έχει στην τέταρτη τάφρο.

Το κάστρο του Ρίο είναι σχήματος ισόπλευρου τριγώνου προστατεύεται και από τις δύο πλευρές του από τη θάλασσα ενώ στην τέταρτη υπάρχει και σε αυτό τάφρος. Διασώζονται σε αρκετά καλή κατάσταση και εύκολα μπορεί κανείς να τα επισκεφτεί.

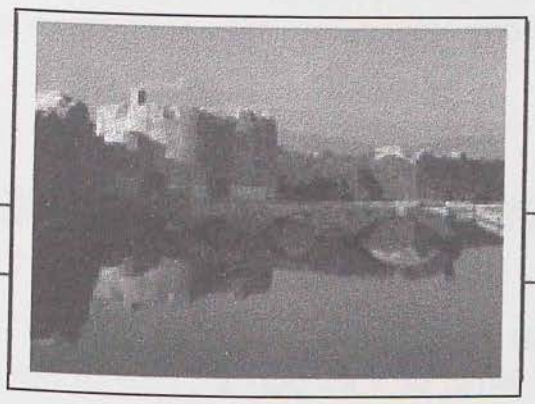
[1] *Κ. Τριανταφύλλου, Ιστορικόν της νεοτέρας Ελλάδας, εκδ. 1970, τόμος 19, σελ. 327.*

Το 1701 το Αντίρριο με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς παραδόθηκε στους Τούρκους αφού ανατινάχτηκε μερικώς. Ενώ το κάστρο του Ρίο μετά από πέντε ημέρες πολιορκίας παραδόθηκε στους Τούρκους το 1715.

Στις 22 Μαρτίου του 1829 το Αντίρριο κανονιοβολήθηκε από τη φρεγάτα Ελλάς του Μιαούλη. Ο Κίτσος Τζαβέλας με την χιλιαρχία του και ο Χατζηχρήστος με το ιππικό του επιτέθηκαν από την ξηρά.

Οι Τούρκοι αναγκαστήκανε να παραδοθούν και το Αντίρριο καταλήφθηκε από τις Ελληνικές δυνάμεις[2], ενώ το κάστρο του Ρίο είχε ήδη καταληφθεί από το 1828 από το στρατηγό Μαιζόν.

[2] *Δ. Κόκκινος, Ιστορία της νεοτέρας Ελλάδας, εκδ. 1970, τόμος 19, σελ 327.*

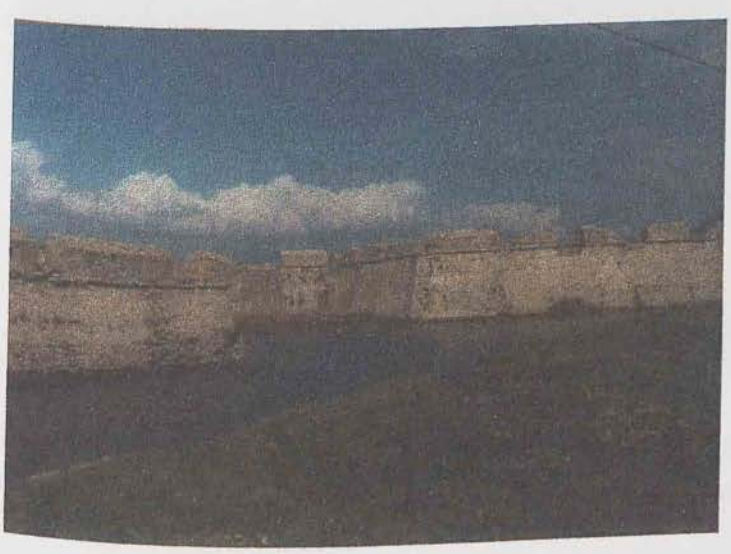

ΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΤΕΙΧΗ

Το σχήμα των εξωτερικών τειχών, τα οποία έχουν επιβλητική φρουριακή γραμμή, είναι ακανόνιστο πολύγωνο και σε ορισμένα σημεία κυκλικό και η περίμετρός του περικλείει έκταση 26000 περίπου τετραγωνικών μέτρων.

Το ύψος των τειχών ποικίλει από 6,00 ως 10,50 μέτρα περίπου και είναι χτισμένα με μεγάλη κλίση, η οποία σκοπό έχει να επαυξήσει την σταθερότητα και την ανθεκτικότητά τους.

Περιφερειακά το τείχος, όπως άλλωστε και οι προμαχώνες του περιβάλλεται από ένα λίθινο διακοσμητικό διάζωμα σχήματος καμπύλου, πολύ χαρακτηριστικού στη Βενετική οχυρωματική αρχιτεκτονική του 15ου και του 16ου αιώνα. Φωτ.1. Το πάνω από το διάζωμα τείχος είναι κάθετο και έχει διαφορετικό πάχος στις διάφορες πλευρές του.

Φωτογραφία 1

Αυτό οφείλεται αφ' ενός μεν στο ότι το άνω μέρος των τειχών ήταν Περισσότερο ευαίσθητο στη φθορά του χρόνου και έχει δεχθεί κατά καιρούς διαφορετικές επισκευές με αποτέλεσμα να ποικίλει το πάχος του, αφ' ετέρου στο ότι αμυντικοί λόγοι επέβαλαν σε ορισμένα σημεία το τείχος να είναι ισχυρότερο.

Υπάρχουν επάλξεις με θυρίδες τουφεκιών, ένας διάδρομος ο οποίος επιτρέπει την κίνηση των στρατιωτών πίσω από τις επάλξεις καθώς και παρατηρητήρια.

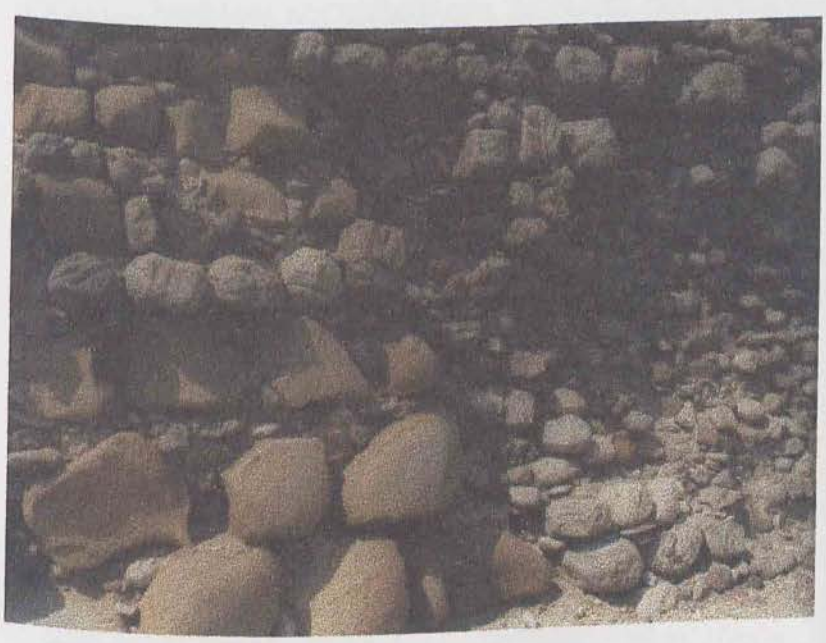
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ

Το βορειοδυτικό τμήμα του τείχους έχει μήκος 175,00 μέτρα και πάχος να κυμαίνεται από 1,20 ως και 1,50 μέτρα. Το δυτικό τμήμα έχει μήκος 172,50 μέτρα και πάχος 1,30 ως και 1,50 μέτρα. Το νότιο τμήμα του τείχους έχει μήκος 209,50 μέτρα και πάχος 1,40 ως 1,60 μέτρα. Τέλος το ανατολικό τμήμα του τοίχους έχει μήκος 320,00 μέτρα με πάχος να κυμαίνεται από 1,40 ως 1,80 μέτρα.

ΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ

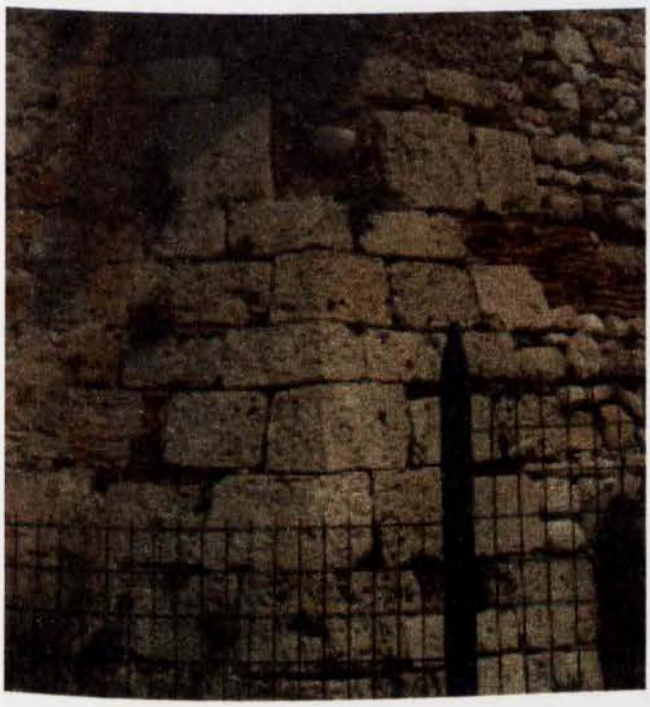
Το τείχος είναι λιθοδομή και ανήκει στην κατηγορία των κροκαλολιθοδομών.

Η μορφή των πετρών σε αυτές τις τοιχοποιίες είναι σαν κροκάλες με διάσταση από 10 εκατοστά ύψος και 50 εκατοστά μήκος με επιφάνειες λείες και γωνίες στρογγυλεμένες.

Φωτογραφία 1

Οι πέτρες αυτές βρίσκονται σε περιοχές προσχώσεων και λόγω τις μορφής τους μεταξύ τους είναι μάλλον ακατάλληλες για δόμηση (απαιτούν ισχυρότατο κονίαμα). Η δόμηση των κροκαλολιθοδομών γίνεται ανάμεσα σε σταθερά τοιχία (χυτών τοίχων), που συγκρατούν μικτές τοιχοποιίες, κατάλληλες για κοιτοστρώσεις, θεμελιώσεις και γενικά ογκώδεις τοιχοποιίες. Φωτ. 1

Στις γωνίες των τειχών συναντάμε γωνιόλιθους (αγκωνάρια) με διαστάσεις που κυμαίνονται από μήκος 60 εκατοστών και ύψος 50 εκατοστών. Οι γωνιακές πέτρες πρέπει να έχουν μέγεθος 30x60 και να είναι λαξευμένες ή μισολαξευτές. Οι πέτρες πρέπει να τοποθετούνται με τη μεγάλη επιφάνεια τους οριζόντια και όχι όρθιες. Φωτ. 2.

Φωτογραφία 2

Σ' ορισμένα σημεία του τείχους συναντάμε ένα άλλο υλικό κεραμικού τύπου, το οποίο έχει τοποθετηθεί στη θέση της πέτρας σαν γρηγορότερη και ευκολότερη λύση επισκευής. Φωτ. 3

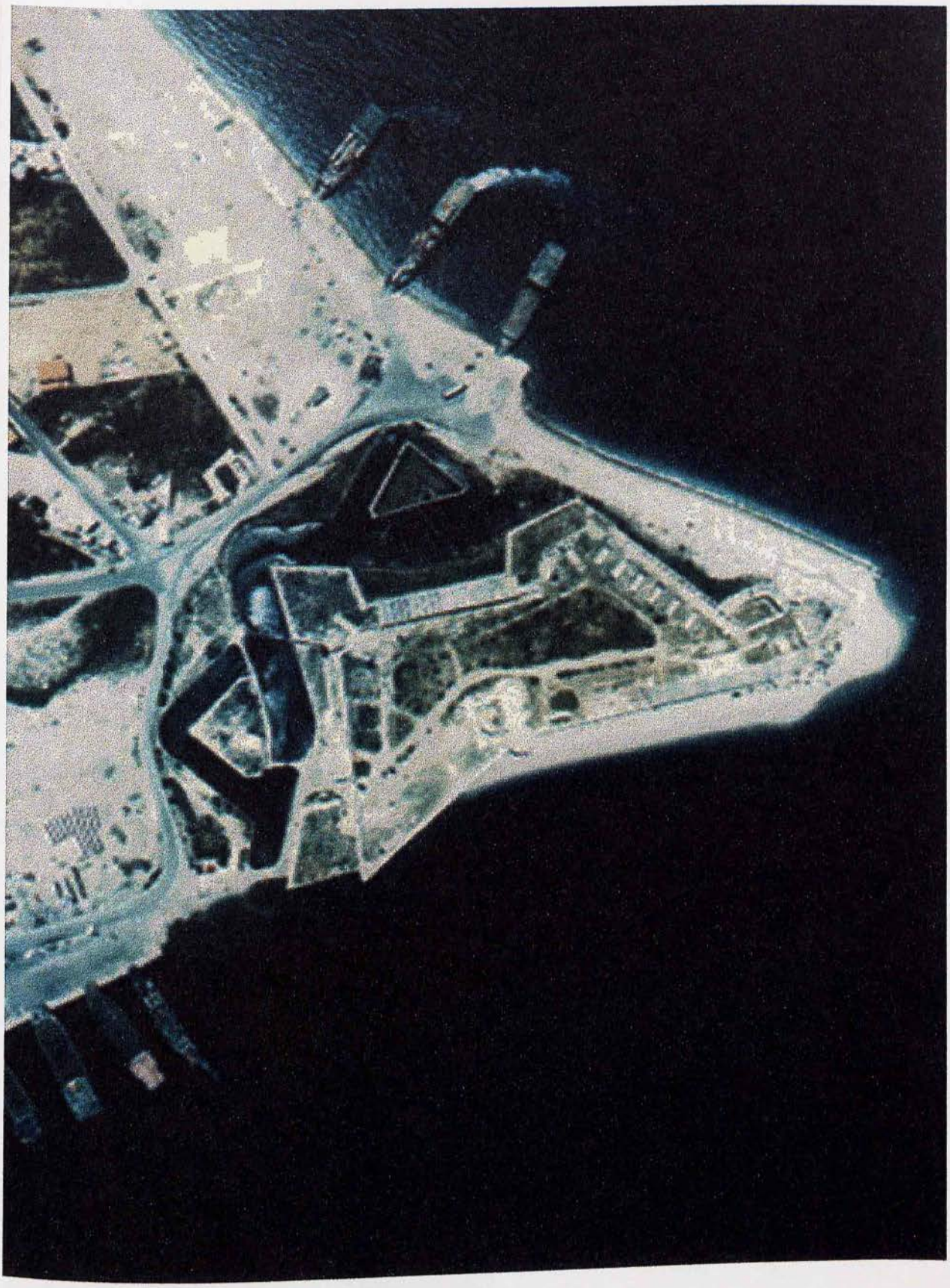
Οι επάλξεις είναι οι περισσότερες πρόχειρα κατασκευασμένες από ένα σύμπλεγμα βισάλων και κροκάλων. Σε αυτές που διασώζονται το πάχος τους κυμαίνεται από 1,20 ως 2,00 μέτρα ενώ το ύψος από 0,20 μέχρι 2,40 μέτρα. Φωτ. 4.

Φωτογραφία 3

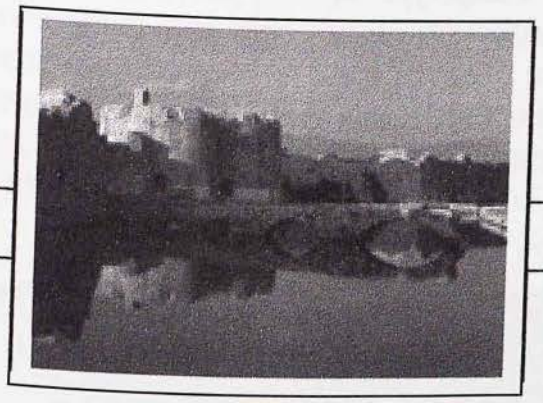

Φωτογραφία 4

Αεροφωτογραφία του κάστρου του Ρίο

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

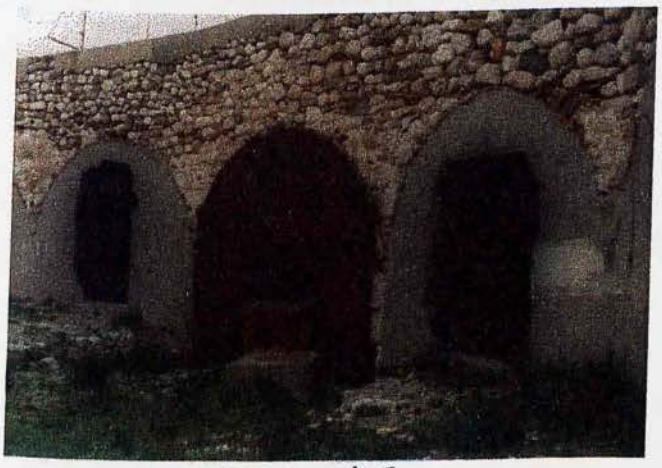
ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

Στα βορειοδυτικά το κάστρο βρέχεται από την θάλασσα. Στο σημείο αυτό το κάστρο επικοινωνεί με τη θάλασσα με μια πόρτα μεταλλική όπου κατασκευάστηκε στην κατοχή από τους Γερμανούς.

Φωτογραφία 5

Η πόρτα εξυπηρετούσε την ασφαλή μεταφορά των φυλακισμένων όταν το κάστρο χρησιμοποιούταν σαν φυλακές, και παλαιότερα για την μεταβίβαση των ανθρώπων από την θάλασσα. Φωτ. 5 (εξωτερική άποψη).

Φωτογραφία 6

Στη φωτογραφία 6 βλέπουμε την εσωτερική άποψη της πόρτας και τα κελιά στα οποία φυλακίζονταν προσωρινά οι κατάδικοι.

Βλέποντας την φωτογραφία 7 γίνεται αισθητή η διαφορά της καταστροφής του τοίχους, από την πλευρά που είναι πιο κοντά στη θάλασσα, και αυτό λόγω της αποσάθρωσής του από αυτή μα πολύ περισσότερο από την έντονη πολιορκία που δεχόταν αυτή η θέση. Προχωρώντας προς τα νοτιοδυτικά και στην ίδια πλευρά του κάστρου, το τοίχος είναι σε καλύτερη κατάσταση, πέρα το γεγονός ότι οι πολεμίστρες του είναι κατεστραμμένες.

Φωτογραφία 7

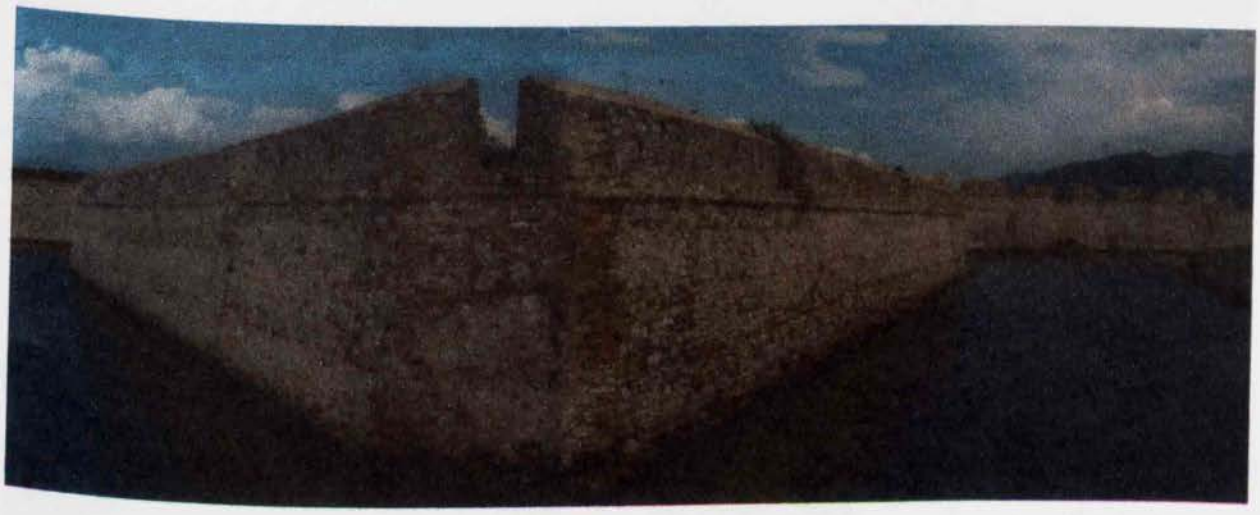
Φωτογραφία 8

Περίπου στα 200 μέτρα το τοίχος παρουσιάζει μια γωνία κατευθυνόμενο νοτιοανατολικά, το οποίο βρέχεται από την τάφρο. Στο σημείο αυτό διακρίνουμε τα απομεινάρια από ένα γεφυράκι το οποίο συνέδεε το κάστρο με το νότιο δυτικό προμαχώνα. Φωτ. 8

Ο προμαχώνας έχει σχήμα ισόπλευρου τρίγωνου με πάχος τοίχου περίπου 1,20 μέτρα και ύψος γύρο στα 6,00 μέτρα οι πολεμίστρες έχουν ύψος 1,50 μέτρα και συνολικά καταλαμβάνει χώρο έκτασης 1000 τετραγωνικών μέτρων. Ο προμαχώνας βρέχεται περιμετρικά από την τάφρο.

Οι προμαχώνες χρειάζονται για την πλάγια φύλαξη των τοίχων και την καλύτερη άμυνα του κάστρου. Οι επάλξεις είναι κατασκευασμένες από συμπαγή λιθοκατασκευή με κλίση 40 μοίρες περίπου.

Στη φωτογραφεία 9 βλέπουμε καθαρά το σχήμα του προμαχώνα καθώς και το βαθμό διάβρωσης του από το νερό της τάφρου που το περιβάλλει.

Φωτογραφία 9

Φωτογραφία 10

Στη φωτογραφία 10 φαίνεται άποψη του πίσω μέρους του προμαχώνα.

Φωτογραφία 11

Προχωρώντας και αφήνοντας πίσω τον νοτιοδυτικό προμαχώνα, συναντάμε ένα τοξωτό πέτρινο γεφυράκι (φωτ. 11) το οποίο διασχίζοντας την τάφρο, οδηγεί στον νότιο προμαχώνα. φωτ. 12

Φωτογραφία 12

Φωτογραφία 13

Άποψη του πίσω μέρους του προμαχώνα. Φωτ. 13 Έχει ύψος 5,50 μέτρα με πάχος τοίχου 1,20, ενώ το ύψος των πολεμίστρων και τα τετραγωνικά του είναι ίδια με αυτά του νοτιοδυτικού προμαχώνα.

Στην τοξωτή γέφυρα το τόξο της μορφώνεται ως θόλος κατά την καμπύλη των πιέσεων των φορτίων λόγω ίδιου βάρους και αποτελεί το καλλίτερο είδος φορέα για συμπαγή δομικά υλικά και μπορεί να παραλάβει τα φορτία με φτηνή θεμελίωση. Η γέφυρα αυτή διαθέτει σχεδόν απεριόριστη αυθεντικότητα χωρίς να χρειάζεται αρμούς διαστολής.

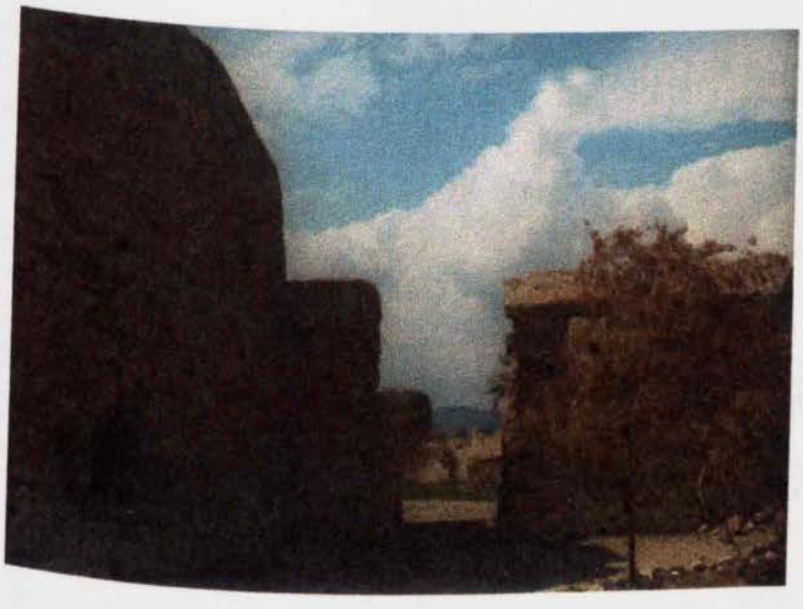
Φωτογραφία 14

Στα δυτικά του νότιου προμαχώνα υπάρχει ένα αλώνι με διάμετρο 5,00 μέτρα, που πιθανών χρησιμοποιούταν από τους κατοίκους όταν στο κάστρο υπήρχε οικισμός. Φωτ.14

Φωτογραφία 15

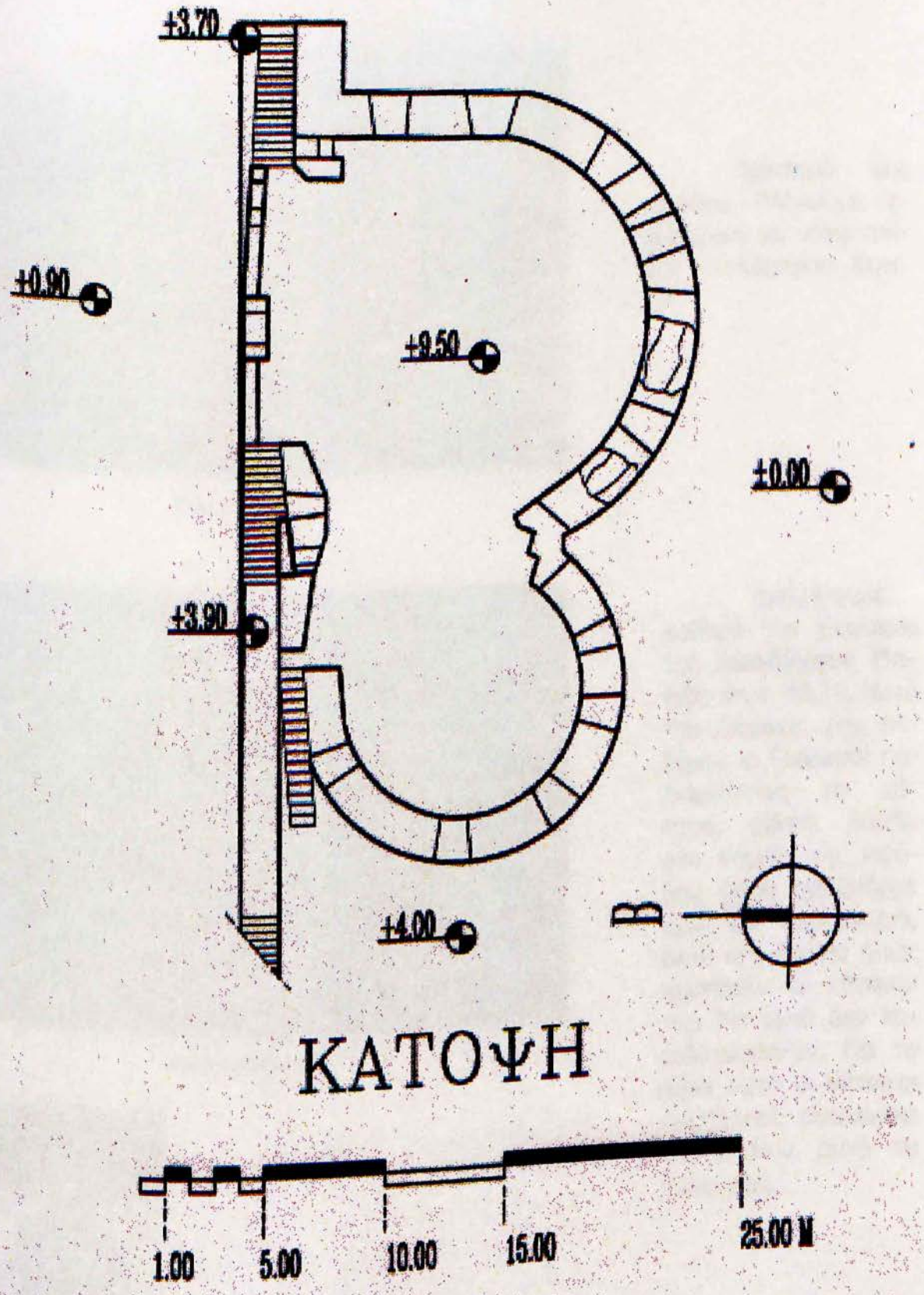
Στο νοτιοανατολικό άκρο του κάστρου, υπάρχει είσοδος για την ανανέωση του θαλασσινού νερού της τάφρου. Φωτ. 15. Το βάθος του νερού της τάφρου κυμαίνεται από 0,30 έως 0,80 μέτρα.

Φωτογραφία 16

Στη φωτογραφεία 16 βλέπουμε την μόνη είσοδο για το εσωτερικό του κάστρου που είναι κατεστραμμένη και κανείς έχει την εντύπωση βλέποντας την, ότι το τοίχος σ' αυτό το σημείο έχει γκρεμιστεί, παρά ότι είναι η πύλη.

Αριστερά της πύλης είναι κτισμένο ένα σύμπλεγμα από δύο πυργάκια που διαθέτουν ανοίγματα τα οποία τώρα είναι σφραγισμένα για το κοινό. Η μόνη είσοδος στο εσωτερικό τους είναι μέσα από το εκκλησάκι που βρίσκεται στη μέσα πλευρά. Η περίμετρος του συμπλέγματος είναι 101,01 μέτρα, η επιφάνεια που καταλαμβάνει είναι 488,25 τετραγωνικά μέτρα ενώ ο όγκος που καταλαμβάνει είναι 4395 κυβικά μέτρα. Η κάτοψη του συμπλέγματος απεικονίζεται στο σχέδιο 1.

Σχέδιο 1

Μπαίνοντας στο κάστρο συναντάμε μια απέραντη αυλή, ρημαγμένη και εγκαταλειμμένη.

Φωτογραφία 17

Αριστερά της εισόδου βλέπουμε εσωτερικά το νότιο τοίχος του κάστρου. Φωτ. 17

Φωτογραφία 18

Διακρίνουμε καθαρά την εκκλησία της **Ζωοδόχους Πηγής**. Φωτ. 18,19. Κατά την διάρκεια του πολέμου οι Γερμανοί πολιορκώντας το κάστρο, ρίξανε βόμβα στο σημείο της εισόδου όπου προϋπήρχε ιερό και καμπαναριό, αλλά από θαύμα όπως πιστεύουν οι κάτοικοι του Ρίο αυτά δεν κατεδαφίσθηκαν. Για το λόγο αυτό οι κάτοικοι συμβάλανε οικονομικά και κτίσανε αυτό το εκκλησάκι.

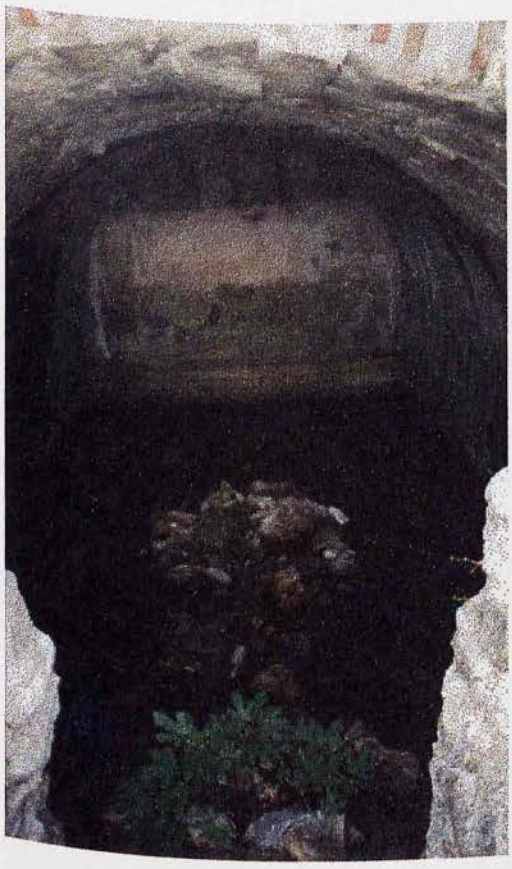

Φωτογραφία 19

Φωτογραφία 20

Στην ίδια πλευρά του τοίχους και περίπου στα 100 μέτρα από το εκκλησάκι συναντάμε ένα πυργίσκο. Φωτ. 20 Στο ανώτερο τμήμα του πυργίσκου παρατηρούμε την άσκημη κατασκευή του στην ένωση με τη σκάλα.

Φωτογραφία 21

Σύμφωνα με τους κατοίκους, την εποχή που το κάστρο χρησιμοποιούταν σαν φυλακές, ο πυργίσκος έκρυβε το πιο φριχτό βασανιστήριο, για όσους φυλακισμένους δεν υπάκουαν στους κανονισμούς της φυλακής. Υπόγεια του πυργίσκου ένας θολωτός μακρόστενος θάλαμος, γεμάτος νερό, πλημμυρισμένος στο σκοτάδι δεχόταν τους ανυπάκουους φυλακισμένους. Φωτ. 21. Κάποιοι ειδικοί υποστηρίζουν ότι χρησιμοποιούταν σαν δεξαμενή.

Φωτογραφία 22

Δεξιά της εισόδου βλέπουμε το υπόλοιπο νότιο τοίχος φωτ. 22, συναντώντας το ονομαζόμενο «πειθαρχικό», ένα μικρό χαμηλό κτίσμα με δύο τρούλους στο οποίο προσπαθούσαν να συμμορφώσουν με βασανιστήρια τους φυλακισμένους.

Δεξιότερα, το κτίσμα που υπάρχει χρησίμευε ως υποδοχή των κατάδικων, όπου γινόταν όλη η διαδικασία εισαγωγής τους, στις φυλακές.

Φωτογραφία 23

Το τοίχος τελειώνει και αυτό μ' ένα πυργίσκο που βρίσκεται περίπου στα 50 μέτρα από την είσοδο. Στη φωτογραφία 23 διακρίνεται το εσωτερικό του.

Στις φωτογραφίες 24, 25 βλέπουμε την βορειοανατολική και νοτιοανατολική εξωτερική πλευρά του κάστρου , για τις οποίες δεν υπάρχει πρόσβαση.

Φωτογραφία 24

Φωτογραφία 25

Στο κέντρο του ανατολικού τοίχους συναντάμε τρία πυργάκια. Στην φωτογραφία 26 φαίνεται η νότια όψη ενώ στην 27 η βόρια. Η είσοδος τους είναι στενή και σε χαμηλότερο επίπεδο από το εξωτερικό περίβολο. Το εσωτερικό δημιουργεί στον επισκέπτη δέος λόγο του μεγάλου ύψους και όγκου της κατασκευής, ενώ το φως που μπαίνει από τα μικρά ανοίγματα είναι λιγοστό. Τα τρία πυργάκια επικοινωνούν μεταξύ τους με αψιδωτές πύλες, οι οποίες κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, σήμερα, είναι κτισμένες και έτσι η πρόσβαση στο δεύτερο πυργίσκο είναι αδύνατη.

Φωτογραφία 26

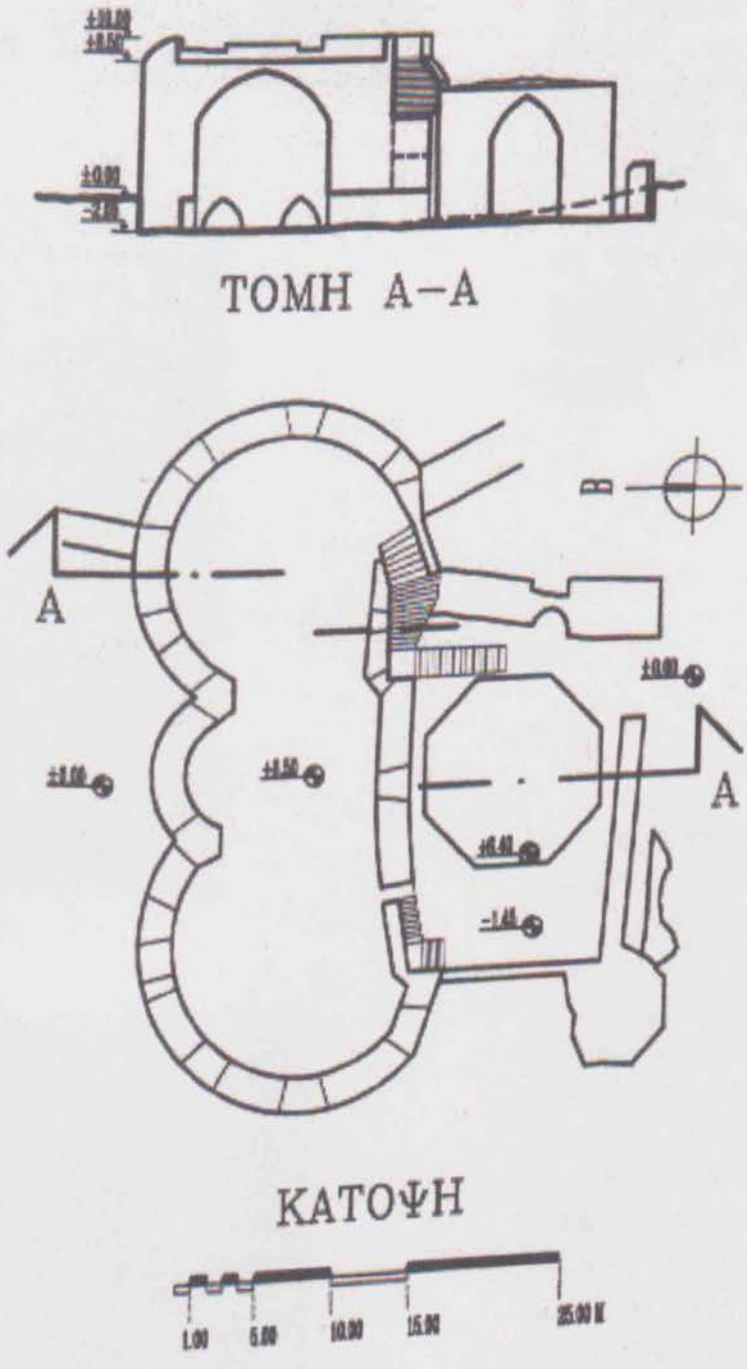

Φωτογραφία 27

Μπαίνοντας στο πρώτο πυργίσκο βρισκόμαστε σ' ένα θολωτό χώρο με μεγάλο ύψος. Ο τρόπος κατασκευής του θόλου είναι εμφανής γιατί στη βάση του, σταματάει η λιθοδομή και ξεκινάει κατασκευή από βίσαλα, ενώ το εξωτερικό όλων των πυργίσκων είναι κατασκευασμένο από πέτρα. Στο κέντρο του θόλου υπάρχει ενσωματωμένος σιδερένιος κρίκος που χρησίμευε στο δέσιμο της αγχόνης για τον απαγχονισμό των κατάδικων.

Για το δεύτερο πυργίσκο οι πληροφορίες μας λένε ότι χρησίμευε ως αίθουσα βασανιστηρίων και έχει την ίδια κατασκευαστική τεχνοτροπία με τον πρώτο πυργίσκο, αλλά σε μικρότερο μέγεθος.

Ο τρίτος πυργίσκος βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από τους άλλους δύο και για να μπει κανείς κατεβαίνει σκαλοπάτια. Χρησίμευε σαν χώρος ιδικόν βασανιστηρίων, δεν είναι θολωτός και στην οροφή του σώζονται ακόμα δύο μεγάλοι ξύλινοι δοκοί στους οποίους στήριζαν τις τροχαλίες για τα βασανιστήρια.

Σχέδιο 2. Κάτοψη και τομή του συμπλέγματος

Στο βόρειο περίβολο του κάστρου υπάρχει ένα κτίσμα που σου δίνει την εντύπωση εκκλησίας αλλά είχε διαφορετική χρήση. Πληροφορηθήκαμε ότι χρησίμευε και αυτό σαν αίθουσα βασανιστηρίων.

Φωτογραφία 28

Φωτογραφία 29

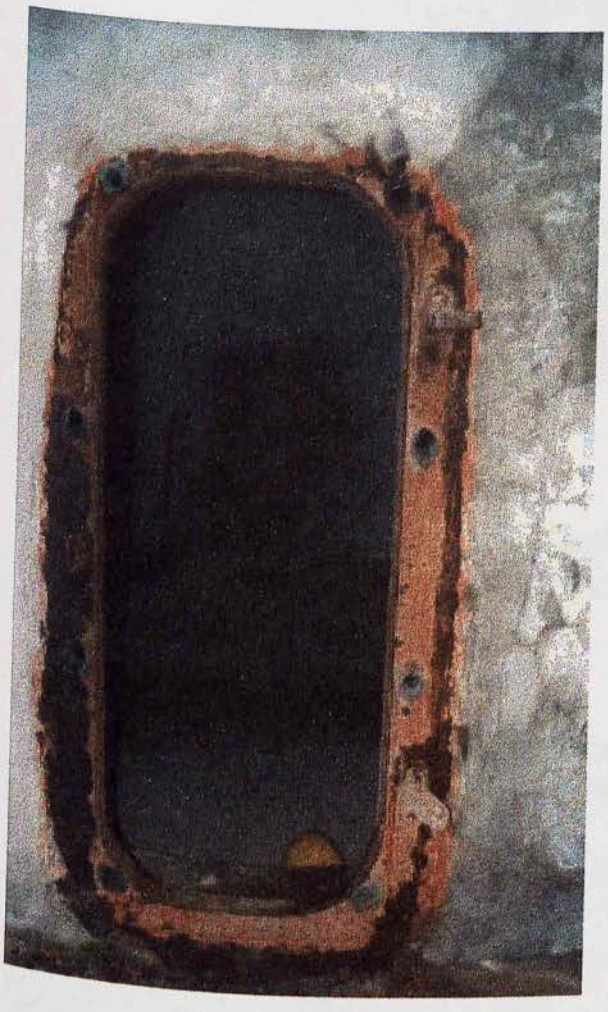

Φωτογραφία 30

Η μορφή του είναι ορθογωνική με σκεπή κεκλιμένη και επιστρωμένη με κεραμίδι παλαιού τύπου. Τα τοιχώματα του φτιαγμένα από πέτρα πλεγμένη που ανά 40 cm περίπου υπάρχουν σειρές βίσαλων που παίζουν το ρόλο σεναζιού. Η εσωτερική του μορφή είναι θολωτή, κατασκευασμένη από δύο υλικά όπως και στους τρεις πυργίσκους που προαναφέραμε. Δηλαδή η βάση κτισμένη από πέτρα και το θολωτό τμήμα από βίσαλα. Στην φωτογραφία 28 φαίνεται η εξωτερική άποψη, ενώ στην 29 η εσωτερική.

Δεξιά του κτίσματος της φωτογραφίας 28 υπάρχει αψιδωτή είσοδος που βγαίνει σ' ένα στενόμακρο αψιδωτό διάδρομο, όπου ανά 10 μέτρα περίπου έχει αψιδωτές εισόδους από τις οποίες μπαίνει το λιγοστό φως που τον φωτίζει. Φωτ. 30. Είναι κατασκευασμένος με τον ίδιο τρόπο όπως και τα θολωτά κτίσματα του κάστρου μα πιθανόν αργότερα καλύφθηκε με κάποιο είδος επιχρίσματος και ασπρίστηκε για την συντήρηση του.

Πίσω από το κτίσμα της φωτογραφίας 28 υπάρχει ένας όμοιος διάδρομος με αυτών της φωτογραφίας 30 όπου οδηγεί σ' ένα θεοσκότεινο ορθογωνικό δωμάτιο, το οποίο έκλεινε ερμητικά με μία σιδερένια πόρτα ασφαλείας, που μας θύμισε πόρτα υποβρυχίου.

Φωτογραφία 31

Στο βάθος της φωτογραφίας διακρίνεται ένα παράθυρο αντίστοιχου τύπου της πόρτας. Στη ποδιά του παραθύρου είναι τοποθετημένο ένα σιδερένιο έλασμα το οποίο κατά την άποψη των κατοίκων του Ρίο, χρησίμευε στον αποκεφαλισμό των κατάδικων. Το παράθυρο βρίσκεται στο βορειότερο τμήμα του κάστρου και επικοινωνεί άμεσα με τη θάλασσα. Φωτ. 31

Στη δυτική πλευρά του κάστρου και σ' όλο σχεδόν το μήκος του υπάρχουν μικρά αψιδωτά κελιά, ενώ στην ανατολική πλευρά συναντάμε κελιά περίπου στα 150 μέτρα από την είσοδο, τα οποία καταλαμβάνουν μήκος περίπου 100 μέτρων.

Φωτογραφία 32

Κάποια τμήματα των κελιών έχουν επισκευαστεί νεώτερα, ενώ η κύρια κατασκευή είναι κτισμένη με την ίδια κατασκευαστική τεχνοτροπία όπως το υπόλοιπο κάστρο. Στη πρόσοψη παρατηρούμε γέμισμα από μπετό των αψιδωτών ανοιγμάτων, προφανώς για την τοποθέτηση μικρότερης και ασφαλέστερης σιδερένιας πόρτας. Φωτ. 32

Στο πίσω μέρος των κελιών βλέπουμε την επέμβαση από μπετό για την ενίσχυση της κατασκευής. Φωτ. 33

Φωτογραφία 33

Φωτογραφία 34

Το δώμα των κελιών έχει φθορές και σκασίματα τα οποία έχουν επικαλυφθεί με μονωτικό υλικό για την στεγανοποιήσει των. Επίσης στη φωτογραφία 34 διακρίνονται οι αεραγωγοί των κελιών.

Κατεβαίνοντας τρία σκαλιά βρισκόμαστε μέσα στα κελιά, των οποίων το επίπεδο είναι χαμηλότερο από το επίπεδο του εξωτερικού περιβόλου. Φωτ. 35

Φωτογραφία 35

Φωτογραφία 36

Η μορφή των κελιών είναι αψιδωτή, φτιαγμένη από πέτρα και ενισχυμένη στη οροφή από σκυρόδεμα, διακρίνεται στο πάνω μέρος ο αεραγωγός που φαίνεται το τελείωμα του στη φωτογραφία 35.

Η διαμονή των φυλακισμένων στα κελιά θα πρέπει να ήταν αφόρητη, λόγω της υπερβολικής υγρασίας και οσμής που αυτή δημιουργεί, της αποπνιχτικής ατμόσφαιρας που κάνει την αναπνοή δύσκολη και του σκοτεινού περιβάλλοντος. Φωτ. 36

Ένα διήγημα του Ζαχ. Παπαντωνίου με τον τίτλο «Η γυναίκα του Μαλή» μας δίνει μια αμυδρή εικόνα της φυλακής αυτής, όταν ο ήρωας του γράφει σ' ένα γράμμα στη γυναίκα του με τις χαρακτηριστικές ανορθογραφίες του αμόρφωτου φυλακισμένου : «*Εδό ις το Ρίον η θάλασσα μπένει μέσα στη φυλακή και οι τοίχοι ίνε βρεμένοι και αισάπισα δεκαπαίνται χρόνια και να κάμεται τα δέοντα για να τείχων χάρην*».

Σήμερα οι κάτοικοι της περιοχής πιστεύουν ότι οι ψυχές των άδικα καταδικασμένων εις θάνατον ζουν στο κάστρο και λένε ότι «η πέτρα βαστάει». Δηλαδή κάθε βράδυ ακούγονται ήχοι και βογκητά από τις πέτρες και για τους κάτοικους αυτές οι πέτρες έχουν ιερή σημασία.

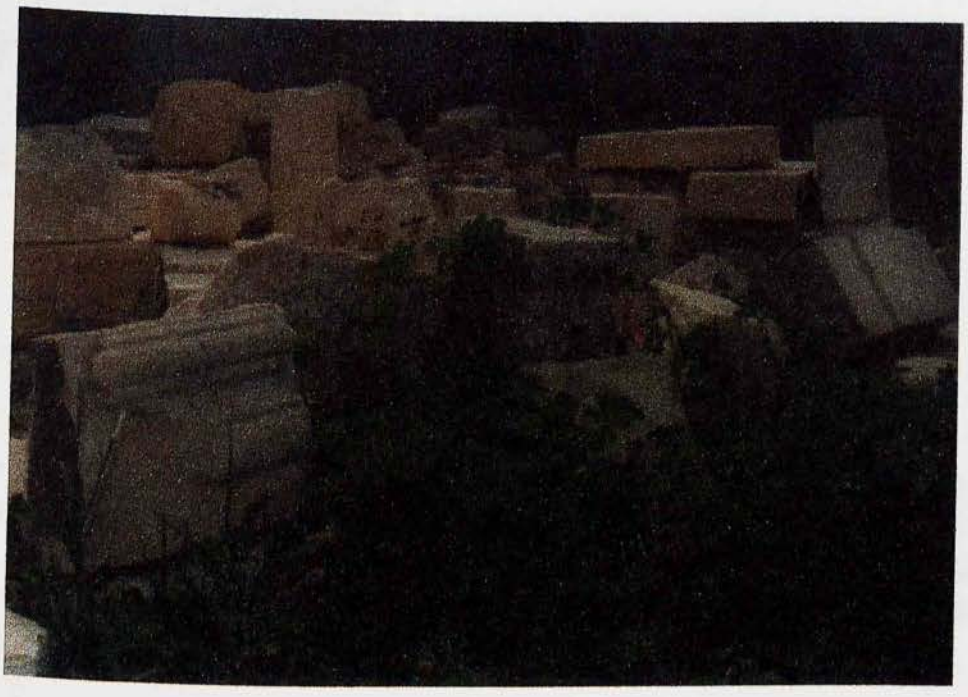

Φωτογραφία 37

Στην ανατολική πλευρά υπάρχουν οι τουαλέτες των φυλακισμένων, που είναι περίπου δέκα. Οι τοίχοι που χώριζαν την μία τουαλέτα από την άλλη, δεν υπάρχουν πια, παρά μόνο στο τοίχο και στο έδαφος υπάρχουν σημάδια από αυτούς που μας κάνουν γνωστό ότι προϋπήρχαν.

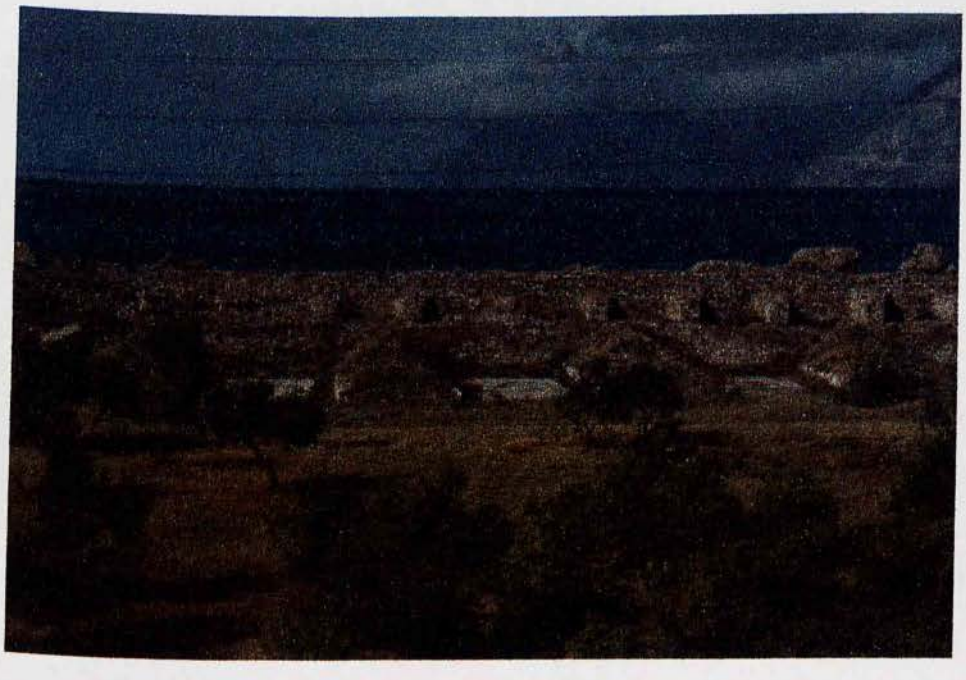
Στο πίσω μέρος των τουαλετών υπάρχουν κάποιες τρύπες στο έδαφος για την απόρριψη των λυμάτων. Το αποχετευτικό σύστημα δεν είναι εμφανή. Φωτ. 37

Μέσα στον απέραντο χώρο του περίβολου υπάρχουν διάσπαρτα, φυτρωμένες ελιές και αλμύρες καθώς και στα νοτιοδυτικά του χώρου υπάρχουν κομμάτια μάρμαρου Βυζαντινής εποχής, από την Κυλλήνη, που όπως μάθαμε τα φέρανε για να επισκευάσουν το κάστρο. Φωτ. 38.

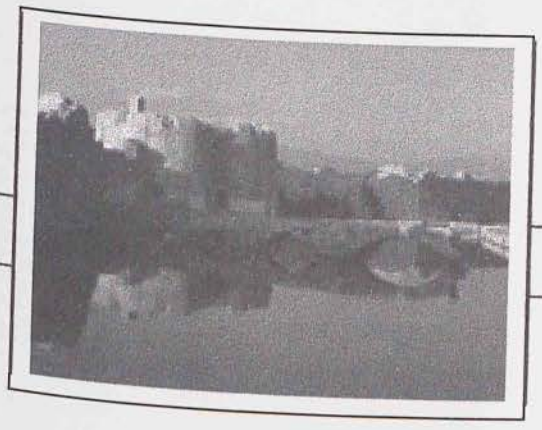

Φωτογραφία 38

Επίσης στα βόρια του κάστρου υπάρχουν ράμπες από μπετό κατασκευασμένες από τους στρατιώτες που κατοικούσαν στο χώρο αυτό στις αρχές του 1950 όταν αυτό εξυπηρετούσε στρατιωτικούς σκοπούς. Φωτ. 39

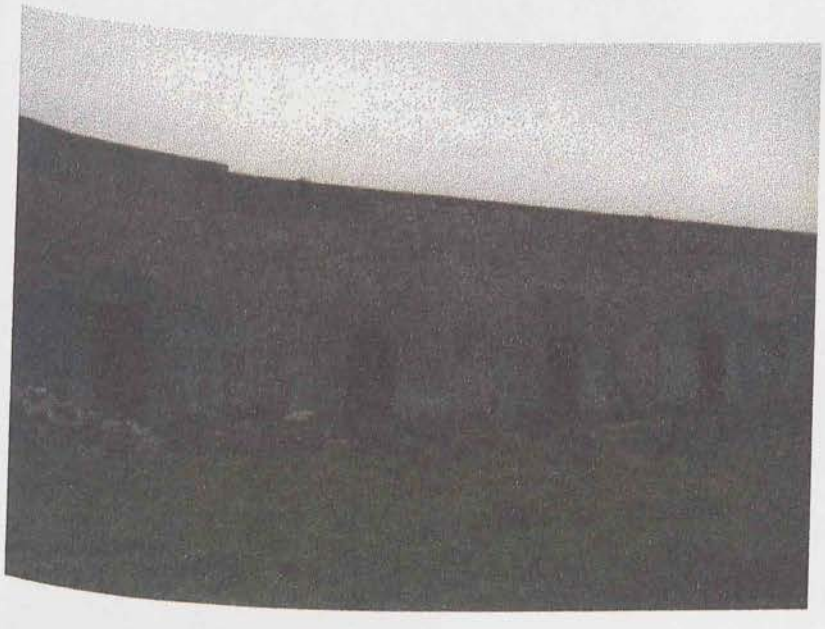
Φωτογραφία 39

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Οι επεμβάσεις που έχει υποστεί το κάστρο από τον άνθρωπο είναι αρκετά εμφανής και καταστρέφουν την αρχιτεκτονική όψη του. Οι επεμβάσεις αυτές δεν έχουν γίνει για τη συντήρηση ή αναστήλωσή του αλλά για την εύκολη και οικονομικότερη μετατροπή των χώρων του ανάλογα με την προβλεπόμενη χρήση του κάθε φορά.

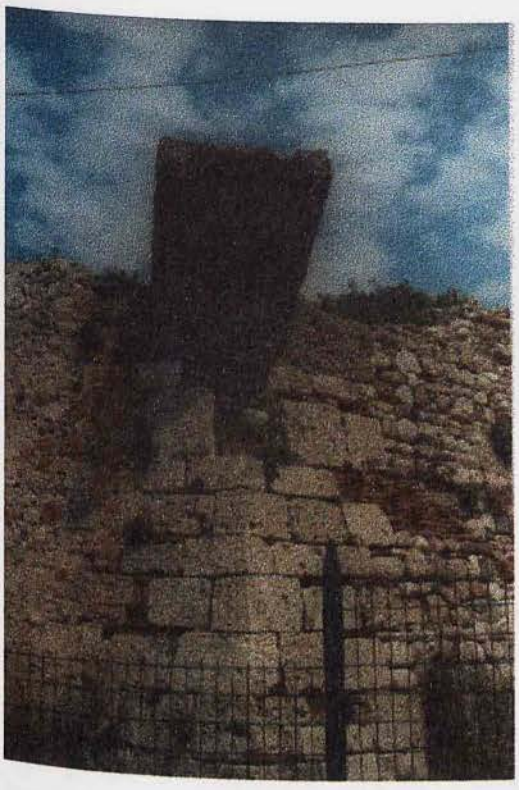
Στη φωτογραφία 40 βλέπουμε τα γεμίσματα από σκυρόδεμα που έχουν γίνει στα αψιδωτά ανοίγματα για τη δημιουργία μικρότερων ανοιγμάτων καθώς επίσης και επικαλύψεις από τσιμεντοκονίαμα. Το ίδιο παρατηρούμε στο πυργίσκο που έρχεται σ' επαφή με τη θάλασσα στη φωτογραφία 41.

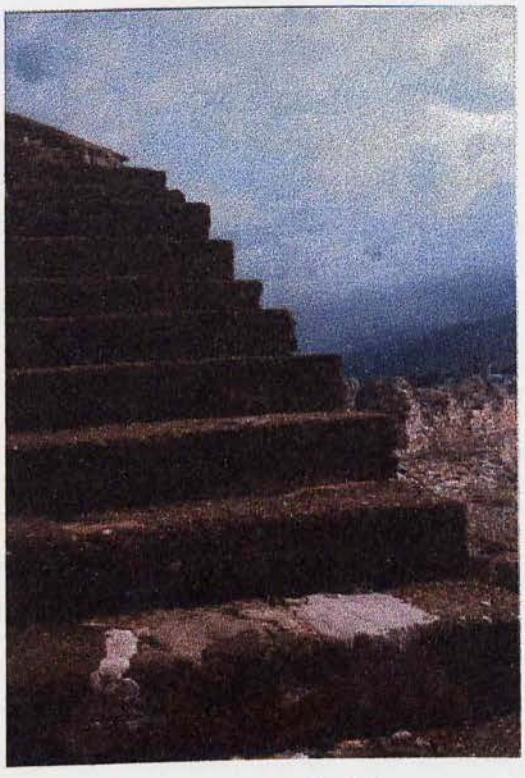
Φωτογραφία 40

Φωτογραφία 41

Φωτογραφία 42

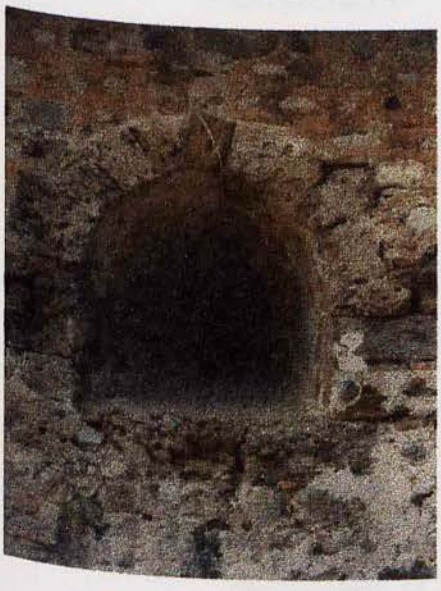

Φωτογραφία 43

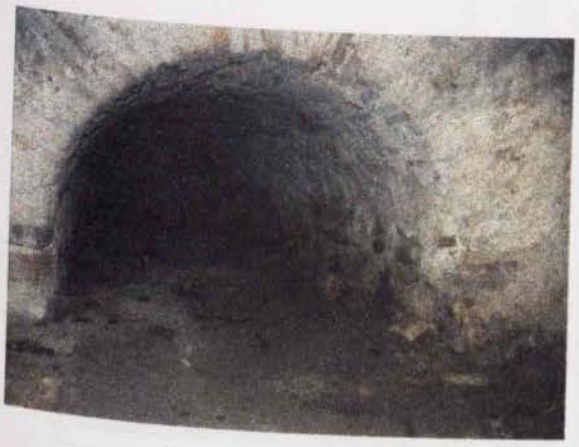
Φωτογραφία 44

Στη φωτογραφία 42 διακρίνουμε μία προεξοχή από οπλισμένο σκυρόδεμα διατομής σχήματος Π, που χρησίμευε για τη φρούρηση των φυλακών. Στις φωτογραφίες 43 και 44 βλέπουμε εμφανή επέμβαση από σκυρόδεμα στο οποίο έχουν χρησιμοποιηθεί βότσαλα ως αδρανή.

Φωτογραφία 45

Στη φωτογραφία 45 βλέπουμε μία σύγχρονη επέμβαση με κούφωμα αλουμινίου στο άνοιγμα που βρίσκεται στο παλαιότερο νοτιοανατολικό τμήμα της εκκλησίας Ζωοδόχου πηγής δίπλα στην είσοδο του κάστρου.

Φωτογραφία 46

Στη φωτογραφία 46 παρατηρούμε την καταστροφική επέμβαση των ανθρώπων που «επισκέπτονται» το κάστρο, αφήνοντας απορρίμματα και ανάβοντας φωτιές.

Στο βορειότερο τμήμα του κάστρου έχουν τοποθετηθεί ηλιακοί συλλέκτες πιθανόν για την λειτουργία του φάρου που φαίνεται στη φωτογραφία 47.

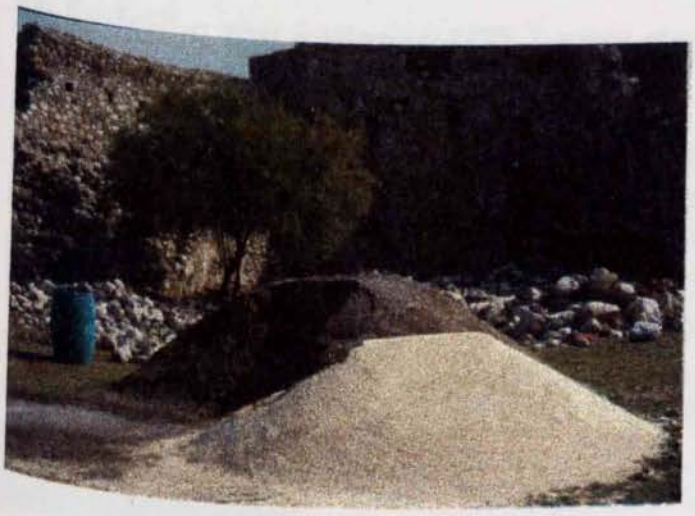
Στη φωτογραφία 48 συναντάμε πίσω από το βορειότερο τμήμα του κάστρου ένα μικρό υποσταθμό της ΔΕΗ όπου καταστρέφει το πολιτισμικό επίπεδο του μνημείου.

Φωτογραφία 47

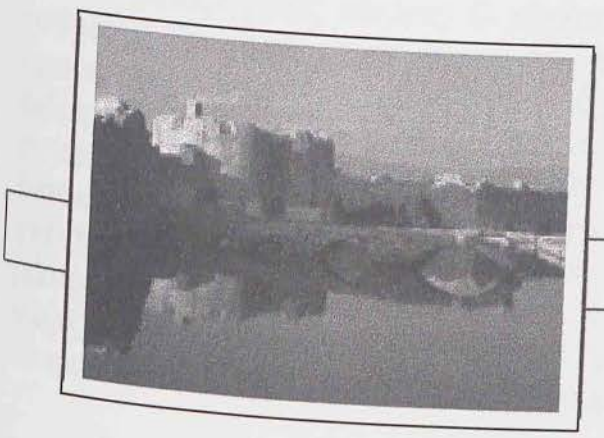

Φωτογραφία 48

Φωτογραφία 49

Τη δεύτερη φορά που επισκεφτήκαμε το χώρο του κάστρου, παρατηρήσαμε υλικά για την αναστήλωση του ανατολικού τμήματος του τείχους, το οποίο έχει υποστεί από τη θάλασσα τη σοβαρότερη καταστροφή από το υπόλοιπο κάστρο. Φωτ. 49

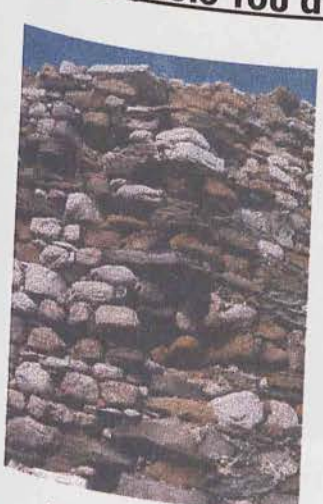

ΦΘΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το φαινόμενο της διάβρωσης εκφράζει όλες εκείνες της μεταβολές που παθαίνουν τα ορυκτά κατά τη μετάπτωση τους σε σταθερότερες μορφές, στην επιφάνεια της γης. Τα περισσότερα πετρώματα έχουν σχηματισθεί σε συνθήκες υψηλής πίεσης και θερμοκρασίας, συνθήκες εν' γένει πολύ διαφορετικές από αυτές που επικρατούν στη γήινη ατμόσφαιρα. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε ορυκτού, σε συνδυασμό με το «είδος» του περιβάλλοντος, καθορίζουν την ταχύτητα αυτής της μεταβολής, που μπορεί να είναι αργή όσο ένα γεωλογικό φαινόμενο ή να έχει «εκρηκτικό» χαρακτήρα, επιφέροντας εντυπωσιακές φθορές σε σύντομο χρονικό διάστημα. Τα φαινόμενα διάβρωσης της πέτρας ελέγχονται, εκτός από την εσωτερική δομή και τα ορυκτολογικά χαρακτηριστικά της ίδιας της πέτρας, από ένα πλήθος παραγόντων του περιβάλλοντος, όπως η σύνθεση της ατμόσφαιρας, το θαλασσινό νερό, το νερό της βροχής, η διακυμάνσεις της θερμοκρασίας.

Το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) στην ατμόσφαιρα.

Φωτογραφία 50

Το διοξείδιο του άνθρακα μπορεί βεβαίως να προκαλέσει φθορά στη πέτρα φωτογραφία 50 μόνο με τη μορφή του διαλύματος στο νερό, όμως η μερική πίεση του αερίου στην ατμόσφαιρα επηρεάζει σημαντικά την συγκέντρωσή του στο νερό. Για το λόγο αυτό αναφέρονται οι παράγοντες που ελέγχουν την παρουσία του στον ατμοσφαιρικό αέρα.

Βιοσφαιρικός κύκλος: Ο κύκλος του άνθρακα περιλαμβάνει το διοξείδιο του άνθρακα. Σπουδαίο μέρος αυτού του κύκλου είναι η ανταλλαγή διοξειδίου του άνθρακα ανάμεσα στην ατμόσφαιρα από τη μία μεριά, τους ωκεανούς και τη χερσαία βιόσφαιρα από την άλλη. Η φωτοσύνθεση συντελεί στην κατανάλωση μεγάλων ποσοτήτων διοξειδίου του άνθρακα κατά τη διάρκεια της μέρας. Αντιθέτως κατά τη διάρκεια της νύχτας έχουμε μία μικρότερη παραγωγή διοξειδίου του άνθρακα, η συγκέντρωση του οποίου αυξάνεται περαιτέρω λόγω της ακινησίας των αέριων στρωμάτων κοντά στην επιφάνεια της γης. Έτσι η συγκέντρωσή του παρουσιάζει μέγιστο νωρίς το πρωί (πριν την ανατολή του ηλίου) και ελάχιστο μετά τη δύση του, καθώς το φαινόμενο της φωτοσύνθεσης λειτουργούσε από τις πρώτες πρωινές ώρες.

Βιομηχανική και ανθρώπινη δραστηριότητα: Η βιομηχανία αποτελεί τη σοβαρότερη πηγή του διοξειδίου του άνθρακα ενώ, τα πάσης φύσεως μηχανοκίνητα οχήματα έχουν συμμετοχή, που φτάνει το 60% της βιομηχανικής παραγωγής. Η λειτουργία των μηχανών των αυτοκινήτων παράγει καυσαέρια πλούσια σε μονοξείδιο του άνθρακα και άκαυστους υδρογονάνθρακες που μετατρέπονται σε διοξείδιο του άνθρακα από το οξυγόνο της ατμόσφαιρας.

Το νερό και ο ρόλος του στην διάβρωση της πέτρας.

Το νερό αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα φθοράς της πέτρας στις κατασκευές, άμεσα ή έμμεσα. Φωτ. 51

Φωτογραφία 51

Ονομαστικά οι φθορές είναι:

α. Μπορούν να συμβούν πολλές αντιδράσεις στην επιφάνεια και το εσωτερικό της πέτρας μόνο με την παρουσία του νερού όπως για παράδειγμα η υδρόλυση, πέψη αργίλων κ.α.

β. Οι κυκλικές μεταβολές της ατμοσφαιρικής υγρασίας αποτελούν το εξωτερικό αίτιο για σημαντικό αριθμό φυσικοχημικών φαινομένων όπως κρυστάλλωση, ενυδάτωση ορισμένων αλάτων κ.α.

γ. Το νερό προκαλεί μηχανική φθορά στις πέτρες, όταν η θερμοκρασία πέφτει κάτω από τους μηδέν βαθμούς Κελσίου.

δ. Ελέγχει τη μεταφορά, την κρυστάλλωση και την ενυδάτωση αλάτων στην πέτρα, ενώ παράλληλα ευθύνεται για την ανάπτυξη ισχυρών οσμωτικών πιέσεων, όταν υπάρχουν οι κατάλληλες προϋπόθεσης.

ε. Οι αέριοι ρύποι περνούν στο νερό με τη βροχή ή με συμπύκνωση της ατμοσφαιρικής υγρασίας, σχηματίζουν όξινα διαλύματα ιδιαίτερα επικίνδυνα για τις πέτρες ανθρακικής σύστασης.

στ. Το σύνολο σχεδόν των βιολογικών δράσεων συμβαίνει μόνο με την παρουσία υγρασίας.

ζ. Φθορά, τέλος μπορεί να προκληθεί άμεσα με μηχανικό τρόπο και από ισχυρές εκρήξεις, σεισμούς, καταιγίδες και χαλαζοπτώσεις.

Το νερό εισδύει στη πέτρα :

α. Με την επαφή του με τη θάλασσα.

β. Με την τριχοειδή αναρρίχηση του εδαφικού νερού. Οι πολύ μικροί πόροι ονομάζονται τριχοειδείς πόροι ή απλώς τριχοειδή. Το νερό ανέρχεται μέσα στα τριχοειδή αν οι δυνάμεις έλξης προς τα τοιχώματα τους είναι ισχυρότερες από αυτές μεταξύ των μορίων του νερού. Η ένταση της αναρρόφησης εξαρτάται από τη φύση της επιφάνειας των τριχοειδών και τη διάμετρο τους. Η τριχοειδής αναρρίχηση είναι αυθόρμητο φαινόμενο, που οφείλεται στην έλξη του νερού προς ορισμένες επιφάνειες.

γ. Από τα ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα. Η εισχώρηση του βρόχινου νερού στα κτήρια είναι φαινόμενο που εξαρτάται τόσο από τα χαρακτηριστικά της κατασκευής όσο και από την κατάσταση της επιφάνειας. Γενικά, ένα λεπτό στρώμα νερού καλύπτει την επιφάνεια και εισχωρεί στο εσωτερικό με την πίεση του ανέμου ή με τη βοήθεια των δυνάμεων από τα τριχοειδή της πέτρας. Ο άνεμος συμβάλλει, ώστε να δημιουργούνται διαφορετικές πιέσεις γύρω από μια κατασκευή, οι οποίες είναι συνάρτηση της ταχύτητας του ανέμου, αλλά και του ύψους και του σχήματος της κατασκευής. Ακόμα ο άνεμος παρασύρει και οδηγεί τη βροχή, ώστε αυτή να προσκρούσει στους τοίχους, γεγονός που επίσης έχει ως συνέπεια τη διαφοροποίηση της πίεσης του νερού στα επίμαχα σημεία. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι το νερό της βροχής δεν διεισδύει στην πέτρα τόσο εύκολα όσο πιστεύεται. Ιδιαίτερα, όταν η διάρκεια της βροχής είναι μικρή, δεν επιτρέπει την είσοδο σε αξιόλογες ποσότητες νερού.

δ. Με τη συμπύκνωση της ατμοσφαιρικής υγρασίας. Κατά τη συμπύκνωση υγρασίας, που συμβαίνει με τις απότομες θερμοκρασιακές μεταβολές, είναι δυνατόν να αποτεθούν αξιόλογες ποσότητες νερού στην επιφάνεια και το εσωτερικό των τοίχων, εφ' όσον η ατμόσφαιρα περιέχει σχετικά μεγάλη υγρασία. Συμπύκνωση λοιπόν εκδηλώνεται, όταν η θερμοκρασία της επιφάνειας της πέτρας πέφτει κάτω από το σημείο δρόσου των ατμών στον αέρα, κοντά στη επιφάνεια.

ε. Από τη χρήση νερού κατά τη διαδικασία του καθαρισμού.

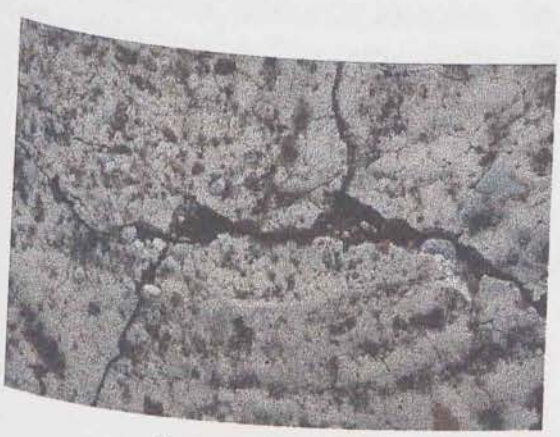
στ. Από τις διαρροές των δικτύων αποχέτευσης και παροχέτευσης.

ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΔΥΝΑΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΤΑΠΟΝΗΣΕΩΝ

Οι δονήσεις προέρχονται είτε από ακανόνιστες κρούσεις είτε από ομοιόμορφες ταλαντώσεις. Προκαλούνται από εκρήξεις βομβών, ανατινάξεις, σεισμούς, δομικές ή κινητήριες μηχανές.

Εκρήξεις και ανατινάξεις

Οι ανατινάξεις προκάλεσαν διαταράξεις στα κάστρα και ανέπτυξαν πρόσθετες δυναμικές καταπονήσεις.

Φωτογραφία 52

Οι ρηγματώσεις (φωτογραφία 52) από επιδράσεις ανατινάξεων παρουσιάζουν μια χαρακτηριστική εικόνα. Είναι ρωγμές διασταυρούμενες διαγωνίως και κατακόρυφες, χωρίς να περιορίζονται κατά ζώνες. Δεν είναι η δόνηση του εδάφους που προκάλεσε την καταστροφή, αλλά πολύ περισσότερο οι συχνότητες του κάστρου, στην απλούστερη περίπτω-

ση υπάρχει μικρή αντίσταση από λίγους ελαφρύς εσωτερικούς τοίχους, εμφανίζονται ρωγμές στις επιφάνειες των τοίχων με κατακόρυφη κυρίως διαδρομή πράγμα που σημαίνει οριζόντια μετατόπιση τοίχου. Δημιουργήθηκαν ρωγμές και χάσματα οι δε παρυφές κάθε ρωγμής διατηρούνται εφαρμόσιμες η μία με την άλλη.

Σεισμός

Φωτογραφία 53

Οι οριζόντιες επιταχύνσεις προκαλούν αξιόλογες πρόσθετες δυνάμεις που είναι σχεδόν πάντοτε οι αφορμές των καταστροφών. Ο βαθμός της βλάβης εξαρτάται από την ένταση του σεισμού, το είδος εδάφους, τον τρόπο κατασκευής, τα υλικά δόμησης και από την αντοχή της κατασκευής. Φωτ. 53

Η δράση του παγετού

Είναι γνωστό ότι η πυκνότητα του νερού μεταβάλλεται ανάλογα κάτω από τους τέσσερις βαθμούς Κελσίου. Το ίδιο ισχύει και για τον πάγο, με αποτέλεσμα κατά την τήξη του να δημιουργούνται φθορές.

Ο μηχανισμός της πέτρας από τη δράση του παγετού δεν έχει ακόμα εξηγηθεί με τρόπο ικανοποιητικό. Η δράση του πάγου στη πέτρα όσο και στα άλλα δομικά υλικά π.χ. τσιμέντο, παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά.

ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ

Σε μετακινήσεις και παραμορφώσεις υπόκειται ακόμη και συμπαγείς τοιχοποιίες, όπως σε κάστρα, για διάφορους λόγους, μολονότι δίνουν την εντύπωση ότι είναι αμετάθετες. Συμβαίνουν ελαστικές και πλαστικές παραμορφώσεις λόγω φορτίων, συστολές, ερπυσμοί, διογκώσεις, αξονικές παραμορφώσεις. Το ισχυρότερα τοπικά φορτισμένο τμήμα, υπερβαίνει τα όρια αντοχής και αποχωρίζεται στη θέση της ρωγμής, επανέρχεται όμως στη θέση του όταν αρθεί το φορτίο.

ΒΛΑΒΕΣ ΛΟΓΩ ΕΔΑΦΟΥΣ ΘΕΜΕΛΙΩΣΕΩΣ

Το έδαφος θεμελιώσεως παραμορφώνεται από το φορτίο της κατασκευής ανάλογα με συμπιεστότητα και την αντοχή του σε διάτμηση. Οι κατακόρυφες φορτίσεις των θεμελίων προκαλούν κυρίως κατακόρυφες μετατοπίσεις, δηλαδή καθιζήσεις. Όταν αυξάνεται το φορτίο, το έδαφος συμπιέζεται και πλευρικά.

Καθίζηση

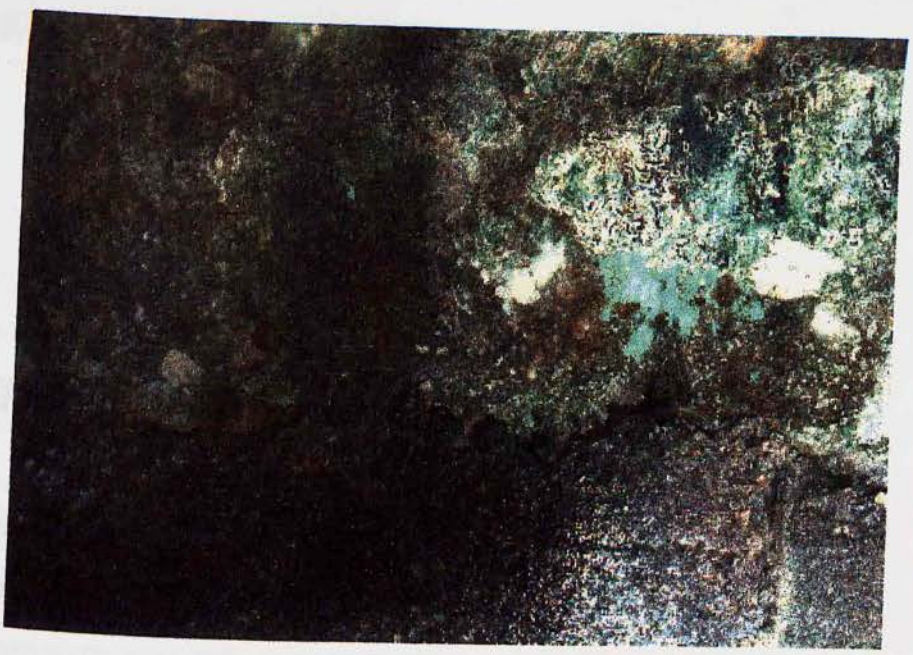
Η συμπίεση ενός μη συνεκτικού εδάφους (άμμος, χαλίκι), όπως στη περίπτωση μας, δεν οφείλεται στις παραμορφώσεις των μεμονωμένων κόκκων αλλά στην αλλαγή των θέσεων τους υπό την επήρεια της φορτίσεως.

Διογκώσεις παγετού

Ο παγετός στερεοποιεί το νερό των πόρων. Τα μη συνεκτικά εδάφη παγώνουν εξ' ολοκλήρου χωρίς επιβλαβείς διογκώσεις. Φρόνιμο είναι να γίνει εδαφολογική μελέτη διότι αν στο συγκεκριμένο έδαφος έχουμε ποσότητες πηλού, αργίλου, ιλύς και μάργας είναι επικίνδυνο γιατί σχηματίζουν χωριστά στρώματα το εδαφικό υλικό και οι παγοκρύσταλλοι.

Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΘΟΡΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

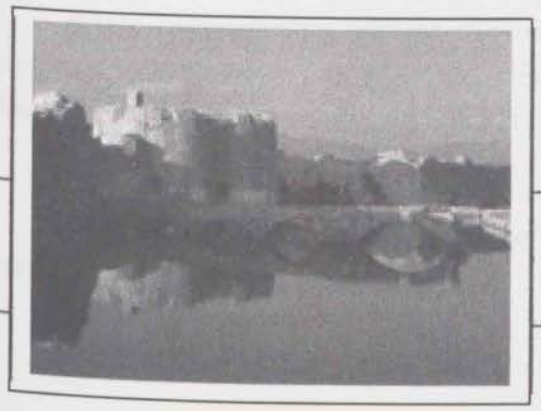
Η συσσώρευση μικροοργανισμών (φωτογραφία 54) στην επιφάνεια των λίθων και σε από κατασκευής μικροκοιλότητες εντείνουν τη φθορά τους με τους εξής τρόπους:

Φωτογραφία 54

α. Άμεσες μηχανικές δράσεις, συμβολή στο φαινόμενο του παγετού. Οι ζελατινώδεις θήκη που βρίσκονται στις χερσαίες μορφές φυκών, απορροφούν υγρασία, διαστέλλονται και συστέλλονται, με αποτέλεσμα την αλλαγή των συνθηκών του μικροπεριβάλλοντος και την αλλοίωση του υποστρώματος.

β. Χημικές δράσεις. Οι λειχήνες συμβάλλουν περισσότερο στη διάβρωση του ασβεστίτη με το σχηματισμό χειλικών συμπλοκών των ιόντων του Ca, παρά με την παραγωγή CO_2. Τα άλγη συμμετέχουν στο φαινόμενο, συγκρατώντας νερό και απελευθερώνοντας όξινα προϊόντα του μεταβολισμού, όπως είναι τα πολυπεπτίδια. Τέλος στο περίβλημα τους ροφιούνται εκλεκτικά μερικά ιόντα από το διάλυμα, που στη συνέχεια παίζουν τον ρόλο των πυρήνων κρυστάλλωσης, κατά το στάδιο της απόθεσης. Ακόμη, τα θετικά ιόντα που ελευθερώνονται κατά την αντίδραση της χειλικοποιήσεις, συμμετέχουν στις αντιδράσεις της υδρόλυσης.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΜΕΘΟΔΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ

ΔΙΑΔΟΧΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

α. *Εξωτερικός πρώτος καθαρισμός.*

β. *Απομάκρυνση επισφαλών τεμαχίων.*

γ. *Αφαίρεση των σιδηρών στοιχείων.*

δ. *Επιμελής καθαρισμός όλων των επιφανειών που πρόκειται να υποστούν οποιαδήποτε κατεργασία συντηρήσεως.*

ε. *Πληρώσεις εσωτερικών κενών με τσιμεντενέσεις.*

στ. *Στερεώσεις ρωγμών.*

ζ. *Αποκατάσταση της ακεραιότητας: συμπληρώσεις με νέο λίθο ή κονίαμα.*

η. *Διαμόρφωση κατάλληλη των εξωτερικών επιφανειών ανάλογα με τη λειτουργία τους.*

θ. *Κατεργασία για επιφανειακοί στεγάνωση ή και υδροφοβίωση.*

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Εξωτερικός πρώτος καθαρισμός.

Στόχος του καθαρισμού είναι η αποκάλυψη της αρχικής αυθεντικής επιφάνειας της πέτρας και η απομάκρυνση ουσιών που συμβάλουν άμεσα ή έμμεσα στα φαινόμενα φθοράς.

Είναι απαραίτητο, εξ' αρχής, να τονιστεί ότι ο καθαρισμός απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, γιατί συχνά ουσίες, που θέλουμε να απομακρύνουμε, συνυπάρχουν με στρώματα που πρέπει να διατηρηθούν.

Η μέθοδος καθαρισμού επιλέγεται προσεκτικά, ώστε να πληρούνται, κατά το δυνατόν, οι ακόλουθες συνθήκες:

1. Να μην προκαλεί άμεσα ή έμμεσα φθορές στην πέτρα.
2. Να μη δημιουργεί προϊόντα, των οποίων η δράση είναι καταστρεπτική για την πέτρα π.χ. διαλυτά άλατα.
3. Να αφήνει την επιφάνεια κατά το δυνατόν αδιατάραχτη, χωρίς μικρορωγμές και τρύπες.
4. Η εφαρμογή της να είναι άνετη και ο έλεγχος δυνατός και άμεσος από το χειριστή.

Κρίσιμη, επίσης, παράγοντες για την επιλογή μεθόδου είναι:

1. Το είδος των επικαθήσεων και η φύση της κρούστας γενικότερα.
2. Η χημική και ορυκτολογική σύσταση της πέτρας.
3. Το πορώδες του υποστρώματος.
4. Η κατάσταση της επιφάνειας από πλευράς συνοχής, ομαλότητας κτλ.
5. Το κόστος και η απόδοση της μεθόδου στις συγκεκριμένες συνθήκες της επί τόπου εφαρμογής.

Επιζητείται:

1. Καθαρισμός των μικροοργανισμών και του φερτού υλικού από επιφάνειες που πρόκειται να συγκολληθούν, επιζητείται βελτιστοποίηση της συνάφειας.
2. Καθαρισμός σε βάθος των εσωτερικών επιφανειών τοιχωμάτων των ρωγμών και ασυνεχειών εν' γένει.
3. Καθαρισμός τον ορατών επιφανειών των λίθων γενικά.

Επιμελής καθαρισμός όλων των επιφανειών που πρόκειται να υποστούν οποιαδήποτε κατεργασία συντηρήσεως.

Για το λόγω ότι το τοίχος του κάστρου είναι μεγάλου πάχους προτείνουμε για τις ρωγμές ανοιγμάτων λίγων χιλιοστών, τσιμεντενέσεις.

Τσιμεντένεση θα γίνει καθαίρεση των επιχρισμάτων, αφαίρεση των σαθρών τμημάτων της ρωγμής και πλύσιμο υπό πίεση. Θα ανοιχτούν τρύπες μικρότερες όσο μικρότερο είναι το εύρος της ρωγμής. Στις τρύπες αυτές τοποθετούνται σωληνάκια. Διευρύνονται τα χείλη της ρωγμής και σφραγίζονται με τσιμεντοκονίαμα ώστε να μη μπορεί να φύγει από τις ρωγμές τσιμεντένεμα.

Στερεώσεις ρωγμών.

Η εργασία αυτή, εκτός των λόγων αισθητικής που απορρέουν από τη συμπλήρωση της μορφής ενός λίθου, σκοπό έχει και την αποκατάσταση της δομικής του λειτουργίας.

1. Συμπληρώσεις με νέο λίθο (λιθοσυρραφή): καθαίρεση των λίθων σε πλάτος συνολικά περίπου 60 εκατοστά γύρω από τις ρωγμές, ανακατασκευή του τοίχου χρησιμοποιώντας μακρόστενους λίθους ή πλίνθους συρραφής, εξωτερικό αρμολόγημα. Η λιθοσυρραφή μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και στην επανασύνδεση αποκολλημένων εγκάρσιων τοίχων.

Η άρση αυτής της έντονης αντίθεσης, όσο αφορά στο χρώμα και την υφή ανάμεσα στο νέο και το αυθεντικό υλικό, είναι μερικώς δυνατή και μπορεί να αντιμετωπισθεί με τους εξής τρόπους:

- Βελτίωση της εικόνας του αυθεντικού υλικού μέσω των ειδικών εργασιών συντήρησης, κυρίως του καθαρισμού.
- Τεχνητή αλλοίωση της εικόνας του νέου υλικού έτσι ώστε να πλησιάζει αυτήν του αρχαίου υλικού.
- Συνδυασμός και των δύο προηγούμενων μεθόδων.

2. Συμπληρώσεις με τεχνητό λίθο (κονίαμα): Οι συμπληρώσεις των λίθων με χρήση κονιάματος γίνονται μόνο στις περιπτώσεις, όπου η αποκατάσταση της ακεραιότητας είναι απαραίτητη και η χρήση νέου λίθου εκ των πραγμάτων αδύνατη λόγω της μορφής, των διαστάσεων ή της θέσης του τμήματος που λείπει.

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΙΘΩΝ

Για να προχωρήσουμε στην εφαρμογή μιας μεθόδου κατεργασίας της πέτρας με στόχο την προστασία της, θα πρέπει, στην ιδανική τουλάχιστον περίπτωση να ισχύουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- Να είναι γνωστές οι λεπτομέρειες του μηχανισμού δράσεις κάθε παράγοντα φθοράς.
- Να είναι, επίσης, γνωστές οι ιδιότητες των υλικών που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν.
- Να έχουν μελετηθεί τα χαρακτηριστικά του συστήματος «υλικό κατεργασίας – πέτρα».
- Να εμφανίζει ικανοποιητική συμπεριφορά στο εργαστήριο και εξίσου αποτελεσματική συμπεριφορά σε δοκιμαστικές εφαρμογές, στο φυσικό περιβάλλον.
- Να διαθέτει ευκολία εφαρμογής και, οπωσδήποτε, την ιδιότητα της αντιστρεψιμότητας.

Οι βασικές προϋποθέσεις που, συνήθως, ζητείται να πληροί ένα υλικό, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί με ασφάλεια για τη συντήρηση της πέτρας, είναι οι εξής:

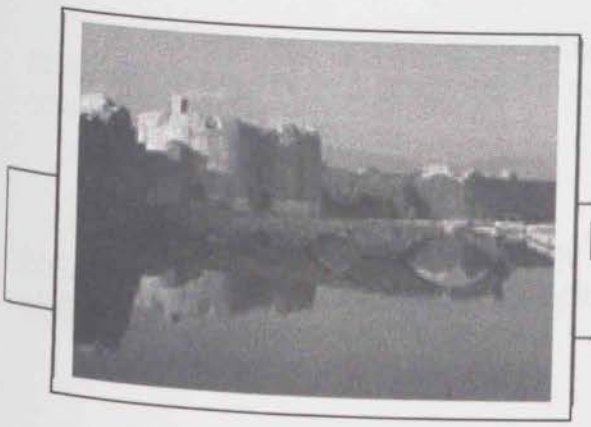
1. Ρύθμιση της διάχυσης του νερού και των υδρατμών στην πέτρα, έτσι ώστε η δράση των διαβρωτικών φαινομένων να είναι ηπιότερη. Παρατήρηση ιδιαίτερα σημαντική, όπου το νερό αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη διαδικασία της φθοράς.
2. Δημιουργία ενός προστατευτικού επιστρώματος απέναντι στους ατμοσφαιρικούς ρύπους, τη σκόνη και τους βιολογικούς παράγοντες.
3. Συμβατότητα, φυσικές ιδιότητες δηλαδή που να επιτρέπουν ικανοποιητική συνεργασία με τη πέτρα (συντελεστής θερμικής διαστολής, μέτρο ελαστικότητας κτλ.).
4. Να μην αλλοιώνει την εμφάνιση του κάστρου.

ΕΔΑΦΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Προτείνουμε να διενεργηθεί κάποια εδαφολογική μελέτη, μη τυχόν λόγω των ρευμάτων της θάλασσας και της γενικότερης μετακίνησης των γαιών, (ολισθήσεις, καθιζήσεις) υπάρχουν προβλήματα στη θεμελίωση, που θα γίνει αντιληπτό, με μία τοπική εκσκαφή στα θεμέλια της κατασκευής.

Αν χρειάζεται επέμβαση στη θεμελίωση, τότε ανάλογα με το μέγεθος των ζημιών θα ακολουθήσουμε κάποιες τεχνικές, όπως υποθεμελίωσης με ντουλάπια για ελαφριές ζημιές και ενισχύσεις με δημιουργία υψίκορμων πεδιλοδοκών ή ενισχύσεις με χαλινούς για βαρείες ζημιές.

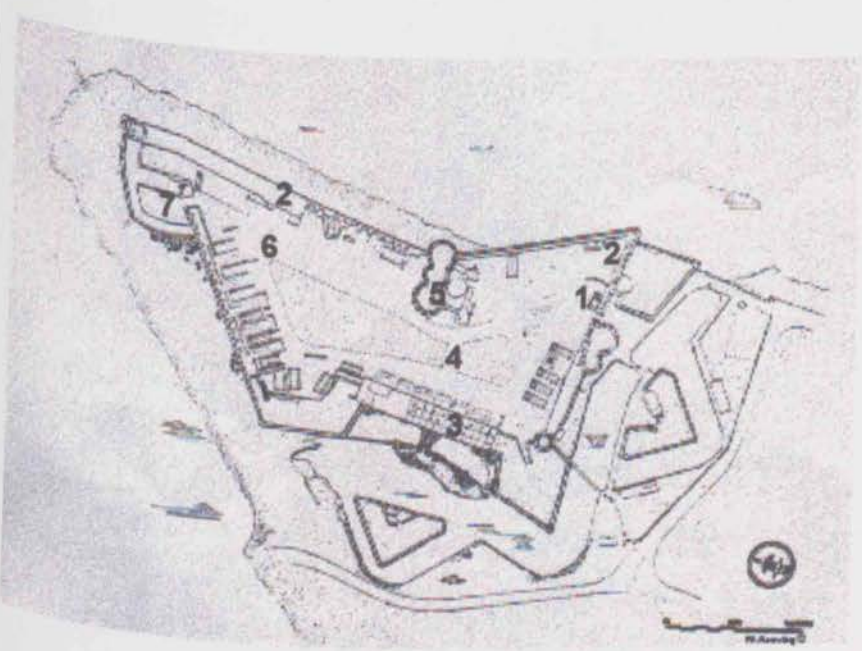
Πολύ σημαντικό είναι να μονώσουμε τα χαμηλά μέρη της κατασκευής και αν είναι δυνατόν και τα θεμέλιά της, γιατί η υγρασία θα εισδύσει μέσα στους πόρους της πέτρας και θα δημιουργηθούν τα ίδια προβλήματα.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

Οι πολιτιστικές δυνατότητες του κάστρου θα μπορούσαν να ήταν αρκετές, αλλά η παραμέληση από τους υπευθύνους και τα χαμηλά κονδύλια για την αξιοποίηση των μνημείων, το καθιστούν αναξιοποίητο.

Στόχος της πρότασης μας είναι η αξιοποίηση και ανάπλαση του κάστρου σε πρότυπο πολιτιστικό χώρο, που θα δίνει την ευκαιρία σε μεγάλους αλλά και μικρούς επισκέπτες του, να μάθουν την ιστορία του κάστρου και της ευρύτερης περιοχής μέσα από την περιήγηση στους χώρους του.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. *Εκδοτήρια Εισιτηρίων*
2. *Χώροι υγιεινής*
3. *Χώροι κατάλληλα διαμορφωμένοι για προβολή ιστορικών θεμάτων και δημιουργία καλλιτεχνημάτων από τους μικρούς επισκέπτες.*
4. *Αναψυκτήριο*
5. *Έκθεση έργων τέχνης*
6. *Χώρος καλλιτεχνικών εκδηλώσεων*
7. *Βοηθητικοί χώροι*

Για την πραγματοποίηση όλων των προηγούμενων ιδεών απαιτούνται ειδικευμένα άτομα που να μπορούν να προϊδεάσουν τον επισκέπτη και να του μεταδώσουν τις γνώσεις τους.

Πιστεύουμε πως με αυτή την πρόταση το κάστρο θα αναβαθμιστεί, θα διαδοθεί η πλούσια και σημαντική ιστορία του και θα αποκτήσει την προσοχή που του αξίζει.

Με την μελλοντική κατασκευή της γέφυρας που θα συνδέει το Ρίο με το Αντίρριο, η κίνηση των επισκεπτών θα αυξηθεί αναβαθμίζοντας έτσι και την περιοχή γύρω από το κάστρο, πράγμα που καθιστά απαραίτητη την αξιοποίησή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Ν. Βασιλάτος, Κάστρα της Ελληνικής γης, Εκδόσεις Μπάλτερ 1991*
- *Ιωάννου Θ. Σφηκόπουλου, Αντ/ρχου μηχ/κου Ε.Α., Τα μεσαιωνικά κάστρα του Μοριά, Αθήνα 1968*
- *Castles of the Morea by Kevin Andrews, The American school of classical studies at Athens princeton, New Jersey 1953, Αφιερωμένο στο Σίμωνα Καρρά*
- *Κάστρα της Πελοποννήσου, Δρ. Ε. Καρποδίνη-Δημητριάδη, Εκδόσεις ADAM EDITIONS Αθήνα 1993*
- *Ιστορία του Ελληνικού έθνους, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. 1980.*
- *Institut für griechische und römische antike nationales Hellenisches forschungszentrum, Μελετήματα 13, Diffusion de boccard-11, rue de medicis, 75006 Paris*
- *Εταιρεία μελέτης Ελληνικού Εβραισμού, πρακτικά του Α! συμποσίου Ιστορίας, «Οι Εβραίοι στον Ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια», Θεσσα/νική, 23-24 Νοεμβρίου 1991, Εκδόσεις Γαβριηλίδης Αθήνα 1995*
- *Αρχιτεκτονικές Λεπτομέρειες, Ν. Ορ. Φιντικάκη Διπλ. Αρχιτέκτονα Μηχανικού Καθ. ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ Ρένα Μπουρνά Καθ. ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ Θεσσαλονίκης Οργ. Εκδ. Διδακτικών Βιβλίων ΑΘΗΝΑ 1992 σελ.29-31-35*
- *ΣΤΕΦ-ΤΕΙ-Λάρισας Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων Υποδομής, Σημειώσεις μαθ. Τεχνικά Έργα Οδοποιίας ΙΙ, Λοξογιάννης Γιάννης Πολ. Μηχ. Επικ. καθ. Λάρισα 1991*
- *Skoulikis, Th., Charalambous, D., Papakonstantinou, P. (1976), Attaque atmospherique (marbre) et mesures a prendre, 2ον Διεθνές Συμπόσιον επί της καταστροφής των λίθων εις κατασκευάς, Αθήνα, σελ. 327.*
- *Κορρές Μ., (1983), Μελέτη αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, Υπουργείο Πολιτισμού, Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, Αθήνα, σελ. 279-327.*
- *Κορρές Μ. Μπούρα, Χ., (1983), Μελέτη αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, Υπουργείο Πολιτισμού, Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, Αθήνα, σελ. 595-597.*
- *Torraca, G. 1988. Iccrom porous building materials (materials science for architectural conservation).*
- *Σκουλικίδης, Θ. (1994), Πρόταση για τον καθαρισμό των μνημείων της Ακρόπολης, Μελέτη αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, τ. 3γ, Υπουργείο Πολιτισμού, Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, Αθήνα, σελ. 3.*

- *Υδρόγειος, εκδόσεις Δομική, Αθήνα, 1980.*
- *Για σας παίδια, εκδόσεις Αυλός.*
- *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Ν. Μπουγά, έκδοσης Σταφυλίδη, Αθήνα 1977.*

ΣΧΕΔΙΟ 1

ΚΑΤΟΨΗ